

IMAGE OF THE MODERN PEDAGOGUE

**№1 (208)
2023**

**Управління закладами
дошкільної, основної,
вищої освіти**

**Management of preschool,
primary and higher
education institutions**

Website: isp.pano.pl.ua

№ 1 (208), 2023

«ІМІДЖ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА» –
електронний науковий фаховий журнал, який
постачає читачам контент у відкритому доступі

Тема: «Управління закладами дошкільної, основної, вищої освіти»

ISSN: електронне – 2522-9729

Спеціальність: 011 освітні, педагогічні науки (02.07.2020)

Категорія: «Б»

УДК: 37.004

DOI 10.33272/2522-9729-2023-1(208)

Проблематика публікацій: актуальні питання педагогіки, педагогічних технологій навчання та виховання, післядипломної педагогічної освіти, педагогічної майстерності, освіти та навчання дорослих, педагогічного менеджменту

Періодичність видання: 6 разів на рік

Рукописні мови: українська, англійська, польська

Журнал заснований офіційно 1 червня 1999 року,
як електронне наукове видання – 22 травня 2017 року

Міжнародні, закордонні і національні
реферативні та наукометричні бази даних,
до яких включено наукове видання:

- CrossRef
- Index Copernicus [ICV 2021 \(84,55\)](#)
- BASE
- Google Академія
[h-index: 18 \(06/2022\)](#) | [i10-index: 47 \(02/2023\)](#)
- WorldCat
- OpenAIRE
- Наукова періодика України

ГОЛОВНА РЕДАКТОРКА

Білик Надія Іванівна, докторка педагогічних наук, доцентка,
Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Аніщенко Олена Валеріївна, докторка педагогічних наук,
професорка, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана
Зязюна НАПН України

Боднар Оксана Степанівна, докторка педагогічних наук, доцентка,
Тернопільський національний педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка, Україна

Вовк Мирослава Петрівна, докторка педагогічних наук, старша
наукова співробітниця, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України

Горошко Юрій Васильович, доктор педагогічних наук, професор,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені
Т. Г. Шевченка, Україна

Гриньова Марина Вікторівна, докторка педагогічних наук,
професорка, член-кореспондентка НАПН України, Полтавський
національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Дудак Анна, докторка габілітована, професорка, Інститут педагогіки
і психології, Університет Марії Кюрі-Склодовської в Любліні
(Республіка Польща)

Єльнікова Галина Василівна, докторка педагогічних наук,
професорка, Українська інженерно-педагогічна академія, м. Харків,
Україна

Зелюк Віталій Володимирович, кандидат педагогічних наук,
доцент, директор, Полтавська академія неперервної освіти
ім. М. В. Остроградського, Україна, заступник головного редактора

Ільченко Віра Романівна, докторка педагогічних наук, професорка,
дійсна членка НАПН України, Полтавська академія неперервної
освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

Калініченко Ірина Олександрівна, кандидатка педагогічних наук,
Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського,
Україна

Королюк Світлана Вікторівна, кандидатка педагогічних наук,
доцентка, Полтавська академія неперервної освіти
ім. М. В. Остроградського, Україна

Кравченко Ганна Юрївна, докторка педагогічних наук, доцентка,
Харківський національний економічний університет імені Семена
Кузнеця, Україна

Кравченко Любов Миколаївна, докторка педагогічних наук,
професорка, Полтавський національний педагогічний університет імені
В. Г. Короленка, Україна

Кучерявий Олександр Георгійович, доктор педагогічних наук,
професор, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана
Зязюна НАПН України

Лаврінченко Олександр Андрійович, доктор педагогічних наук,
професор, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана
Зязюна НАПН України

Лук'янова Лариса Борисівна, докторка педагогічних наук,
професорка, член-кореспондентка НАПН України, заслужена діячка
науки і техніки України, директорка, Інститут педагогічної освіти і
освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, заступниця
головного редактора

Мажець Гелена, докторка габілітована, професорка, Гуманістична
та економічна академія в Лодзь (Республіка Польща)

Мосейчук Юрій Юрійович, доктор педагогічних наук, професор,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

Отич Олена Миколаївна, докторка педагогічних наук, професорка,
Інститут вищої освіти НАПН України

Палічук Юрій Іванович, кандидат педагогічних наук, доцент, ЗВО
«Буковинський державний медичний університет», м. Чернівці, Україна

Пікула Норберт, доктор габілітований, професор, директор, Інститут
соціальної педагогіки, Державний Педагогічний університет ім. Комісії
Народової в Кракові (Республіка Польща)

Рибалко Людмила Сергіївна, докторка педагогічних наук,
професорка, Харківський національний педагогічний університет імені
Г. С. Сковороди, Україна

Самодрин Анатолій Петрович, доктор педагогічних наук, доцент,
Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана»,
м. Дніпро, Україна

Сотська Галина Іванівна, докторка педагогічних наук, професорка,
член-кореспондентка НАПН України, Інститут педагогічної освіти і
освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Стрельников Віктор Юрійович, доктор педагогічних наук, професор,
Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського,
Україна

Федій Ольга Андріївна, докторка педагогічних наук, професорка,
Полтавський національний педагогічний університет імені
В. Г. Короленка, Україна

Хомич Лідія Олексіївна, докторка педагогічних наук, професорка,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН
України

Шпак Валентина Павлівна, докторка педагогічних наук,
професорка, Навчально-науковий інститут педагогічної освіти
спеціальної роботи і мистецтва, Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, Україна

Журнал включено до Переліку електронних наукових
фахових видань України у галузі «Педагогічні науки»,
(наказ МОН України від 02.07.2020 року № 886)

Рекомендовано вченою радою
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна
НАПН України (протокол № 2 від 16.02.2023 року)

Редакційна рада:

Білик Н.І., Зелюк В. В. (голова ради), Ільченко В. Р.,

Калініченко І. О., Пилипенко В. В., Хомич Л. О.

Підписано до друку: 28.02.2023 р.

Формат: 60x84 1/8.

© «Імідж сучасного педагога», 2023
© ПАНО, 2023

Засновники

Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Видавець

Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

Адреса редакції

вул. Соборності, 64-ж, м. Полтава, Україна, 36014

Контактна інформація

тел. /факс: (0532) 56 3852, e-mail: root@pano.pl.ua

контактна особа: (066) 033 1422, e-mail: bilyk@pano.pl.ua

Website: isp.pano.pl.ua

№ 1 (208), 2023

Topic: «Management of preschool, secondary and higher education institutions»

«IMAGE OF THE MODERN PEDAGOGUE» –
electronic scientific professional journal,
which provides readers with open access content

ISSN: electronic - 2522-9729

Specialty: 011 education, pedagogical sciences (02.07.2020)

Category «B»

UDC 37:004

DOI 10.33272/2522-9729-2023-1(208)

Themes of publications: topical issues of pedagogy, pedagogical technologies, postgraduate and in-service pedagogical education, pedagogical mastery, education and training of adult, pedagogical management

Periodicity: 6 issues per year

Manuscript languages: Ukrainian, English, Polish

The journal was officially founded on June 1, 1999,
as a scientific electronic edition – May 22, 2017

International, foreign and national reference
and scientometric databases, «Image of the
Modern Pedagogue» is indexed in:

- CrossRef
- Index Copernicus [ICV 2021 \(84,55\)](#)
- BASE
- Google Академія
[h-index: 18 \(06/2022\) | i10-index: 47 \(02/2023\)](#)
- WorldCat
- OpenAIRE
- Наукова періодика України

EDITOR IN CHIEF

Nadiia Bilyk, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
M.V. Ostrohradskiyi Poltava Academy of Continuous Education, Ukraine

MEMBERS OF EDITORIAL BOARD:

Olena Anischenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Oksana Bondar, Doctor of Pedagogical Sciences, Docent, V. Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University, Ukraine

Myroslava Vovk, Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Ivan Zyazun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Yurii Horoshko, doctor of pedagogical sciences, professor, T.H. Shevchenko National University “Chernihiv Colehium”

Marina Gryniova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Anna Dudak, habilitated doctor, professor, deputy of the faculty of pedagogy at the Institute of Pedagogy and Psychology of the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin (*Republic of Poland*)

Halyna Yelnykova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy, Kharkiv, Ukraine

Vitaliy Zeliuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Director, M.V. Ostrohradskiyi Poltava Academy of Continuous Education, Ukraine, deputy of the editor in chief

Vira Ilchenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Full Member of National Academy of Sciences of Ukraine, Director, M.V. Ostrohradskiyi Poltava Academy of Continuous Education, Ukraine

Iryna Kalinichenko, Candidate of Pedagogical Sciences, Director, M.V. Ostrohradskiyi Poltava Academy of Continuous Education, Ukraine

Svitlana Koroliuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Director, M.V. Ostrohradskiyi Poltava Academy of Continuous Education, Ukraine

Hanna Kravchenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Docent, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine

Liubov Kravchenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

Alexander Kucheryavyi, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Olexandr Lavrynenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Helena Marzec, habilitated Doctor, Professor, University of Humanistic and Natural Sciences, Łódź branch of Piotrków Trybunalski (*Republic of Poland*)

Yurii Moseichuk, doctor of pedagogical sciences, professor, Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University, Ukraine

Larysa Lukianova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member NAES of Ukraine, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Director, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine, deputy of the editor in chief, Ukraine

Olena Otych, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Ukraine

Yurii Palichuk, candidate of pedagogical sciences, docent, Bukovinian State Medical University, Chernivtsi, Ukraine

Norbert Pikula, habilitated doctor, professor, director, Institute of Social Pedagogics, Pedagogical University named after People's Commission in Cracow (*Republic of Poland*)

Liudmyla Rybalko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine

Anatoliy Samodryn, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, International Humanitarian and Pedagogical Institute «Beit Khan», Dnipro, Ukraine

Halyna Sotska, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Viktor Strelnikov, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Director, M.V. Ostrohradskiyi Poltava Academy of Continuous Education, Ukraine

Olha Fediy, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

Lidiya Khomych, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Valentyna Shpak, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Educational and Scientific Institute of Pedagogical Education of Special Work and Art, Bogdan Khmelnytsky Cherkasy National University, Ukraine

Journal is included in the List of electronic scientific
professional editions of Ukraine in the field of «Pedagogical sciences»,
(Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine,
No 886 of July 02.2020)

Recommended by the Academic Council
Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine
(protocol № 2, 16.02.2023)

Editorial Board
Bilyk Nadiia, Zeliuk Vitaliy (Chairman of the Board), Ilchenko Vira,
Kalinichenko Iryna, Pylypenko Vadym, Khomych Lidiya

Signed for print: 28.02.2023

Format: 60x84 1/8

© «Image of the Modern Pedagogue», 2023
© PANO, 2023

Founders

M.V. Ostrohradskiyi Poltava Academy of Continuous Education
Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Publisher

M.V. Ostrohradskiyi Poltava Academy of Continuous Education

Address

Sobornosti st. 64-Zh, Poltava, Ukraine, 36014

Contact information

tel. / fax: (0532) 56 3852, e-mail: root@pano.pl.ua
contact person: (066) 033 1422, e-mail: bilyk@pano.pl.ua

Website: isp.pano.pl.ua

ЗМІСТ
електронного наукового фахового журналу
«Імідж сучасного педагога» № 1 (208), 2023
Тема: «Управління закладами дошкільної, основної, вищої освіти»

ПЕДАГОГІЧНА ВІТАЛЬНЯ

Антропо-гуманістичні обрії педагогіки Івана Зязюна (до 85-річчя з Дня народження І. А. Зязюна) **Усатенко Тамара** 5

ТОЧКА ЗОРУ

Формування інноваційної інфраструктури закладу вищої освіти як педагогічна проблема **Отич Олена** 11
Управління закладами освіти у кризових ситуаціях **Бондар Марина** 16

ПЕДАГОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

Управління впровадженням інноваційних освітніх технологій у закладах дошкільної освіти
Норка Марина, Москалик Геннадій 20
Система управління формуванням лідерської компетентності педагогічних працівників закладу дошкільної освіти
Деркач Вікторія 25
Маркетингові стратегії в управлінні закладом дошкільної освіти **Капелька Дар'я** 32

ВИЩА ШКОЛА

Розвиток soft skills майбутніх педагогів під час викладання громадянознавчих курсів у закладі вищої освіти
Степанова Наталія 35
Адаптація студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану **Непорада Ірина** 39
Особливості моніторингового дослідження формування готовності майбутніх учителів початкової школи до проєктування навчального середовища **Олексенко Каріна** 45

КАЛЕЙДОСКОП МОВ

Використання SMART-технологій на уроках іноземної мови при формуванні мовної компетентності учнів основної школи
Свириденко Ірина, Кравець Олена 51
Інформаційно-комунікаційні технології: необхідність чи данина моді **Гриценко Євгенія** 58

НАВЧАЮЧИ – ВЧИМОСЯ

Феномен бібліотерапії у сучасному освітньому процесі **Федій Ольга** 63
Упровадження цифрових технологій в освітній процес ЗДО **Існюк Катерина** 68

ПОРАДИ СПЕЦІАЛІСТА

Сучасний стан системи спеціальної освіти Черкащини: досвід і перспективи розвитку **Шпак Валентина, Нінова Тетяна** 71

ШКІЛЬНА РОДИНА

Організація дистанційного навчання у закладі дошкільної освіти **Атамась Мар'яна** 81
Діагностика рівня розвитку фізичних якостей у дітей середнього дошкільного віку засобами гри **Олійник Дарина** 85

ІМІДЖ-ІНФОРМАЦІЯ

Пішов у вічність відомий педагог, учений і поет Полтавщини Анатолій Самодрин **Моргун Володимир** 90

CONTENT
electronic scientific professional journal
«IMAGE OF THE MODERN PEDAGOGUE» № 1 (208), 2023
Topic: «Management of preschool, primary and
higher education institutions»

PEDAGOGICAL LIVING ROOM

Anthropo-humanistic horizons of pedagogy Ivan Zyazyun (to the 85th anniversary of I. A. Zyazyun's birthday) **Usatenko Tamara**..... 5

POINT OF VIEW

Formation of the innovative infrastructure of the institution of higher education as pedagogical problem **Otych Olena**.....11
Management of educational institutions in crisis situations **Bondar Maryna**.....16

PEDAGOGICAL MANAGEMENT

Management of implementation of innovative educational technologies in preschool education institutions
Norka Maryna, Moskalyk Gennadiy 20
Management system for the formation of leadership competence of educational staff in a preschool education institution
Derkach Viktoriya 25
Marketing strategies in preschool education institution management **Kapelka Dariia** 32

HIGH SCHOOL

Development of soft skills in future teachers during the teaching of civics courses in a higher education institution
Stepanova Nataliia 35
The adaption of first-year students to distance learning under martial law **Neporada Iryna** 39
Features of the monitoring study on the formation of readiness of future primary school teachers for designing the educational environment **Oleksenko Karina** 45

RANGE OF LANGUAGES

Use of SMART-technologies at foreign language lessons in the formation of language competence of general school students
Svyrydenko Iryna, Kravets Olena 51
Information and communication technologies: necessity or tribute to fashion **Hrytsenko Yevheniia** 58

LEARNING IN TIME OF TEACHING

The phenomenon of bibliotherapy in the modern educational process **Fediy Olga** 63
Implementation of digital technologies in the educational process of a preschool education institution **Isniuk Kateryna** 68

SPECIALIST'S ADVICE

The current state of the special education system of Cherkassy region: experience and development prospects
Shpak Valentina, Ninova Tetyana 71

SCHOOL FAMILY

Distance learning organization in the preschool education institution **Atamas Mariana** 81
Development of physical qualities of children of middle preschool age through active games **Oliinyk Daryna**.....85

IMAGE-INFORMATION

Anatolii Samodryn, the famous teacher, scientist and poet of the Poltava region, has passed away **Morhun Volodymyr** 90

УДК 37.015.3.(091.4) (І.А.Зязюн)

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1\(208\)-5-10](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1(208)-5-10)

УСАТЕНКО ТАМАРА ПИЛИПІВНА,

кандидатка філологічних наук, докторка педагогічних наук,
старша наукова співробітниця, Україна

Usatenko Tamara,

PhD in Philology, Doctor of Pedagogical Sciences,
Senior Researcher, Ukraine

E-mail: tamaraysatenko@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-7827-236X>

АНТРОПО-ГУМАНІСТИЧНІ ОБРІЇ ПЕДАГОГІКИ ІВАНА ЗЯЗЮНА (до 85-річчя з Дня народження І. А. Зязюна)

- A** Проаналізовано антропо-гуманістичні аспекти наукової спадщини академіка І. А. Зязюна. Зокрема відзначено, що організаційна, науково-філософська, естетично-мистецька, педагогічна діяльність ученого ґрунтувалася на взаємозв'язку філософії і педагогіки, ціннісних орієнтирів та етико-естетико-гуманістичних інноваціях європейської освіти. Окреслено провідні освітні проблеми, які підняв учений. Обґрунтована думка, що втілюючи емоційно-почуттєву сферу в концепцію педагогічної майстерності, академік І. А. Зязюн не лише збагатив педагогічну науку, але й привніс у сучасну освіту ідеї українського філософського кордоцентризму (філософії Серця), започаткованих у нашій культурі Г. Сковородою, П. Юркевичем, Т. Шевченком, П. Кулішем та ін. Автором підсумовано, що науковий доробок академіка І. А. Зязюна відображає як цивілізаційні, наукові, освітні проблеми, так і інтереси, прагнення української етнонації, її українознавчі, історичні, природні особливості.

Ключові слова: педагогіка; естетика; гуманізм; етико-естетико-гуманістичні дослідження; антропо-гуманізм; кордоцентризм

ANTHROPO-HUMANISTIC HORIZONS OF PEDAGOGY IVAN ZYAZYUN (to the 85th anniversary of I. A. Zyazyun's birthday)

- S** The content of pedagogical teaching of the prominent Poltava educator, public figure, and long-term head of the Hadiach Boarding School named after I. Kocherhin M. Andriievskiy (1922–1998) is analyzed and its educational, organizational, pedagogical and public activities are covered.

The state of this issue development in the domestic historical, historical pedagogical, local lore and biographical discourses, is studied.

The ideological theoretical foundations and innovative content of M. Andriievskiy's pedagogical concept of development and socialization of an individual in the boarding school are highlighted, based on labor education with the help of forms, methods, means and a pedagogical environment, which constituted a perfect model of a family and provided a real socio-humanistic effect of family upbringing.

The essence of the ideas of education developed by M. Andriievskiy is revealed. It is proved that the educator considers the development of a highly educated, comprehensively developed, active and creative personality, able to use the latest achievements of science and technology, to be its purpose. Among the principles of education, M. Andriievskiy attached special importance to the following: unity of theory and practice, humanization, unity of education and life, gradualness and accessibility, polytechnicism, career guidance.

The technologies of the teacher-innovator concerning the motivation of children and youth to work, methods for overcoming the pedagogical neglect, methods and forms of combining theory and practice, are outlined. It is emphasized that in addition to pedagogical work, M. Andriievskiy paid considerable attention to educational, scientific and public activities, and his work that during his life brought him the title of Hero of Socialist Labor and Honored Teacher of Ukraine, deserves further research even today, to improve public policy in the field of reforming the Ukrainian system of institutional care, upbringing of orphans and child protection, as well as in search of optimal, pedagogically appropriate and effective methods for working with children in difficult life circumstances.

Key words: pedagogy; aesthetics; humanism; ethical-aesthetic-humanistic studies; anthropo-humanism; cordocentrism

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Філософ Серця, Добротворець, Учитель Учителів академік Іван Андрійович Зязюн – визначна постать серед українських науковців, філософів, громадських діячів, орієнтованих на розбудову національної освіти в контексті загальноєвропейського освітнього простору доби Переходу тисячоліть, XX–XXI століть [1; 6; 9; 10].

У Перехідний період освіта в націєтворчих, державотворчих процесах набувала провідну роль. За цих умов організаційна, науково-філософська, естетично-мистецька, педагогічна діяльність ученого, яка охоплювала взаємозв'язок філософії й педагогіки, ціннісні орієнтири та етико-естетико-гуманістичні впровадження інновацій європейської освіти, набула особливого звучання.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У перші десятиліття Відродження самостійної держави України помітний внесок академіка І. А. Зязюна у формування громадянського суспільства, пошуків моделі сучасної освіти, оновлення методології науки, методів навчання. Особлива увага вченого зосереджувалася на творенні нової української школи, переходу від школи, де ретранслявалися та відтворювалися знання, до школи компетентностей (інформаційних, мовних, мовленнєвих (рідної мови, державної, іноземної), критичного мислення, громадянської освіти, математичної грамотності, екологічних знань тощо [4; 10; 11].

Україна на перехресті XX і XXI ст. забезпечила реальність творення української національної школи, у становленні якої намітилась поетапність мудрого наставника академіка І. А. Зязюна. Думки, пропозиції, розробки філософсько-національної освіти вченого були помітними серед відомчих (академічних), авторських концепцій, стандартів, індивідуальних програм, посібників, навчальних планів тощо [5; 10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Філософські засади розвитку національної освіти академіка І. А. Зязюна засвідчують прагнення відобразити в організації навчального процесу як цивілізаційні, наукові проблеми, загальноосвітні нормативності, так і інтереси, прагнення, знання конкретного суспільства – української етності, її українознавчі, історичні, природні особливості.

Серед освітніх проблем, які є актуальними і зараз, академік означив конкретні напрями:

1) криза класичної моделі освіти; розроблення нових філософських ідей; створення нових шкіл;

2) входження української освіти в інтегровану світову культуру інформаційного суспільства, демократична, неперервна освіта, гуманізація освіти;

3) відновлення й подальший розвиток традицій української освіти, осмислення проблеми школи і сім'ї [5, с. 62].

Втілюючи емоційно-почуттєву сферу в концепцію педагогічної майстерності, академік І. А. Зязюн не лише збагатив педагогічну науку, але й привніс у сучасну освіту ідеї

українського філософського кордоцентризму (філософії Серця), започаткованих у нашій культурі Г. Сковородою, П. Юркевичем, Т. Шевченком, П. Кулішем та ін. [6; 7].

Метою нашого дослідження є аналіз науково-філософської спадщини академіка І. А. Зязюна в парадигмі антропо-гуманізму, естетико-гуманістичних поглядів на тлі реформування української освіти.

Викладення основного матеріалу. Провідними ідеями українознавчого філософського-антропо-гуманістичного, естетично-мистецького філософування І. А. Зязюна були почуття, рухи почуттів (або духовного Серця) та різні форми його вияву, насамперед, добра, любові, волі, свободи, духу, духовності тощо. У вченні про педагогічну майстерність І. А. Зязюн розвивав естетико-мистецьку й раціональну-почуттєву реальність.

Ретельно опрацьована та описана вченим термінологічна система естетики, педагогіки, педагогічної філософії, педагогічної майстерності, дидактики тощо у понад 500 працях різних жанрів, типах видань (монографіях, підручниках, навчальних, навчально-методичних, науково-методичних посібниках, статтях, виступах тощо). Термінологічна система праць ученого становить важливу цінність в українській культурі, що поза сумнівом є важливою в інтелектуальній спадщині українського народу.

Дано було Івану Андрійовичу Зязюну панорамне бачення із середини через особистісне, конкретне. Велике для посвячених відкривається в малому. «Моє село – центр світу, моя сільська школа – всесвітня академія» [2]. Життєвіт І. А. Зязюна, його праці, діяльність є зразком формування громадянської позиції, прикладом не абстрактного, а конкретного патріотизму.

Створивши наукову школу, виховавши плеяду науковців, педагогів, Іван Андрійович кожному в різних життєвих, професійних, наукових ситуаціях сказав добре слово, підтримав, допоміг, порадив, заперечив, попередив, посварив, дав перспективу для розвитку творчих здібностей.

Директор науково-дослідних інститутів АПН та НАПН України академік І. А. Зязюн налагоджував зв'язки із вищими навчальними закладами та науковими установами, зокрема в Польщі (Люблінським університетом М. Складовської-Кюрі); Німеччині (Українським Вільним Університетом у Мюнхені); педагогічними організаціями (Всесвітньою радою товариств порівняльної педагогіки) тощо. Брав участь у створенні Польсько-Української асоціації дослідників проблем професійної освіти.

І. А. Зязюн був членом президії НАПН України, Президентом Міжнародної макаренківської асоціації (ММА), почесним професором Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Вінницького національного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові та організаційні здобутки академіка І. А. Зязюна були гідно поціновані державою. Іван Андрійович – кава-

лер орденів Дружби народів, Трудового Червоного Прапора, орденів «За заслуги» II і III ступенів, нагороджений Почесною Грамотою Кабінету Міністрів України, Почесною Грамотою Верховної Ради України, мав почесне звання «Заслужений працівник вищої школи», відзначений нагрудними знаками НАПН України «Антон Макаренко», «Костянтин Ушинський».

Спадщина духовного провідника українських освітян академіка І. А. Зязюна охоплює не лише естетико-мистецькі, науково-філософські, педагогічні праці, але й місця, пов'язані із народженням, перебуванням, працею, навіть побутом ученого. Рух творчого середовища, думок, здобутків ученого зберігаються у присвоєнні імені академіка І. А. Зязюна Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. В Інституті облаштована музейна кімната академіка. У бібліотеці бережно і шанобливо зберігаються наукові роботи І. А. Зязюна. Праці вченого вивчають учтелі-практики, дисертанти, науковці.

Філософсько-наукова, естетико-мистецька, антропологічна, педагогічна спадщина вченого вийшли за межі зацікавленості науково-професійних спільнот. Нині громадськість цікавлять не лише загальновідомі філософські, наукові положення, конструйовані канони академічних структур, але й багато тих відомостей історичної пам'яті, відкриттів у науках, які з певних причин не були достатньо означені в освіті.

Життєсвіт І. А. Зязюна багатьма своїми потоками уособлює типові прояви крутих поворотів долі, пошуків себе, чисельних перехресть, радісних і сумних, підвищень і втрат, у яких прожив учений у середині ХХ початку ХХІ ст.

«Як і його колеги, здійснюючи грандіозну справу, Іван Андрійович досліджував, аналізував, оцінював, узагальнював, підсумовував, одночасно змінював, торував, розширював горизонти пізнання. Виконував надзвичайну місію – піднімав свідомість українського учителя, учня на нову наукову постнекласичну людиновимірну орбіту», – писала Ольга Коноваленко [7].

Розумний, волелюбний на генетичному рівні І. А. Зязюна поєднував у собі особливості європейського інтелектуала і природну мудрість українського селянина. Не перерахувати, що вміла, хотіла, робила обдарована природою людина. Можна лише подивуватися природоздатності та невтомній допитливості Івана Андрійовича впродовж усього життя.

Із поліських чернігово-сіверських джерел зачерпнув Іван Андрійович тепло і сонце, які зігрівали його впродовж усього життя, надавали йому творчої наснаги, широту думки. Про своє дитинство Іван Андрійович розповідав: «Я у 38-му році народився, а пам'ятаю прекрасно ... роки війни, повоєнний час... Батько, пройшовши пекло війни, полон, повернувся з фронту інвалідом. Родина переживала жорстоку, безоплатну важку працю в колгоспі. /.../ Моя бабуся Ганна жила за 12 кілометрів від нашого села Пашківка, де я народився. Бабуся з села Галиця, тепер це знамениті Крути [2].

Не лише для Івана Андрійовича, але й для переважаючої більшості дітей повоєнного покоління, коли народ нещадно випробовувався на виживання як на Чернігово-Сіверщині, так і в усій Україні, школа, освіта була важливим чинником становлення особистості, вибору професії, суспільного життя загалом. Нині спостерігається поширене явище: учні, виїхавши учитися, не втрачають зв'язку зі школою, земляками, рідним селом. Останніми десятиліттями зрілі, обдаровані словом, вдячні учні приходять до своєї школи, до односельців із власними найвідповідальнішими книгами.

Серед «зорепадів» авторських текстів, присвячених рідному селу (М. Обушного, М. Тимошика, М. Ткача, В. Устименка та багатьох інших) є й праці І. А. Зязюна і С. Каракоз.

Про перебування на Донбасі І. А. Зязюна оповідав так: «Я й закінчив Крутівську школу... Пригадую як я, сільський хлопець, за путівкою комсомолу їду на будівництво комсомольських шахт на Донбас. А їхали тоді ми з Ніжина Чернігівської області. Цілий вагон був ніжинських комсомольців. І вже на Донбасі знаєте, що схвилювало мене? Ще й зараз у підсвідомості сидить. Ми приїхали зразу в пекло. Рай – це я маю на увазі красу нашого чернігівського краю, найбагатші придеснянські землі, – і раптом... Переді мною пустеля, степ, де терекони шахт, колючий вітер... За рік перебування в тих краях я знову відчув рай людських душ» [2]. Закінчивши гірничо-промислове училище, випускника-відмінника було залишено вихователем. Керівництво навчального закладу помітило схильність юнака до діяльності у сфері культури і педагогіки, яка стане доленосною в житті й діяльності Івана Андрійовича.

Визначальною сходинкою персональної еволюції молоді людини з робітничо-шахтарського середовища було навчання І. А. Зязюна в Київському університеті імені Тараса Шевченка на історико-філософському факультеті. З перших років навчання студент готував себе до майбутньої роботи за фахом, цікавився проблемами етики та естетики. І це в той час, коли «навколо «проблеми естетичного» накопичилося стільки мудрувань, що вона почала здаватися навіть чимось таємничим, у всякому разі – однією із найскладніших» [4; 5].

Власну точку опори у науці обирав Іван Андрійович через наукові друковані тексти, мудрість викладачів, учених, від самостійного пізнання.

Філософські ідеї, знання відкривали викладачі-академіки В. І. Шинкарук, П. В. Копнін, професор В. І. Бичко та ін. У таємничий світ естетики увів студента професор В. О. Кудін – у ті часи завідувач кафедри етики та естетики Київського університету. Творча співпраця викладача і студента, згодом аспіранта, дисертанта і пізніше колеги тривала впродовж їхнього життя. Професор В. О. Кудін був керівником кандидатської дисертації І. А. Зязюна «Особливості становлення і розвитку естетичного сприйняття людини» (1968) та науковим консультантом докторської дисертації «Формування і сфери впливу естетичного досвіду людини» (1977).

Теорія педагогічної майстерності започатковувалася зі студентських років, коли Іван Андрійович опановував систему К. С. Станіславського, В. І. Немировича-Данченка, коли читав курс естетики для акторів, режисерів у театральному інституті. В одному з інтерв'ю академік говорив: «Мої учителі – театральний інститут і К. С. Станіславський». Розмірковував над експериментуванням А. С. Макаренка, який творив у класі театр одного актора. Поділяв думку А. С. Макаренка, що учитель у класі – це і актор, і режисер, і драматург. *«Учитель XXI століття: чарівник, добротворець, любомудр, працелюб»* (2011).

Педагогічна діяльність посилювала у філософа інтерес до теорії психології, особливості психіки людини в контексті естетичності суспільно-історичної спільноти України середини ХХ ст. Особлива увага молодого філософа-естета зосереджувалася на розвитку творчої майстерності та мовленні людини, пов'язаних зі свідомістю, спілкуванням, рефлексією особистості. Дослідження проблем естетичності мовлення та їхньої ролі в суспільно-політичному житті періоду застою другої половини ХХ ст. взаємно посилювали осмислення мистецьких, соціально-політичних процесів.

Магістральним естетичним напрямом періоду застою було мистецтво соцреалізму. Механізм саморегуляції системи включав у себе компроміси, вчинки, зміни, відступи, рухливості. Партійні «боси» ходили самі на ті ж вистави, які самі ж не дозволили. Звісно така політика вражала своєю непослідовністю, але натомість давала до певної міри свободу маневру, пошуків нового, сприяла засвоєнню мистецтва розумової акробатики, вмінню балансувати, говорити езоповою мовою тощо. Мистецтво періоду застою варте пильної уваги, оскільки містить інформацію про час, у якому формувалася молодь, де творили чимало непересічних особистостей великої сили духу, самопожертви та відданості справі, які були прикладом для багатьох. Їхня творчість є свідченням того, що таланти народжуються у будь-який історичний період. Часи застою вимагали від дослідника розуміння сутності українського життя у контексті тодішніх загальноєвропейських процесів.

У просторі соціально-політичних проблем, філософських ідей, естетики мистецтва формувалися естетично-мистецькі основи педагогіки І. А. Зязюна, викладача кафедр філософії Дніпропетровського сільськогосподарського інституту (1964–1966, 1970); Київського театрального інституту ім. Карпенка-Карого (1968, 1971–1975) та співробітника лабораторії творчих процесів Київського театру опери та балету ім. Тараса Шевченка.

У 1975 р. відомий державний діяч, учений, письменник Ф. А. Моргун запропонував доценту-філософу взяти участь у конкурсі на заміщення вакантної посади ректора Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка. У полтавський період діяльності (1975–1989) розкрився організаторський талант, науково-творчий потенціал, суспільно-громадська діяльність ученого. Адміністративні методи роботи ректора педагогічного ін-

ституту І. А. Зязюна дивували, декого дратували. Ректора критикували за освітянські експерименти, новаторську педагогічну майстерність, за впровадження в навчальний процес системи К. С. Станіславського, за дзеркала в аудиторіях, вимоги до одягу дівчат і хлопців (галстуки «зязюнчики»). За ініціативи ректора створено в інституті український народний хор «Калина», ансамбль танцю «Весна», ансамбль бального танцю «Грація», що свідчило про пробудження мистецької енергії в освітян. Організовано у с. Ковалівка музей-заповідник А. С. Макаренка, створена Міжнародна макаренківська асоціація.

Ректор рішуче повстав проти казарменності, що оточувала студента. Сміливими рішеннями і цілком кардинальними нововведеннями були запровадження у систему професійної підготовки вчителя педагогіки добротворення; педагогіки толерантності; курсів краси педагогічної дії; теорії педагогічної майстерності тощо. Процес навчання розглядався як потреба у самонавчанні, самовдосконаленні, самореалізації, самовизначенні, формуванні морально-етичної відповідальності.

Навчальний заклад стає центром культури, науки, розвитку довкілля тощо. У Полтавському державному педагогічному інституті утверджувалася ідея становлення особистості в межах екзистенційно-гуманістичного напрямку психології – психологія професій. У розмислах ученого-філософа І. А. Зязюна про Людину в центрі уваги виводилася «почуттєвість» (естетичність), яка в педагогічній діяльності розкривається в осмисленні, сприйнятті краси, людяності, добра, сприяла формуванню терпимості, розумітися на процесах і явищах, приймати самостійно рішення. Серед духовних чинників особистості Іван Андрійович відзначав ціннісні смисли: честь, гідність, праця, досвід тощо. Серед психологічних основ освітнього процесу вчений виділяв інтелект-афект-волю.

Полтавський досвід підготовки вчителів, знайшовши своє вагоме місце в науково-освітньому просторі України, став відомим і в інших країнах. У філософсько-педагогічній концепції професора І. А. Зязюна підготовка вчителів ґрунтувалася на естетично-психологічних чинниках педагогічної професії, основу якої становила програма «Вчитель». Програма «Вчитель» (школа–педвуз–школа) охоплювала довузівську підготовку, Програма «Юний педагог» – експериментальний профвідбір у педінститут – спрямовувалася на розкриття ролі вчителя у багатовимірному часі глобальних соціально-політичних трансформацій, науково-філософських зрушень. У зверненні «Моєму колезі – молодому вчителю» відданий справі свого життя І. А. Зязюн писав: «Коли любиш свою професію. Любиш пристрасно, незгасно, пожиттєво. Коли шануєш і розвиваєш особистість в учневі лише тоді обирати професію вчителя». Філософ переконував, що «талант учителя не тільки в тому, що він повинен чудово знати предмет. Він, як поет, повинен знати душу дитини... Зрештою, в освіті є два різнозначні суб'єкти. Вони однаково талановиті й обдаровані...» [3]. Проблема учитель-учень у педагогічній

спадщині академіка І. А. Зязюна заслуговує на детальне вивчення і впровадження в практику Нової української школи.

І можливо не випадково, що в Полтаві, де й донині відчувається присутність українських корифеїв педагогіки А. С. Макаренка, Г. М. Ващенко, В. О. Сухомлинського та ін., академік І. А. Зязюн втілює у життя ідею нового типу педагогічного закладу, розвивав із одностороннім вченням про педагогічну майстерність, «сказав собі і людям: «Педагогіка – моє життя». Коли творив власну «Я-концепцію», визначив основний її зміст – творити добро: «Я прошу у Бога одного часу для добра людям... Я Богові завжди дякую за те, що він обрав мене це Добро генерувати і координувати... Жодного разу в житті я його не зрадив... Я робив і продовжую робити Добро – моє основне і єдине багатство на цій гірській і жорстокій Землі» [2].

Розвиток гуманістичного, антропо-етико-естетичного аспекту педагогічної майстерності, академік бачив на неперервному самопізнанні, самовдосконаленні кожного вчителя.

Закономірно, що у переддень вікопомних зрушень у країні Міністром освіти України було обрано ректора Полтавського державного педагогічного інституту І. А. Зязюна (1990–1992), провідника нових ідей в освітньо-педагогічному просторі.

Міністр освіти держави Україна на межі ХХ та ХХІ ст. І. А. Зязюн обіймав свою посаду найдовше, у порівнянні із першими Міністрами освіти України початку ХХ ст. Вікопомні етапи становлення держави Україна зумовлює нас згадати постаті, що були за кермом освіти в добу національного відродження державності України, періоду Центральної ради, Гетьманату, Директорії. Нові типи влади у 1917–1919 рр. несли зміни світоглядів і поглядів, переговорів, що не сприяло формуванню єдиної, сталого політики з питань освіти. До того ж, кожна влада і, відповідно, Міністерство освіти, були не більше кількох, а то й двох-трьох місяців: І. М. Стешенко (14.08.1917 – 25.01.1918); В. П. Науменко (14.11.1918 – 23.12.1918); П. І. Холодний (23.12.1918 – 06.01.1919); І. І. Огієнко (06.01.1919 – 26.04.1919); П. І. Христюк (29.01.1918 – 10.03.1918); В. К. Прокопович (10.03.1918 – 30.04.1918); В. П. Стеблицький (22.10.1918 – 23.12.1918). Серед керманців освіти в 1917–1919 рр. були справжні подвижники і тимчасові виконавці, вчені і практики, партійні діячі.

Наполегливо і чесно працював І. А. Зязюн, Міністр освіти держави Україна, прагнув розвивати українську культуру й здібності кожної людини, виступав за гуманізацію освіти: через освіту виходити до вершин цивілізації, до розуміння свого місця у світовому просторі й тому не обходити увагою талант і вчительський, і учнівський. Мріяв підготувати нового вчителя для Нової школи початку ХХІ ст., який би вплинув на оздоровлення епохи, де б торжествувала сила думки, перемагала людська духовність. Йдучи на посаду Міністра освіти України, І. А. Зязюн сподівався спрямовувати свою діяльність на творчий злет думки вчителів, філо-

софів, талановитих художників, літераторів, конструкторів, технологів, на розуміння, в який час ми живемо, чого ми хочемо, до чого прагнемо. «Відданість освіті – теж ознака таланту» (1998). Спектр діяльності і впливів Міністра був вагомий, хоч і тривав лише два роки. Педагогічні осередки почали перетворюватися на осередки демократичності та демократії. Серед учительства вибухали новаторські рухи. З'являються нові періодичні видання, творчі спілки вчителів, педагогічні товариства, рух освітян «Підтримуй ініціативу» [11]. Міністр підтримує нові педагогічні технології, впроваджує навчальну дисципліну «Педагогічна майстерність» у вищі навчальні заклади.

Новації підготовки вчителя йшли абсолютно в розріз із старими традиціями Міністерства освіти, особливо Міністерства вищої освіти. Пошуки виявилися не до вподоби окремим «сильним світу цього». Із міністерської посади пішов із гіркотою в серці, бо багато чого не встиг.

Талант успішного менеджера І. А. Зязюн проявив в організаційних процесах творення освітньої галузі держави Україна, зокрема Академії педагогічних наук і її науководослідних інститутів: у 1993 р. – Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України, у 2007 р. – Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.

У батьківській хаті 29 серпня 2014 р. пішов у засвіт Великий українець. Відспівували на батьківському обісті в селі Пашківка. Поховали Івана Андрійовича Зязюна 30 серпня 2014 р. на сільському кладовищі, як люблячий син і заповідав – поряд із батьком і матір'ю. Провести в останню дорогу преславну Людину, Учителя Учителів з'їхалася чи не вся Україна.

Пам'ятаємо, шануємо Івана Андрійовича Зязюна, вивчаємо праці вченого і пам'ятаємо роздуми С. Б. Кримського: «Скільки б ми не пізнавали людину та її творчу діяльність, у ній завжди залишається те, про що ми не відаємо і навіть не самоусвідомлюємо. Людина принципово не вичерпується, жодного конкретного моделювання не існує. Людська екзистенція – бездонна, невичерпна, виявом чого і є таїна» [8].

Висновки з даного дослідження. Проникливе бачення основ української реальності у контексті сучасних загальноєвропейських процесів, які так глибинно усвідомлював академік І. А. Зязюн, сприяють розв'язанню складних освітніх проблем, згуртуванню не лише співробітників академічної спільноти, але й педагогів і науковців України, сповнених прагнення до розбудови національної освіти, в Новій Українській Школі нашої держави.

Перспективи подальших розвідок. Подальше детальне вивчення науково-філософської, естетично-мистецької, педагогічної спадщини академіка І. А. Зязюна сприятиме реформуванню всіх напрямів освіти, наповненню її естетико-гуманістичним змістом.

Список використаних джерел

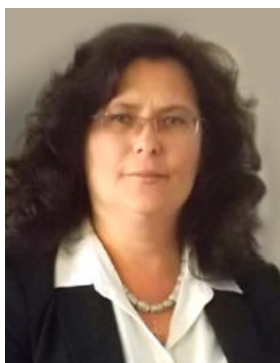
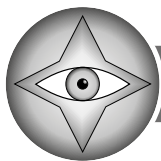
1. Вовк М., Грищенко Ю. Наукова школа академіка І. А. Зязюна: Аксіологічні актуальності розвитку. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2018. Вип. 18. С. 44–55.

2. Зязюн І. А. Моє село – центр світу, моя сільська школа – Всесвітня академія. *Трибуна*. 1998. № 11/12. С. 14/33.
3. Зязюн І. А. Моєму колезі – молодому вчителю. *Іван Андрійович Зязюн. Педагог. Вчений. Філософ* : бібліографічний покажч. / упоряд. П. Н. Штома, наук. ред. Н. Г. Ничкало. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. С. 192–196.
4. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії. Київ : МАУП, 2000. 309 с.
5. Зязюн І. А. Філософські засади освіти в Україні. *Філософія освіти в сучасній Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 14-16 квітня. 1997. С. 61–63.
6. Каракоз Сусанна. Інтелігент духу. *Освіта*. 2003. 19-25 берез. С. 19–20.
7. Коноваленко Ольга. Майдани гідності Івана Зязюна. *Освіта*. 2014. 27 серп. С. 12–13.
8. Кримський С. Під сигнатурою Софії. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. 367 с.
9. Нагрибельний Я. Роль академіка Івана Зязюна в розвитку педагогічної освіти в Україні. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2019. № 1 (15). С. 89–98. URL: [https://doi.org/10.35387/od.1\(15\).2019.89-98](https://doi.org/10.35387/od.1(15).2019.89-98).
10. Наукова школа академіка Івана Зязюна у працях його соратників та учнів : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 28-29 трав. 2020 р. / за ред. О. Г. Романовського. Харків : НТУ «ХПІ», 2020. 517 с.
11. Усатенко Т. П. Українська національна школа: минуле і майбутнє. Київ : Наукова думка, 2003. 285 с.
3. Ziaziun, I. A. (2018). Mojemu kolezi –molodomu vchytelievi [To my colleague, a young teacher]. In P. N. Shtoma (Comp.), *Ivan Andriiovych Ziaziun. Pedahoh. Vchenyi. Filosof [Ivan Andriiovych Zyazyun. Teacher. Scientist. Philosopher]: bibliohrafichnyi pokazhch* (pp. 192-196). Kyiv: Vyd-vo NPU im. M. P. Draho-manova [in Ukrainian].
4. Ziaziun, I. A. (2000). *Pedahohika dobra: idealy i realii [Pedagogy of goodness: ideals and realities]*. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
5. Ziaziun, I. A. (1997). Filosofske zasady osvity v Ukraini [Philosophical foundations of education in Ukraine]. In *Filosofia osvity v suchasni Ukraini [Philosophy of education in modern Ukraine]: materialy vseukr. nauk.-prakt. konf.* (pp. 61-63). Kyiv [in Ukrainian].
6. Karakoz, Susanna. (2003). Intelihent dukhu [Intellectual spirit]. *Osvita [Education]*, 19-25 berez., 19-20 [in Ukrainian].
7. Konovalenko, Olha. (2014). Maidany hidnosti Ivana Ziaziuna [Ivan Zyazyun's Maidan of Dignity]. *Osvita [Education]*, 27 serpnia, 12-13 [in Ukrainian].
8. Krymskyi, S. (2008). *Pid syhnaturou Sofii [Under the signature of Sofia]*. Kyiv: VD «Kyievo-Mohylianska akademiia» [in Ukrainian].
9. Nahrybelnyi, Ya. (2019). Rol akademika Ivana Ziaziuna v rozvytku pedahohichnoi osvity v Ukraini [The role of Academician Ivan Zyazyun in the development of pedagogical education in Ukraine]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy [Adult education: theory, experience, perspectives]*, 1 (15), 89-98. Retrieved from [https://doi.org/10.35387/od.1\(15\).2019.89-98](https://doi.org/10.35387/od.1(15).2019.89-98) [in Ukrainian].
10. Romanovskiy, O. H. (Ed.). (2020). *Naukova shkola akademika Ivana Ziaziuna u pratsiakh yoho soratnykiv ta uchniv [Academician Ivan Zyazyun's scientific school in the works of his associates and students]: materialy VI naukovo-praktychnoi konf.* Kharkiv: NTU «KhPI» [in Ukrainian].
11. Usatenko, T. P. (2003). *Ukrainska natsionalna shkola: mynule i maibutnie [Ukrainian national school: past and future]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

References

1. Vovk, M., & Hryshchenko, Yu. (2018). Naukova shkola akademika I. A. Ziaziuna: Aksiologichni aktualiteti rozvytku [Scientific school of Academician I. A. Zyazyun: Axiological actualities of development]. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii [Aesthetics and ethics of pedagogical action]*, 18, 44-55 [in Ukrainian].
2. Ziaziun, I. A. (1998). Moie selo – tsentr svitu, moia silska shkola – Vsesvitnia akademiia [My village is the center of the world, my village school is the World Academy]. *Trybuna [Tribune]*, 11/12, 14-33 [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 16.01.2023

УДК 378.4:331-37.08

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1\(208\)-11-15](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1(208)-11-15)

ОТИЧ ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА,

докторка педагогічних наук, професорка, головна наукова співробітниця відділу взаємодії вищої освіти та ринку праці, Інститут вищої освіти НАПН України, Україна

Otych Olena,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Ukraine

E-mail: elenaotych64@gmail.com

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-2686-2832>

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

- A** Проаналізовано зміст, функції, складники інноваційної інфраструктури закладу вищої освіти. Схарактеризовано її як одну з підструктур інституційної системи та як базовий складник міжінституційного кластеру. Визначено мету й завдання формування інноваційної інфраструктури університету в контексті його інноваційного розвитку як наукового центру регіону. З'ясовано сутність проектування інноваційної інфраструктури для підготовки кадрів як змісту проєктного етапу інноваційного процесу в університеті, що відбувається в єдності з формуванням системи державно-приватного партнерства у сфері підготовки кадрів. Обґрунтовано вплив інноваційної інфраструктури на підвищення якості інноваційної діяльності університету та зростання конкурентоспроможності його випускників на ринку праці й ринку товарів і послуг.

Ключові слова: університет; інноваційна інфраструктура; державно-приватне партнерство; підготовка кадрів; науково-виробничий кластер; центр колективного користування науковим обладнанням; технопарк

FORMATION OF THE INNOVATIVE INFRASTRUCTURE OF THE INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION AS PEDAGOGICAL PROBLEM

- S** The content, functions, and components of the innovative infrastructure of the higher education institutions were analyzed. It is characterized as a system, a complex, a spectrum, a collection of business entities that ensure the development and support of all stages of the innovation cycle, provide a base and related services for the organization of innovative production, and provide resources for the training of highly qualified personnel.

The characterization of the innovative infrastructure of the university as a substructure of the institutional system (technology parks, innovation and technology centers) and as a basic component of the inter-institutional research and production cluster has been carried out.

The purpose of forming the innovative infrastructure of the university is determined, which means in creating a resource base for the training of competitive, competent, highly qualified workers who are in demand on the labor market and can make a real contribution to the development of the domestic economy, production, and socio-cultural sphere.

The essence of the design of innovative infrastructure for personnel training as the content of the design stage of the innovation process at the university, which occurs in conjunction with the formation of a system of public-private partnership in the field of personnel training, is clarified.

It has been proved that the effectiveness of the creation of innovative infrastructure depends on the financial, material and technical, information and technological support, innovation investment processes, and public-private partnership. Technology transfer, commercialization of innovative development, and general digitalization of higher education can be the mechanisms of formation of the university's innovative infrastructure.

Key words: university; innovative infrastructure; public-private partnership; personnel training; scientific and industrial cluster; center for collective use of scientific equipment; technology park

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Трансформація індустріального суспільства в постіндустріальне, яке еволюціонує в майбутньому у суспільство знань, змінює соціальне значення освіти і ставлення до неї у суспільстві.

Так, якщо у парадигмі індустріального суспільстві освіта вважалася дотаційною невиробничою галуззю, яка лише споживає матеріальні та духовно-моральні цінності, створені у виробничій і невиробничій сферах, то у парадигмі сучасного постіндустріального – інформаційного – суспільства вона розглядається як сфера виробництва людського капіталу – найвищої цінності суспільства, оскільки він створює всі інші цінності. Отже, в інформаційному суспільстві відбулося кардинальне переосмислення значення освіти і трансформація її з підготовчого, допоміжного соціального інституту, який лише споживає суспільні цінності, у провідний соціальний інститут, центр інтегративної освітньо-творчої діяльності, який об'єднує інновації в усіх сферах соціально-культурного й економічного розвитку в нову продуктивну цілісність.

Ключове значення вищої освіти у суспільстві, побудованому на знаннях, полягає в її здатності розвивати його соціально-економічний потенціал, переробляючи освітній і науковий складники та інновації у людський капітал. Ця здатність вищої освіти виступати основною продуктивною силою суспільства знайшла відображення у ключових європейських освітніх документах, у яких зазначається, що соціальний інститут освіти сьогодні еволюціонує у «вибух надій» у здійсненні соціального прогресу [6].

Отже, вища освіта нині перетворюється на теорію і практику підготовки *knowledge workers* – когнітивних працівників, які працюють зі знаннями та інформацією, або, іншими словами, еліти суспільства: гуманітарної, технічної, мистецької та ін.

Підготовка такої еліти вимагає осучаснення всіх ланок освітнього процесу у закладах вищої освіти та формування їхньої інноваційної інфраструктури.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Ця проблема досліджується українськими науковцями у контексті інноваційного розвитку університетів як соціокультурних і науково-експериментальних центрів регіонів і перебуває сьогодні у центрі уваги дослідників проблем педагогіки вищої школи, представників економічної, соціологічної та інших соціально-гуманітарних наук. Так, проблеми формування інноваційного потенціалу ЗВО стали предметом наукових досліджень С. Хамініч та В. Заріцької [11]; зовнішні й внутрішні чинники розвитку цього потенціалу й становлення в університеті інноваційного клімату обґрунтувала у своїх публікаціях Г. Клімова [5]; взаємозв'язок інноваційної діяльності університету із соціально-економічним розвитком держави та формуванням інноваційної економіки довели на прикладі США О. Гаращук та В. Куценко [1]. Проблеми інноваційної інфраструктури університетів до-

сліджувались у контексті визначення її сутності (В. Перебийніс та Ю. Перебийніс [9]) та аналізу такого її складника як інформаційно-комунікаційна інфраструктура (В. Маргасова, Н. Ткаленко, Т. Шестаковська та ін. [7]).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Визначаючи цінність результатів проведених досліджень, зауважимо, що вони не вичерпують усіх аспектів проблеми формування інноваційної інфраструктури ЗВО, зокрема, до цього часу не обґрунтовано її значення як інструменту взаємодії вищої освіти та ринку праці.

Мета статті полягає в уточненні поняття «інноваційна інфраструктура закладу вищої освіти» й обґрунтуванні впливу цієї інфраструктури на підвищення якості інноваційної діяльності університету та зростання конкурентоспроможності його випускників на ринку праці й ринку товарів і послуг.

Викладення основного матеріалу. Поняття «інноваційна інфраструктура» законодавчо закріплене у Законі України «Про інноваційну діяльність» [3], де воно визначається як «сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо)» [3, ст. 1].

Дослідники інноваційної інфраструктури розглядають її як: систему [9], комплекс [8], спектр, сукупність суб'єктів господарювання [4] і пов'язують із забезпеченням розвитку і підтримкою всіх стадій інноваційного циклу, наданням бази та супутніх послуг для організації інноваційних виробництв [4; 8], підготовкою й перепідготовкою кадрів [9], ресурсним забезпеченням цього процесу [1].

Визначаючи складники інноваційної інфраструктури, дослідники виокремлюють:

- підсистеми інформаційного забезпечення; інструментального забезпечення; проектно-технологічної та виробничої підтримки; експертизи та сертифікації інноваційних проектів; моніторингу та просування інновацій на ринки; координації та регулювання інноваційної діяльності та її фінансово-економічного забезпечення; підготовки кадрів [9];
- виробничі, консалтингові, освітні та інформаційні організації [8].

У Державній цільовій економічній програмі «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009–2013 роки визначено такі складники інноваційної інфраструктури, як: виробничо-технологічний (базовий і технологічний), фінансово-економічний, нормативно-правовий, територіальний і кадровий [2].

Їх нове осмислення здійснено у Концепції Державної цільової програми розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні на період до 2026 року, затвердженій Кабінетом Міністрів України 14 квітня 2021 року [10].

Згідно з цим документом, основними завданнями з відновлення і розбудови системи дослідницьких інфраструктур в Україні є:

- інвентаризація та систематизація дослідницьких інфраструктур;

- оцінка їхньої сумісності з європейськими дослідницькими інфраструктурами;

- надання пріоритетного фінансування для їхнього подальшого розвитку та узгодження цього процесу з дорожньою картою розвитку європейських дослідницьких інфраструктур, затвердженою Європейським стратегічним форумом дослідницьких інфраструктур;

- забезпечення розвитку сучасної матеріально-технічної бази та дослідницької інфраструктури наукових установ і закладів вищої освіти;

- поглиблення наукової співпраці з іноземними закладами освіти, науковими установами, посилення інтеграції у європейський і світовий дослідницькі простори [10].

У схарактеризованих вище Програмах особлива увага приділяється закладам вищої освіти, які віднесено до базової інноваційної інфраструктури, що складає основу розвитку інноваційного потенціалу країни.

Метою інноваційної діяльності ЗВО, передусім університетів, визначено підготовку конкурентоспроможних компетентних працівників високої кваліфікації, затребуваних на ринку праці і здатних зробити реальний внесок у розвиток вітчизняної економіки, виробництва та соціокультурної сфери.

Зміст їхньої підготовки формується сьогодні, виходячи із запиту ринку праці, вимог роботодавців і «робочого місця» до фахівця, параметрів професійного стандарту, кваліфікаційних характеристик (повної і часткових кваліфікацій), професійних профілів тощо.

Очікуваним результатом інноваційної підготовки випускників університетів стає не просто певний обсяг їхніх професійних знань, умінь, навичок, цінностей, ставлень та сформований професійний світогляд, а й комплекс загальних і професійних компетентностей, твердих і м'яких навичок, мікрокваліфікацій, які визначають інтелектуальний, особистісний і трудовий потенціал працівника в існуючих соціально-економічних умовах.

Інноваційна інфраструктура закладів вищої освіти постає у цьому зв'язку як ресурсна база для досягнення інноваційних освітніх результатів і розглядається одночасно з двох позицій:

- *внутрішньої структури університету як інституційної системи*, тобто як одна з підсистем цієї системи, підструктура у загальній її структурі (технопарки, інноваційно-технологічні центри, бізнес-інкубатори тощо);

- *зовнішніх зв'язків університету на рівні входження у систему вищого порядку*, тобто як базовий складник міжінституційної системи (кластеру), що утворений відповідно до моделі «освіта – наука – бізнес» і містить у своєму складі заклади вищої освіти, науково-дослідні установи і виробничі підприємства.

У такій взаємодії університет виконує функції:

- продукування інноваційного знання, що сприяє інноваційному розвитку освіти й економіки держави;

- модернізації змісту і підвищення науково-дослідницького потенціалу університетської освіти («освіта, побудована на дослідженнях»; «з лабораторії – в аудиторію, а з аудиторії – на виробничий майданчик»);

- посилення практичної спрямованості підготовки студентів і забезпечення зв'язку вищої освіти із професійною діяльністю випускників відповідно до «вимог робочого місця»;

- перепідготовки і підвищення кваліфікації працівників виробничих підприємств на базі інноваційних міжінституційних утворень для залучення їх до інноваційної діяльності й вироблення відповідних компетентностей і мікрокваліфікацій.

Проектування інноваційної інфраструктури для підготовки кадрів може бути розглянутим як зміст проєктного етапу інноваційного процесу у вищій освіті (О. Гаращук та В. Куценко) [1], реалізація якого відбувається у єдності з формуванням системи державно-приватного партнерства у сфері підготовки кадрів та наступним визначенням сили їх впливу на кількісні та якісні параметри цієї підготовки. Отже, формування інноваційної інфраструктури закладу вищої освіти сприяє забезпеченню взаємодії вищої освіти, науки і бізнесу, що результується у розробленні та реалізації комплексних проєктів і програм інноваційного розвитку, які дозволяють здійснити підготовку кадрів, здатних виконувати і розвивати інноваційну діяльність, комерціалізувати її результати та утверджувати в бізнес-середовищі інноваційну культуру [там само].

Оскільки формування інноваційної інфраструктури ЗВО є наукоємним процесом, що потребує значних матеріальних і фінансових вкладень, то все очевиднішою стає необхідність об'єднання науково-технологічних потужностей закладів вищої освіти в єдину інноваційну дослідницьку інфраструктуру. Це може бути досягнуто шляхом створення центрів колективного користування науковим обладнанням, науково-виробничих кластерів, стратегічних альянсів, технологічних платформ, технопарків, бізнес-інкубаторів, започаткування спільних стартапів тощо, які створюють кращі можливості для колективного вироблення й комерціалізації інноваційних продуктів і розробок, виведення їх на ринок товарів і послуг.

Розвиток інноваційної інфраструктури університетів і нарощування їх кадрового потенціалу за рахунок викладачів-дослідників сприятиме перетворенню цих закладів на дослідницькі університети, що стануть центрами інновацій не лише в освітній сфері, а й у галузі економіки в цілому. Механізмами цього можуть стати трансфер технологій, комерціалізація інноваційних розробок, а також загальна діджиталізація вищої освіти.

Перші успішні кроки у цьому напрямі вже здійснено в усіх університетах України і, на жаль, вони зумовлені не лише прискоренням інноваційного розвитку вищої

освіти, але й такими руйнівними чинниками як пандемія COVID-19 та російська агресія, що прискорили процеси упровадження цифрових технологій у вищу освіту та оволодіння ними викладачами університетів. Утім, цілком погоджуючись із О. Гаращук та В. Куценко, зазначимо, що на практиці яскравою ознакою інноваційності університету є наявність структурного підрозділу інноваційного характеру, який характеризується об'єктивною новизною і немає прямих аналогів в інших закладах вищої освіти [1]. При цьому надзвичайно важливим є:

– по-перше, щоб до освоєння, розроблення та реалізації інновацій у цьому підрозділі могли долучитись усі суб'єкти освітньої діяльності (наукові й науково-педагогічні працівники, студенти, аспіранти і докторанти усіх факультетів);

– по-друге, щоб інноваційність діяльності підрозділу розповсюджувалася на його кадри, освітнє середовище, технології навчання (комп'ютерні, мультимедійні тощо), науково-методичний супровід освітнього процесу, внутрішнє управління, дистанційне навчання, інформаційний супровід управлінської та освітньої діяльності; творчу й науково-творчу діяльність суб'єктів освіти тощо [1];

– по третє, щоб упровадження інновацій та інноваційний розвиток такого підрозділу забезпечувалися належною фінансовою, матеріально-технічною, інформаційною та технологічною підтримкою, адже без інноваційно-інвестиційних процесів і державного партнерства щодо створення інноваційної інфраструктури ні про які інновації в університеті говорити неможливо.

Результати дослідження. Отже, осмислення сутності, змісту, функцій, мети, завдань, складників інноваційної інфраструктури університетів дає підстави для проведення інституційного аналізу їхнього інноваційного потенціалу та виявлення можливостей здобуття статусу дослідницького університету чи навпаки, усвідомлення необхідності інтеграції з іншими закладами вищої освіти або утворення міжінституційних науково-виробничих комплексів чи кластерів із метою забезпечення ресурсу для інноваційного розвитку.

Висновки. Прагматизація підходів суспільства до розуміння цінності і значення вищої освіти зумовлює тенденцію до розгляду її із соціально-економічних позицій і наближення до потреб ринку праці, де все більшу вагу має запит роботодавця і вимоги робочого місця.

Зближення вищої освіти, науки та ринку праці, закріплене у тріаді «освіта – наука – бізнес», виявляється у спільному обговоренні освітянами, роботодавцями і профспілками професійних стандартів, кваліфікаційних характеристик і професійних профілів фахівців, а також покладанні їх в основу розроблення освітньо-професійних та освітньо-наукових програм підготовки бакалаврів і магістрів у закладах вищої освіти. Крім того, для реалізації запиту на конкурентоспроможного фахівця, який реально відповідає потребам економіки держави і здат-

ний здійснювати її інноваційний розвиток, формується інноваційна інфраструктура університетів або міжінституційні науково-виробничі кластери, що стають ресурсною базою як для інноваційного розвитку закладів вищої освіти, так і для інноваційного поступу економіки держави в цілому.

Констатуємо єдність у розумінні сутності, змісту, функцій, мети і завдань інноваційної інфраструктури закладів вищої освіти, можемо відзначити різноманітність підходів до визначення її складників, що свідчить про різний реальний рівень сформованості та вплив цієї інфраструктури на інноваційний розвиток у різних закладах освіти України.

Для того, щоб університети України перетворилися на інноваційні заклади вищої освіти, здатні впливати на підвищення економічного рівня нашої країни та його післявоєнне відновлення, їм необхідно забезпечити належну матеріально-технічну, технологічну, інформаційну, фінансову і кадрову підтримку, вклавши її в інфраструктуру університету й забезпечивши її інноваційний, дослідницький характер.

Перспективи подальших наукових пошуків пов'язуємо з вивченням зарубіжного досвіду формування інноваційної інфраструктури університетів і з'ясуванням залежності якісного інноваційного рівня інфраструктури університету від його розміру.

Список використаних джерел

1. Гаращук О., Куценко В. Інноватика в освіті – шлях до її якості, досвід США. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. 2016. № 853. С. 41–50. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21NR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=VNULPM_2015_819_51
2. Державна цільова економічна програма «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009-2013 роки: постанова КМУ від 14 травня 2008 р. № 447. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/447-2008-%D0%BF>
3. Закон України «Про інноваційну діяльність» *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 36. Ст. 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>
4. Кавтиш О. П., Мельнікова О. М. Пріоритети розвитку інноваційної системи України. *Актуальні проблеми економіки і управління*. 2013. Вип. 8. URL: <https://probl-economy.kpi.ua/pdf/2014-24.pdf>
5. Клімова Г. П. Формування інноваційного клімату у ВНЗ. *Право та інновації*. 2013. № 4. С. 34–40. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2014/01/Klimova.pdf>
6. Кремень В. Г. Світ знання: людина, наука, освіта. Київ: Знання України, 2016.
7. Маргасова В. Г., Ткаленко Н. В., Шестаковська Т. Л. Інформаційно-комунікаційна інфраструктура комерціалізації інновацій у сфері вищої освіти України. *Науковий вісник Полісся*. 2019. № 1 (17). С. 132–138. URL: [blob:http://nvp.stu.cn.ua/da1b053c-9830-42fa-9a9d-6fa4d87fab98](http://nvp.stu.cn.ua/da1b053c-9830-42fa-9a9d-6fa4d87fab98)
8. Молдабекова А. И., Бекарыстан Р. К. Национальная инновационная система Казахстана: основные элементы и механизмы развития *Экономические науки*. 2010. Вип. 16: Макроэкономика. URL: rusnauka.com/10_NPE_2010/62874.doc.htm
9. Перебийніс В. І., Перебийніс Ю. В. Розвиток дослідницької інфраструктури закладів вищої освіти: проблеми і перспективи. *Використання дослідницького потенціалу ВНЗ у інноваційному розвитку*. 2015. С. 658–659. URL: <https://ena.lpnu.ua/bitstream/ntb/32272/1/375-658-659.pdf>
10. Уряд схвалив Концепцію Державної цільової програми розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні на період до 2026 року. *Портал Міністерства освіти і науки України*. 14.04. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-shvaliv-konceptiyu-derzhavnoyi-cilovoyi-programi-rozvitku-doslidnickih-infrastruktur-v-ukrayini-na-period-do-2026-roku>
11. Хамініч С., Заріцька В. Особливості та проблеми формування інноваційного потенціалу вищих навчальних закладів. *Економіка і менеджмент*

– 2013: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку : монографія: Дніпропетровськ : Біла К.О. 2014. URL: http://confcontact.com/2014_04_25_ekonomika_i_menedgment/monography/15_Hamynych.htm

References

1. Haraschuk, O., & Kutsenko, V. (2016). Innovatika v osviti – shlyah do ii yakosti, dosvid SSHA (Innovation in education is the way to its quality, experience of the USA). *Visnyk natsionalnogo universitetu "Lvivska Polytechnika" [Bulletin of the Lviv Polytechnic National University]*, 853, 41-50. Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=A SP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=VNULPM_2015_819_51 [in Ukrainian].
2. *Derzhavna tsilyova ekonomichna programa "Stvorennya v Ukrainy innovatsiynoy infrastruktury" na 2009-2013 roky [State Target Economic Program "Creation of Innovative Infrastructure in Ukraine" for 2009-2013]*. (2008). postanova KМУ vid 14 travnya 2008 r. N 447. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/447-2008-%D0%BF> [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy "Pro innovatsiynu diyalnist" [The Law of Ukraine "On Innovation Activities"]. (2002). *Vidomosti Verhovnoy Rady Ukrainy (VVR) [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)]*, 36. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> [in Ukrainian].
4. Kavtysh, O., & Melnikova, O. (2013). Ptoritety rozvytku innovatsiynoy systemy Ukrainy [Priorities for the Development of the Innovation System of Ukraine]. *Aktualny problemy ekonomiky i upravlinnya [Actual Problems of Economy and Management]*, 8. Retrieved from <https://probl-economy.kpi.ua/pdf/2014-24.pdf> [in Ukrainian].
5. Klimova, H. (2013). Formuvannya innovatsiynoho klimatu u VNZ [Formation of an Innovative Climate in the Institutions of Higher Education (IHE)]. *Pravo ta innovatsiy [Law and Innovations]*, 4, 34-40. Retrieved from <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2014/01/Klimova.pdf> [in Ukrainian].
6. Kremen, V. (2016). *Svit znannya: lyudina, nauka, osvita [World of Knowledge: People, Science, Enlightenment]*. Kyiv: Knowing Ukraine [in Ukrainian].
7. Margasova, V., Tkalenko, N., & Shestakovska, T. (2019). Informatciyno-komunikatsiyna infrastruktura komercializatsiy innovatsiy u sphony vyschoy osvity Ukrainy [Information and Communication Infrastructure of Commercialization of Innovations in the Field of Higher Education in Ukraine]. *Naukoviy visnyk Polissya [Scientific Bulletin of Polissya]*, 1 (17), 132-138. Retrieved from blob:http://nvp.stu.cn.ua/da1b053c-9830-42fa-9a9d-6fa4d87fab98 [in Ukrainian].
8. Moldabekova, A., & Bekarystan, R. (2010). Natsionalnaya innovatsionnaya sistema Kazakhstana: osnovnie elementy i mekhanizmy razvitiya [National Innovation System of Kazakhstan: Main Elements and Mechanisms of Development]. *Economicheskije nauki [Economic Sciences]*, 16: Makroekonomika. Retrieved from rusnauka.com/10_NPE_2010/62874.doc.htm [in Russian].
9. Perebiynis, V., & Perebiynis, Yu. (2015). Rozvytok doslidnyckoy infrastruktury zakladiv vyschoy osvity: problemy i perspektivy [Development of the Research Infrastructure of the Institutions of Higher Education: Problems and Prospects]. *Vykorystannya doslidnickogo potencialu VNZ u innovatsiynomu rozvytku [Using the Research Potential of Universities in Innovative Development]*, 658-659. Retrieved from <https://ena.lpnu.ua/bitstream/ntb/32272/1/375-658-659.pdf> [in Ukrainian].
10. Uryad chvalyv koncepciyu Derzhavnoy cilyovoy programy rozvytku doslidnyckih infrastruktur v Ukrainy na period do 2026 roku [The Government Approved the Concept of the State Targeted Program for the Development of Research Infrastructures in Ukraine for the Period Until 2026]. *Portal Ministerstva osvity i nauky Ukrainy [Portal of the Ministry of Education and Science of Ukraine]*. 14.04. 2021. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-shvaliv-koncepciyu-derzhavnoyi-cilovoyi-programi-rozvitku-doslidnyckih-infrastruktur-v-ukrayini-na-period-do-2026-roku> [in Ukrainian].
11. Haminich, S., & Zaritska, V. (2014). Osoblyvosti ta problemy formuvannya innovatsiynogo potencialu vyschyh navchalnyh zakladiv [Peculiarities and Problems of Formation of Innovative Potential of Higher Educational Institutions]. In *Ekonomika i menedzhment – 2013: perspektivy integratsiy ta innovatsiynogo rozvytku [Economics and Management – 2013: Prospects of Integration and Innovative Development]*: monograph: Dnipropetrovsk: Bila K.O. Retrieved from http://confcontact.com/2014_04_25_ekonomika_i_menedgment/monography/15_Hamynych.htm [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 01.02.2023

УДК 37.07

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1\(208\)-16-19](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1(208)-16-19)

БОНДАР МАРИНА ВАСИЛІВНА,

студентка Класичного Приватного Університету, вихователька,
Кременчуцький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) № 65 Кременчуцької міської ради
Кременчуцького району Полтавської області, Україна

Bondar Maryna,

Student, Classical Private University, tutor,
Kremenchuk preschool education institution (nursery-kindergarten) № 65, Kremenchuk City Council,
Kremenchuk district of Poltava region, Ukraine

E-mail: mbondar101@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-1750-6182>

УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

- A** Розглянуто приклади кризових ситуацій саме для закладів освіти, а особлива увага до такої кризової ситуації – воєнне вторгнення. Введення в Україні воєнного стану позначається на всіх сферах людського життя. Сьогодні внесло корективи в освітянське життя та незмінним лишилося те, що всі ми маємо працювати заради наших дітей.

Проблемі забезпечення ефективності управління в кризових ситуаціях (управління кризами) присвячено значний обсяг наукової літератури. Важко уявити, що можна знайти привабливого у сучасних подіях. Перед керівниками закладів освіти стоїть важлива задача – зберегти заклад освіти, колектив працівників, контингент вихованців, учнів чи студентів, налагодити функціонування закладу. Атмосферою воєнно-політичної кризи є: дефіцит часу, невизначеність і не прогнозованість ситуації, неповнота і суперечливість інформації, загроза безпеці життя людей, національній безпеці тощо.

У ситуації кризи є збереження особисто-референтного кола людини, її життєвого стержня. Якщо людина навіть втратить усе своє економічне багатство, але її особистісно-референтне коло матиме не зменшений потенціал, вона із часом відновить усе, що втратила.

Ключові слова: воєнне вторгнення; кризові ситуації; роль керівника в кризових ситуаціях в освіті

MANAGEMENT OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN CRISIS SITUATIONS

- S** The article considers examples of crisis conditions specifically for educational institutions, and special attention is paid to military invasion. The introduction of martial law in Ukraine affects all spheres of human life. Today has made adjustments to educational life, and the fact that we all must work for the sake of our children has remained unchanged.

A significant volume of scientific literature is devoted to the problem of ensuring the effectiveness of management in crisis situations (crisis management). It is hard to imagine that one can find something attractive in school events. Heads of educational institutions face an important task to save the educational institution, the staff, the contingent of educators, pupils, or students, to improve the functioning of the institution. The atmosphere's elements of the military-political crisis are the follows: shortage of time, uncertainty and unpredictability of the situation, incompleteness and contradiction of information, threat to the safety of people's lives, and national security, etc.

The preservation of a person's private reference circle, his vital core, is the most important in a crisis situation. If a person even loses all his economic wealth, but his private reference circle has an undiminished potential, he will eventually restore everything that he has lost.

Key words: military invasion; crisis situations; the role of the leader in crisis situations in education

Постановка проблеми. Походження кризових ситуацій є результатом суперечностей між зовнішнім і внутрішнім середовищем, що спонукає до загострення неконтрольованої ситуації. Суперечності виникають тоді, коли в певній сфері так чи інакше виникає неоднорідність, яка характеризується коливанням в ту чи іншу сторону. Суперечності, основані на принципах Гегеля, є джерелом прогресу, але рух, який вони зумовлюють, може сприяти економічному прогресу або призвести до економічної кризи. Вони можуть виникати в результаті перевиробництва або недовиробництва, але в усіх випадках кризи взаємопов'язані й схожі на хвилю, що поширюється водою під час удару.

Теоретичний аналіз усіх видів криз свідчить про їхню циклічну природу та сталий взаємозв'язок. Оскільки, цикли – це постійно повторювані процеси, то, виходячи з теорії циклічного розвитку природи й соціуму, можна простежити процеси виникнення, розвитку та взаємозв'язку і циклічних, і кризових явищ [11].

З урахуванням реалій сьогодення та дії правового режиму воєнного стану, питання щодо створення безпечно-го, комфортного, інклюзивного середовища для всіх учасників освітнього процесу й підвищення якості освітньої діяльності закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО) залишаються пріоритетними і в 2022/2023 навчальному році. Окрім того, особлива увага приділяється роботі з батька-

ми й налагодженню тісної комунікації між усіма учасниками освітнього процесу та формуванню соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку [8].

Введення в Україні воєнного стану позначається на всіх межах людського життя. Особливих змін зазнає освітня галузь, зокрема дошкільна. Чимало ЗДО не працюють, деякі – приймають тимчасово переміщених осіб, організують освітній процес дистанційно, дають консультації для батьків тощо. Є заклади, які працюють у звичному режимі, а є які працюють змішано.

В умовах воєнного стану зазнала змін й організація роботи з кадрами, зокрема підвищення кваліфікації, інформаційна та методична підтримка педагогів.

Сьогодні внесло корективи в освітнє життя та незмінним лишилося те, що всі ми маємо працювати заради наших дітей. Робота кожного наразі надзвичайно важлива [4].

Аналіз попередніх досліджень. Забезпеченню ефективності управління в кризових ситуаціях досліджено значний обсяг наукової літератури. Теорія кризи була розроблена на початку ХХ ст. У. Томасом, який вважав, що вона є явищем, яке порушує звичний порядок речей і потребує іншої моделі поведінки в нових умовах, а також виділяв основні фактори, що сприяють подоланню кризи: достатній рівень розвитку групи, наявність лідерів, цілеспрямованість на її подолання, гнучкість необхідних управлінських рішень [12].

Ідея дослідження кризового управління розроблялася такими науковцями як Н. Андерсен, І. Протасенко, Б. Порфірьєв, В. Арнольд, О. Гризунова та ін. Сутність кризової ситуації у своїх роботах розглядали С. Дацюк, К. Матвієнко [3], у контексті воєнно-політичної кризи та цивільної безпеки це поняття висвітлено у статтях А. Гута [2], Г. Ситника [9].

Проте майже відсутні дослідження, в яких висвітлюються кризові ситуації в управлінні закладами освіти, зумовлені масовими заворушеннями, війною, що стають загрозою національній безпеці.

Питання соціально-економічного регулювання в умовах воєнного стану були в основі досліджень багатьох авторів. О. Марусяк [5], досліджуючи проблеми необхідності виконання особливих правових режимів в Україні на прикладі введення воєнного стану в 2018 році, приходять до висновку, що держава повинна застосовувати максимально швидкі, ефективні та всеосяжні заходи державного реагування в разі збройної агресії. Окремо відзначено, що має бути зрозумілим та однозначним процедурний порядок проведення змін без зайвих бюрократичних навантажень. Показуючи досвід введення воєнного стану у 2018 р., автор наголошує на необхідності уникати зайвих техніко-юридичних і процедурних формальностей здійснення державою нових механізмів і порядків.

Вчений Г. Москалик проаналізував нові тенденції подальшого вдосконалення управління закладами освіти

під впливом зміни стратегії вибору, проаналізував можливість, перспективи та загрози впровадження системи антикризового управління. Охарактеризував роль і ресурсні основи стратегій у контексті процесу модернізації. Розглянув актуальні питання організації та просування бажаних змін [7].

Мета статті: висвітлити проблему кризової ситуації спричиненої військовою агресією та як саме керівник реагує та вирішує її.

Завдання: надати перелік та оцінку кризових ситуацій для керівника; дослідити роботу керівника під час кризових ситуацій, узявши за основу висновки минулих досліджень; висвітлити можливість вирішення проблем в управлінні під час дії воєнного стану.

Викладення основного матеріалу. Сучасна теорія управління ризиками базується на основі теорії ймовірностей, яку переробив і доповнив швейцарський математик Данило Бернуллі. Сталося це наприкінці ХVІІІ століття, а точніше у 1738 році. Бернуллі створив спосіб привабливості можливих подій. На його думку, ухвалюючи рішення, люди думають лише про майбутні збитки, а не намагаються прогнозувати ймовірність їхнього наступу. Дослідження швейцарця розвинув англійський учений, статистик і соціолог Френсіс Гальтон, який запропонував зарахувати до універсальних статистичних закономірностей таке явище як повернення до середніх значень. Сутність правила Гальтона у тому, що у межах будь-якого складного процесу, який впливає безліч змінних, нерозривно що з чинниками ймовірності, екстремальні події змінюються помірними. За його висновками, криза закінчується відновленням [1].

Важко уявити, що можна знайти привабливого у сучасних подіях. Перед керівниками закладів освіти стоїть важлива задача – зберегти заклад освіти, колектив працівників, контингент вихованців, учнів чи студентів, налагодити функціонування закладу.

Для вирішення цих складних задач не зайвим буде звернутися до здобутків ризик-менеджменту. У ризик-менеджменті виділяють різні групи ризиків: стратегічні, фінансові, операційні, репутаційні, валютні [там само]. Саме до операційних ризиків відносяться не тільки суто технічні похибки, поломки, а й форс-мажорні ситуації: стихійні лиха та війни, які не можна передбачити в жодному плані. Саме ці ризики найменше прогнозуються, проте для мінімізації їхніх наслідків та виходу з кризових ситуацій існують поради.

Управління закладами освіти зумовлено в першу чергу тим набором обставин, ситуацією у якій опинився заклад освіти. У науковій літературі зустрічається таке визначення поняття «ситуації» – «одноактність та неповторність множини подій, збіг життєвих обставин і положень, які відкриваються сприйняттю та діяльності людини» [2].

Особистість чи організація потрапляють у ситуацію через певну діяльність і виходять із ситуації через діяльність.

І тільки діяльність через зміну обставин дозволяє створити вихід зі ситуації. Виділяють три основні ситуації – вибору стандартних альтернатив, проблемна, кризова. Кожна з них має свої особливості. З боку нашої проблеми розглядаємо саме управління у кризових ситуаціях.

Визначення за словниками та енциклопедіями поняття «криза» – різка зміна звичайного стану речей; злам, загострення становища [10] (від грец. Krisis – вихід, закінчення, суд і вище справедливе покарання) – це крайнє загострення протиріч у соціально-економічній системі, що загрожує її життєстійкості в навколишнім середовищі [6].

Отже, криза це ситуація, коли:

- 1) є набір обставин, з яких ми не можемо вийти, не змінивши їх (в уявленні та в реальності);
- 2) кількість можливих варіантів змінювати ці обставини дуже мала або взагалі нульова (необхідне нестандартне рішення, щоб придумати, як це зробити);
- 3) набір дій і засобів, які ми можемо застосувати до змін обставин, дуже обмежений (обмеження є нездоланими);
- 4) будь-яка спроба змін обставин традиційними чи звичайними засобами веде до погіршення ситуації, до зменшення можливостей і ще більшого обмеження дій [3].

Отже, керівник при прийнятті рішень у кризовій ситуації стикається з такими проблемами:

- 1) відчуття безвихідності;
- 2) мало варіантів вибору;
- 3) мало засобів рішення проблем;
- 4) недоцільність традиційних засобів і методів.

Воєнно-політична криза – це крайнє загострення регіональної чи міжнародної воєнно-політичної обстановки, при якому унеможливаються можливості врегулювання конфліктних питань політичними засобами і наростає реальна можливість застосування воєнної сили, виникнення воєнного конфлікту [2].

Атмосферою воєнно-політичної кризи є: дефіцит часу, невизначеність і не прогнозованість ситуації, неповнота і суперечливість інформації, загроза безпеці життя людей, національній безпеці тощо.

Вийти із ситуації кризи означає побачити вихід умоглядно, на основі цього – розширити кількість варіантів вибору, збільшити кількість засобів змінити обставини та досягти стану, коли в змінених обставинах можна діяти далі в тому числі традиційними засобами, як і раніше.

У ситуації кризи без принципової зміни обставин не можна діяти традиційними засобами. Саме тому у ситуації кризи не можна застосовувати пояснення, які зазвичай застосовують в докризовій ситуації, використовувати лише наявні чи сумнівні можливості. Доцільно діяти лише змінивши підхід до ситуації в цілому, придумавши нові варіанти дій, побачивши нові засоби, вийшовши зі стану неадекватності. Криза обумовлює об'єктивну необхідність якісної трансформації соціально-економічної системи.

Ключ до виходу з кризи – послідовний набір інновацій, коли інновація породжує іншу інновацію. Тільки інновації в ситуації кризи розширюють можливості щодо змін обставин, збільшують перелік дій, які можна для цього застосувати, та зрештою дозволяють вийти із ситуації кризи. І тільки інновації в післякризовій ситуації дозволяють подолати наслідки кризи, бо вийти із ситуації кризи це ще не означає подолати її наслідки. У ситуації кризи ті, хто не може мобілізувати свої зусилля та перейти до інновацій, – гинуть або деградують.

Зважаючи на це, під час кризи члени колективу закладів освіти потребують чіткого розуміння того, що відбувається, і підтвердження, що ефективна відповідь від керівництва на кризову ситуацію не забариться. Люди бажають знати, як вплине на них криза, як отримати допомогу, що чекає їх попереду.

Саме тому, однією з важливих задач керівництва закладів освіти – є налагодження кризової комунікації, яка може допомогти врятувати життя людей, сприяти забезпеченню закону та порядку, запобігти паніці, страху та іншим психологічним наслідкам кризи. Необхідність кризових комунікацій полягає ще й у тому, що вони здатні не тільки полегшити або усунути наслідки кризи, але й іноді можуть сформувати для організації позитивнішу репутацію, ніж вона була до кризи, продемонструвати компетентність керівництва та сформувати довіру до керівництва [4].

Відсутність інформації та чітких рішень щодо подальших дій під час кризи веде до появи зворотних наслідків: недовіра до керівництва та сумніви щодо його компетентності, зростання паніки, порушення законодавства, неупереджені дії, які можуть погрожувати життю працівників.

В умовах кризової ситуації цілі суб'єктів управління спрямовані на перебудову структури системи та зміну її якісно-кількісних характеристик, тому визначальна роль належить саме управлінню, яке передбачає не тільки використання адміністративних методів, урахування інших соціальних процесів, взаємодію з інститутами громадянського суспільства та міжнародними суб'єктами тощо, а й значну варіативність можливостей у суб'єктів управління щодо вибору політичних альтернатив зумовлену ступенем невизначеності умов прийняття рішень, що ускладнює вирішення проблемних питань щодо забезпечення безпеки [11].

Принципова відмінність стратегічного планування в умовах кризової ситуації є з'ясування небезпек і забезпечення безпеки організації та її колективу.

Висновки. Отже, керівникам закладів освіти під час кризи, спричиненої воєнною агресією, необхідно спрямовувати свої сили та можливості на забезпечення безпеки організації та колективу, налагодження кризової комунікації та враховувати особливості кризової ситуації при прийнятті управлінських рішень. Може виникнути

заперечення, що саме під час воєнно-політичної кризи досить складно прогнозувати її та попередити наслідки. Проте по суті в Україні на сході вже 8 років тому була воєнно-політична криза, яка переходила у різні стадії. Цей досвід став у нагоді для прийняття необхідних законів, які регулюють управління закладів освіти у цій ситуації, визначають життєві норми для людей, функціонування організацій, вироблення керівниками стратегій управління закладів освіти у цих умовах, алгоритмів реагування, налагодження комунікацій тощо.

Аналіз ситуації, що складається на теперішній час у функціонуванні закладів освіти за результатами оцінки наслідків російської агресії в різних регіонах України, опрацювання прийнятих в оперативному порядку законодавчих актів і рішень органів влади, пропозицій, що з'явилися за цей період у науковій літературі, висновків фахівців, а також проведення власних досліджень дозволили прийти до загальної думки, що керівники на своїй посаді реагують на критичну ситуацію та дають змогу зрозуміти своїм підлеглим зрозуміти, що будь-яка кризова ситуація вирішується та налаштовується на спільні досягнення.

Список використаних джерел

1. Гидаспов И. Что такое риск-менеджмент. URL: <https://currency.com/ru/chto-takoe-risk-menedzhment>
2. Гута С. С. Поняття «кризова ситуація, зумовлена воєнно-політичними чинниками», «воєнно-політична криза» в теорії державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 7. С. 116–120.
3. Дацюк С., Матвієнко К. Що таке кризова ситуація? Які рішення є адекватними та дозволяють вийти з кризи? Житомир, 2008. URL: https://www.zhitomir.info/news_31962.html
4. Коник Д., Хагт Л. Довіра громади: кризові комунікації органів місцевого самоврядування : практич. посіб. / Федерація канадських муніципалітетів. Київ, 2020. 70 с.
5. Марусяк О. В. Проблеми імплементації особливих правових режимів в Україні на прикладі введення воєнного стану в 2018 році / Центр політико-правових реформ. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2022/01/Marusyak.-Problemyimplementatsiyi-osoblyvyh-pravovyh-rezhymiv.pdf>
6. Міждисциплінарний словник з менеджменту : навч. посіб. / за ред. Д. М. Черваньова, О. І. Жилінської. Київ : Нічлава, 2011. 624 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/331231996_Mizdisciplinarnij_slovnik_z_menedzmentu
7. Москалик Н. Ф. Формування інформаційно-комунікаційного середовища. *Глея*. 2015. Вип. 92. С. 183–188.
8. Про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2022/2023 навчальному році. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/62e/3b9/2e7/62e3b92e7f631954849654.pdf>
9. Ситник Г. П. Сутність кризових ситуацій соціального характеру у контексті національної безпеки: філософсько-управлінський аспект. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1479> DOI: 10.32702/2307-2156-2019.8.2
10. Словник української мови : в 11 т. Київ : Наукова думка, 1973. Т. 4. URL: <http://sum.in.ua/p/4/343/2>

11. Управління кризовими ситуаціями : навч. посіб. / В. В. Гобела, З. Б. Живко, Г. З. Леськів, С. І. Мельник. Львів : Львів. держ. ун-т внутрішніх справ, 2022. 228 с.
12. Thomas W. I. Source Book for Social Origins. *Ethnological Materials, Psychological Standpoint, Classified and Annotated Bibliographies for the Interpretation of Savage Culture*. Boston : Gorham Press, 1909. P. 16–22.

References

1. Hydacpov, Y. *Chto takoe ryck-menedzhment [What is risk management]*. Retrieved from <https://currency.com/ru/chto-takoe-risk-menedzhment> [in Russian].
2. Huta, S. S. (2017). Ponyattya «kryzova sytuatsiya, zumovlena voyenno-politychnymy chynnykamy», «voenno-politychna kryza» v teorii derzhavnoho upravlinnya [The concept of «crisis situation caused by military and political factors», «military and political crisis» in the theory of public administration]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid [Investments: practice and experience]*, 7, 116-120 [in Ukrainian].
3. Datsyuk, C., & Matviyenko, K. (2008). *Shcho take kryzova cytuatsiya? Yaki rishennya ye adekvatnymy ta dozvolayut vytyti z kryzy? [What is a crisis situation? What solutions are adequate and allow to get out of the crisis?]*. Zhytomyr. Retrieved from https://www.zhitomir.info/news_31962.html [in Ukrainian].
4. Konyk, D., & Khaht, L. (2020). *Dovira hromady: kryzovi komunikatsiyi orhaniv mictsevoho samovryaduvannya [Community trust: crisis communications of local government bodies]*; praktychnyy posibnyk. Federatsiya kanadc'kykh munitsypalitetiv. Kyiv [in Ukrainian].
5. Marusyak, O. V. *Problemy implementatsiyi osoblyvykh pravovykh rezhymiv v Ukraini na prykladi vvvedennya voyennoho stanu v 2018 rotsi [Problems of implementation of special legal regimes in Ukraine on the example of the introduction of martial law in 2018]*. Tsentrl polityko-pravovykh reform. Retrieved from <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2022/01/Marusyak.-Problemyimplementatsiyi-osoblyvyh-pravovyh-rezhymiv.pdf> [in Ukrainian].
6. Chervanova, D. M., & Zhylincka, O. I. (Eds.). (2011). *Mizhdyctyplinarnyy slovnik z menedzmentu [Interdisciplinary management dictionary]*: navch. posib. Kyiv: Nichlava. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/331231996_Mizdisciplinarnij_slovnik_z_menedzmentu [in Ukrainian].
7. Moskalyk, N. F. (2015). Formuvannya informatsiyno-komunikatsiynoho sere-dovyshcha [Formation of the information and communication environment]. *Hileya [Gilead]*, 92, 183-188 [in Ukrainian].
8. *Pro okremi pytannya diyalnosti zakladiv doshkilnoyi osvity u 2022/2023 navchal'nomu rotsi [About specific issues of activities of preschool education institutions in the 2022/2023 academic year]*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/62e/3b9/2e7/62e3b92e7f631954849654.pdf> [in Ukrainian].
9. Sytnyk, H. P. (2019). Sutnist kryzovykh sytuatsiyi sotsialnoho kharakteru u konteksti natsionalnoyi bezpeky: filosofsko-upravlinskyy aspekt [The essence of crisis situations of a social nature in the context of national security: a philosophical and managerial aspect]. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok [Public administration: improvement and development]*, 8. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1479> DOI: 10.32702/2307-2156-2019.8.2 [in Ukrainian].
10. *Clovnky ukrayinckoyi movy [Dictionary of the Ukrainian language]* (Vol. 4). (1973). Kyiv: Naykova dumka. Retrieved from <http://sum.in.ua/p/4/343/2> [in Ukrainian].
11. Hobela, V. V., Zhyvko, Z. B., Leshiv, H. Z., & Melnyk, S. I. (2022). *Upravlinnya kryzovymy sytuatsiyamy [Management of crisis situations]*: navchalnyi posibnyk. Lviv: Lvivskyy derzhavnyy universytet vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].
12. Thomas, W. I. (1909). *Source Book for Social Origins. Ethnological Materials, Psychological Standpoint, Classified and Annotated Bibliographies for the Interpretation of Savage Culture* (pp. 16-22). Boston: Gorham Press.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 15.01.2023

УДК 373.2.07:001.895

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1\(208\)-20-24](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1(208)-20-24)

НОРКА МАРИНА АНАТОЛІЇВНА,

вихователька, Кременчуцький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) №65 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області, Україна

Norka Maryna,

educator, Kremenchuk preschool education institution (nursery-kindergarten) № 65, of Kremenchuk City Council Kremenchuk District of Poltava Region, Ukraine

E-mail: marinanorka958@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-0373-0474>

МОСКАЛИК ГЕННАДІЙ ФЕДОРОВИЧ,

доктор філософських наук, професор кафедри психології, педагогіки та філософії, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського; директор, Департамент освіти Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області, Україна

Moskalyk Gennadiy,

Doctor of Philosophy Sciences, Professor of the Department of Psychology, Pedagogy and Philosophy, Kremenchuk Mykhailo Ostrogradskyi National University; Director, Education Department of Kremenchuk city council Kremenchuk district of Poltava Region, Ukraine

E-mail: 21023upr@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-2137-5384>

УПРАВЛІННЯ ВПРОВАДЖЕННЯМ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

- A** *Вирішення завдань, які постають перед системою освіти, багато в чому залежить від професійної компетентності педагога, оскільки саме він є базовим елементом. Визначено роль освітянина дошкільної освіти, як фактор формування культури майбутнього. Актуалізовано питання професійного становлення педагога через інноваційну діяльність. Інноваційна діяльність в освіті характеризується якісною зміною рівня розвитку особистості учнів та містить нове вирішення актуальної проблеми. За результатами наукових розвідок було встановлено, що вища освіта має орієнтуватися на формування конкурентоспроможної інноваційної особистості майбутнього фахівця закладу дошкільної освіти.*

Ключові слова: інновація; технології; освітній процес; дошкільна освіта

MANAGEMENT OF IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS

- S** *Solving the problems faced by the education system largely depends on the "professional competence" of the teacher, since he is the basic element. The role of a preschool educator as a factor in shaping the culture of the future is determined. The issue of professional development of a teacher through innovative activity has been updated. The innovative activity in education is characterized by a qualitative change in the level of personality development of students and contains a new solution to an actual problem. According to the results of scientific investigations, it was determined that higher education should focus on the formation of a competitive and innovative personality of the future specialists of the preschool education institution.*

Key words: innovation; technologies; educational process; preschool education

Актуальність проблеми. Прогрес суспільства не можливий без якісної та сучасної системи освіти, тому соціально-економічний розвиток держави залежить від здатності забезпечити високий рівень освіти своїх громадян. Щоб прискорити еволюцію суспільства, потрібно створити сприятливі умови для інтеграції інновацій в освіту та модернізувати освітню систему в контексті економіки, заснованої на знаннях.

Інтеграція України в систему Європейського Союзу загострює конкуренцію на ринку праці, де потрібен не вузькоспеціалізований фахівець, а професіонал, здатний до самоосвіти, творчої самореалізації, розуміючий своє професійне призначення, сприймаючий інноваційну діяльність, як важливий пріоритет свого розвитку, здатний і готовий до постійного оновлення.

У нинішній момент часу українська система освіти проходить етап значних змін, який характеризується потужними інноваційними процесами, що неможливі без педагогів-майстрів, які здатні здійснювати педагогічні інновації та готові до роботи в умовах високотехнологічного освітнього середовища, що динамічно змінюється. Сучасні світові стандарти в галузі освіти передбачають педагога, здатного інтегрувати теоретичні знання та практичні вміння в цілісну систему, володіти новими технологіями тощо. Освіта формує людину, озброює її знаннями, виховує громадянські якості, вміння думати й працювати, спілкуватись і відпочивати, жити суспільним чином і водночас бути індивідуально неповторною особистістю [14].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Поняття «інновація» (англ. – «innovation») з'явилося спочатку в працях закордонних дослідників XIX століття, у перекладі з англійської мови означає оновлення, зміну; привнесення нових ідей; новоутворення як відносно нове явище [7].

На думку С. Гончаренка, інновації в сучасному вимірі виражаються в тенденціях видозміни різноманітних ініціатив в освітньому просторі, що в сукупності призводять до глобальних змін у сфері освіти та трансформації її змісту та якості. Ініціативи – невід'ємний складник природної еволюції сфери освіти, який знаходить відображення в пошуку перспективніших форм і засобів педагогічної діяльності, апробації нових методик і прийомів навчання [1].

Останнім часом спостерігається підвищена увагу до проблеми формування готовності до застосування інтерактивних педагогічних технологій. Це спричинило велику увагу та появу багатьох публікацій, присвячених цій тематиці (К. Ангеловські, Л. Акпинар, Л. Беседіна, Е. Брасуїк, М. Бургін, І. Дичківська, В. Журавльов, Г. Коберник, І. Підласий, О. Пометун, О. Попова, В. Слободчиков, В. Химинець, П. Щедровицький та ін.). Особливе місце належить тим працям українських і зарубіжних

учених, у яких аналізується професійна підготовка майбутнього педагога до застосування інноваційних та інтерактивних педагогічних технологій (В. Безпалько, І. Богданова, С. Бондар, М. Гриньова, І. Дичківська, М. Кларін, О. Падалка, О. Пехота, О. Пометун, Л. Беседіна, Г. Селевко, Ю. Харламов та ін.). Сутність інтерактивних методів висвітлено М. Пащенко, А. Хуторським та ін. Спробу адаптувати класифікацію інтерактивних технологій до використання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти зроблено Н. Гончар. Значних результатів в інноваційних пошуках досягли «нові школи» Західної Європи, зокрема О. О'Нейла (Кірслі, Велика Британія), «Вільна шкільна громада» Г. Вінекена (Німеччина), дитячі будинки Я. Корчака (Польща) тощо.

Мета статті: розкрити теоретичні основи впровадження інноваційних технологій навчання в державних закладах дошкільної освіти, розглянути аспекти готовності педагога до інноваційної діяльності з урахуванням сучасних пріоритетів освіти.

Викладення основного матеріалу. Виховати гармонійну особистість дитини, здатну адаптуватися в сучасному життєвому просторі, є основною завданням педагога [2], що в сучасному світі неможливо без інновацій. Здатність педагога до інноваційної професійної діяльності, володіння високим рівнем освітніх компетенцій, системне самовдосконалення є нормою сучасного вихователя.

Нагальні вимоги до сучасних освітніх установ були сформульовані в Законі України «Про освіту» та конкретизовані в національній доктрині освіти, де виділено одне з головних завдань – стимулювання та розвиток інноваційних процесів, за рахунок використання інтерактивних освітніх технологій.

Характерною ознакою сучасної педагогіки є відкритість новому [9]. У діяльності дошкільних педагогів особливо важливу роль має творчий підхід і винахідливість, прагнення до розроблення й упровадження цікавих ідей. Творчий складник професії педагога в постійно мінливих умовах сучасної освіти є неодмінним атрибутом. Конкуренція між освітніми закладами та Інтернет-простором, популярні блогери, пізнавальні канали в соціальних мережах вимагає від педагога творчого рішення, яке надасть відповідь на конкретні потреби вихованця та спонукатиме його до подальшого пізнання, як результат сприятимуть зростанню привабливості закладу дошкільної освіти, а також особистості педагога.

Інноваційна педагогічна діяльність заснована на осмисленні практичного педагогічного досвіду, цілеспрямованій педагогічній діяльності, зорієнтована на зміну й розвиток освітнього процесу з метою досягнення вищих результатів, одержання нового знання, формування якісної педагогічної практики [3].

До найефективніших інноваційних технологій навчання можливо віднести: інтерактивний метод, технологію саморозвитку, проєктну діяльність педагогів тощо [4].

На думку вченого Г. Москалика, заклад освіти в класичному вигляді – це консервативна система, що є неповороткою і має декілька суттєвих вад: означена система створена всупереч бажанням дитини; зміст освіти не відповідає темпам росту людського інтелекту, не встигає за епохою, яка настала надворі; психологія педагога є глибоко консервативною [15].

Вченими визначено, що використання інноваційних технологій у практиці здійснюється за трьома рівнями: загальнопедагогічному (використовується на визначеному етапі навчання), предметно-лабораторному (використовується у значенні окремої методики) та локальному (стосується елементів освітнього процесу).

Досліджено, що впровадження інноваційної технології відбувається поступово та має наступні етапи: ознайомлення з інновацією, авторською програмою; вивчення завдань, які передбачені законодавством; пошук додаткової інформації, аналізування практики колег і зіставлення отриманих у його процесі результатів; психологічна, методична, теоретична підготовка педагогів; розроблення моделей, рекомендацій щодо впровадження обраної технології; організація, контроль за процесом нововведення, внесення корективів (якщо є потреба); моніторинг управління процесом впровадження інновації [16].

Одним із шляхів, які стимулюють педагогів до інноваційної діяльності є індивідуальні та групові психотехнології для подолання бар'єрів. Групові психотехнології – учасники отримують допомогу щодо розвитку таких специфічних комунікативних навичок, як опис поведінки, передавання почуттів, активне слухання, конфронтація. Для цього їм пропонують такі практичні вправи: «Індивідуальне малювання», «Парне малювання», «Групове малювання», «Пластліновий світ» [11].

Відкритий показ – форма навчання педагогів і розповсюдження передового досвіду.

Семинар-практикум, методичне об'єднання – проводяться для глибшого та систематичного вивчення проблем педагогіки, психології, методики; теоретичний матеріал підкріплюється прикладами з практики, показом окремих прийомів і способів роботи.

Дискусія – розглядання, дослідження, обговорення проблемного питання, де кожен має висловити власну думку, вчитися відстоювати її, доводити свою точку зору.

Творчі групи – створюються добровільно, коли необхідно вивчити передовий досвід, нову методику або розробити перспективну ідею. Кожен член групи самостійно вивчає закріплене за ним питання, готує коротку інформацію. Потім усі обмінюються думками,

дискутують, пропонують варіанти та впроваджують у практику своєї роботи. Спільне творче опанування нового відбувається у три-чотири рази швидше, ніж іншими засобами.

«Круглий стіл» – під час обговорення будь-яких питань виховання і навчання дошкільників розміщення учасників по колу дозволяє поставити всіх у рівне становище, забезпечити їхню взаємодію.

Брифінг – це зустріч, на якій коротко викладається позиція щодо одного з нагальних питань. Її може проводити директор або вихователь-методист, який заздалегідь готується до відповіді на запитання з визначеної теми і дозволяє максимально залучити вихователів.

Художня скринька – до скриньки, залежно від педагогічних завдань, можна покласти репродукції творів зображувального мистецтва, фотографії, малюнки предметів, тварин, явищ природи тощо. Матеріали скриньки можуть бути основою виставки.

Творча вітальня – форма організації взаємодії педагогів відповідно до їх інтересів і вподобань, яка створює атмосферу вільного, невимушеного спілкування.

Огляд-конкурс – спосіб перевірки професійних знань, умінь, навичок, педагогічної ерудиції. Передбачає можливість оцінювати результати шляхом порівняння своїх можливостей із можливостями інших.

Тематичні виставки – презентація наочних матеріалів: малюнків, виробів, літератури, посібників; сприяє збагаченню знань, є змістовою формою обміну досвідом між педагогами.

Музичний салон – одна із форм естетичного розвитку, духовного спілкування педагогів, батьків і дітей, збереження найкращих народних традицій, звичаїв.

В інноваційних освітніх перетвореннях, особливо важливими є вимоги до рівня теоретичних і практичних знань у підготовці педагога [6]. Він повинен будувати освітній процес так, щоб кожна дитина мала необмежені можливості для самостійного розвитку. Це, в свою чергу, актуалізує необхідність створення педагогічних систем, які зорієнтовані на інноваційну діяльність, і пошук нових підходів у підготовці майбутнього педагога.

Інноваційна позиція вихователя характеризується готовністю до перебудови системи власної діяльності з урахуванням:

- 1) змін його статусу від спеціаліста-виконавця – до професіонала-дослідника;
- 2) розвинутої рефлексії в діяльності;
- 3) спрямованістю на шуканий результат, саморозвивальної організації [12].

Інноваційний потенціал викладача характеризують: творчою здатністю генерувати нові ідеї, що зумовлено професійною спрямованістю на досягнення пріоритетних завдань уміннями проєктувати та моделювати свої

ідеї на практиці. Викладачу-новатору притаманний високий культурно-естетичний рівень, освіченість, інтелектуальна глибина та різнобічність інтересів; новизна, оригінальність у проведенні занять, дослідницька спрямованість, висока результативність [13].

Готовність до інноваційної педагогічної діяльності – стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно ціннісного ставлення до професійної діяльності, бажання оволодіння ефективними способами та засобами досягнення педагогічних цілей [5]. Інноваційний вихователь – це особистість, здатна брати на себе відповідальність [10], вчасно враховувати ситуацію соціальних змін, що дозволяє бути найперспективнішим соціальним типом педагога.

Теоретичне осмислення сутності інноваційної діяльності дає змогу дійти до висновку, що її реалізація потребує не лише володіння знаннями педагогічної інноватики [8], але й потенційної готовності фахівця до даного виду діяльності. Готовність педагога до діяльності виявляється перш за все у здатності до організації, виконання та регулювання своєї діяльності, а також у системі методів і цілей, наявності професійних знань і вмінь, безпосереднє включення особистості в діяльність, у процесі якої активніше формуються потреби, інтереси, мотиви здобуття суттєвих, значущих, сучасних компетенцій.

Дослідження свідчать, що до основних труднощів, пов'язаних із запровадженням сучасних інноваційних освітніх методик є:

- відсутність механізму реалізації педагогічної інновації в конкретному закладі освіти;
- відсутність необхідного навчально-методичного забезпечення;
- недостатня поінформованість вихователів із питань організації та впровадження інновацій;
- відсутність сертифікованих критеріїв оцінки ефективності даної роботи;
- велике навантаження педагогів навчальною та іншими видами діяльності;
- обмеженість ресурсів тощо.

Виходячи з етапів запровадження інновацій, визначено, що однією з умов реалізації інноваційних технологій у практику роботи закладу є готовність педагога до інноваційної діяльності, яка здійснюється на відповідних рівнях [16].

Пропонуємо визначити стан готовності педагога до інноваційної діяльності за допомогою розробленої нами анкети.

Анкета готовності вихователя до інноваційної діяльності

1. ПІБ вихователя.

2. Скільки разів протягом поточного навчального року Ви застосовували новинки у своїй роботі:

а) 1–3 разів;

б) 4–6 разів;

с) 6–10 разів.

3. Назвіть 2–3 основні причини, які гальмують запровадження нових педагогічних технологій та ідей у практику Вашої роботи:

- а) недостатнє матеріальне забезпечення;
- б) надмірна насиченість матеріалу;
- с) психологічна неготовність вихованці сприймати інновації;
- д) поспішне впровадження;
- е) консерватизм;
- ф) погане володіння комп'ютером;
- г) брак часу.

4. Чим Вас приваблює інноваційна діяльність:

- а) розвиває інтерес дітей до вивчення запропонованої теми;
- б) надає можливість вихователю проявити себе;
- с) уможливорює запровадження нових методів і форм навчання;
- д) задовольняє бажання підвищити рівень власної професійної компетентності.

5. Які інноваційні технології Ви застосовуєте систематично:

- а) інтерактивна технологія;
- б) проєктна технологія;
- с) здоров'язбережувальна технологія;
- д) технологія розвитку критичного мислення;
- е) технологія розвивального навчання;
- ф) інформаційно-комунікативна технологія;
- г) ігрові технології;
- д) технологія проблемного навчання;
- і) технологія особистісно орієнтованого навчання;
- ж) групова технологія.

6. Які технології Ви б застосували за сприятливих умов:

- а) мультимедійна технологія;
- б) проєктна технологія;
- с) здоров'язбережувальна технологія;
- д) технологія розвитку критичного мислення;
- е) технологія розвивального навчання;
- ф) ігрові технології;
- г) групова технологія.

Висновки. Отже, питання інноваційної особистості досить актуальне та потребує детального дослідження, зокрема в умовах фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. За результатами наукових розвідок було встановлено, що вища освіта має орієнтуватися на формування конкурентоспроможної інноваційної особистості майбутнього фахівця закладу дошкільної освіти.

Подальших розвідок потребують визначення компонентів і складників інноваційної особистості майбутнього фахівця галузі дошкільної освіти.

Список використаних джерел

- Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2009. 248 с.
- Волинець Ю., Дорохова Д. Інноваційні технології навчання в державних закладах дошкільної освіти: теоретичний аспект. *Молодий вчений*. 2021. № 4 (92). С. 194–197.
- Гомеля Н. С. Упровадження інноваційних педагогічних технологій в освітній процес ЗДО. URL: <https://vseosvita.ua/library/z-dosvidu-provedenna-tizniv-komisij-179470.html>
- Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 374 с.
- Гораш К. Інноваційні складові особистості сучасного педагога. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 10, ч. 1. С. 171–179.
- Делія В. Особистісні характеристики учителя як суб'єкта інноваційної діяльності. *Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти* : зб. наук.-метод. праць. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 52–56.
- Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
- Довженко О. О., Ходикіна Ю. Ю. Інноваційні технології як чинник розвитку особистості в освітньому процесі. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 12 грудня 2019 р.) / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків : Мітра, 2020. С. 262–265.
- Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
- Єгорова В. В., Голубєва М. О. Інноваційні педагогічні технології в сучасному навчально-виховному процесі ВНЗ. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3966/Yehorova_Innovatsiini_pedahohichni.pdf
- Інновації в освіті: інтеграція науки і практики : зб. наук.-метод. праць / за заг. ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 492 с.
- Козак Л. В. Структурно-компонентна модель підготовки майбутнього викладача дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності. *Педагогічний процес: теорія і практика* : зб. наук. праць / Київ. ун-т імені Бориса Грінченка ; гол. ред. С. Сисоєва. Київ, 2013. Вип. 2. С. 98–110.
- Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. Київ : Грамота, 2005. 448 с.
- Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи). Київ : Грамота, 2003. 216 с.
- Москалик Г. Ф. Освіта майбутнього: погляд філософа. Гілея. 2016. Вип. 105 (2). С. 295–297.
- Смолюк С. Упровадження інноваційних технологій в освітній процес закладу дошкільної освіти. *Acta Paedagogica Volyniensis*. 2022. № 3. С. 3–8. URL: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.3.1>
- <https://vseosvita.ua/library/z-dosvidu-provedenna-tizniv-komisij-179470.html> [in Ukrainian].
- Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Horash, K. (2014). Innovatsiini skladovi osobystosti suchasnoho pedahoha [Innovative components of the personality of a modern teacher]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia [Problems of modern teacher training]*, 10, 1, 171–179 [in Ukrainian].
- Delia, V. (2015). Osobystisni kharakterystyky uchytelia yak sub'iekta innovatsiinoi diialnosti [Personal characteristics of a teacher as a subject of innovative activity]. In *Formuvannia dydaktychnoi kompetentnosti pedahohiv doshkilnoi ta pochatkovoї osvity [Formation of didactic competence of preschool and primary education teachers]: zbirnyk naukovo-metodychnykh prats* (pp. 52-56). Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
- Dychkivska, I. M. (2001). *Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii [Innovative pedagogical technologies]: navch. posib*. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
- Dovzhenko, O. O., & Khodykina, Yu. Yu. (2020). Innovatsiini tekhnolohii yak chynnyk rozvytku osobystosti v osvitnomu protsesi [Innovative technologies as a factor of personality development in the educational process]. In *Psykhologo-pedahohichni problemy vyshchoї i serednoi osvity v umovakh suchasnykh vykylykiv: teoriia i praktyka [Psychological and pedagogical problems of higher and secondary education in the conditions of modern challenges: theory and practice]: materialy IV mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (pp. 262-265). Kharkiv: Mitra [in Ukrainian].
- Kremen, V. H. (Ed.). (2008). *Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of education]*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
- Yehorova, V. V., & Holubieva, M. O. *Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii v suchasnomu navchalno-vykhovnomu protsesi VNZ [Innovative pedagogical technologies in the modern educational process of universities]*. Retrieved from http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3966/Yehorova_Innovatsiini_pedahohichni.pdf [in Ukrainian].
- Dubaseniuk, O. A. (Ed.). (2014). *Innovatsii v osviti: intehtratsiia nauky i praktyky [Innovations in education: integration of science and practice]: zbirnyk nauk.-metod. Prats*. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
- Kozak, L. V. (2013). Strukturno-komponentna model pidhotovky maibutnoho vykladacha doshkilnoi pedahohiky i psykholohii do innovatsiinoi profesiinoi diialnosti [A structural-component model of training a future teacher of preschool pedagogy and psychology for innovative professional activity]. In S. Sysoieva (Ed.), *Pedahohichni protses: teoriia i praktyka [Pedagogical process: theory and practice]: zbirnyk nauk. prats* (ls. 2, pp. 98-100). Kyiv [in Ukrainian].
- Kremen, V. H. (2005). *Osvita i nauka v Ukraini – innovatsiini aspekty. Stratehiia. Realizatsiia. Rezultaty [Education and science in Ukraine - innovative aspects. Strategy. Realization. Results]*. Kyiv: Hramota [in Ukrainian].
- Kremen, V. H. (2003). *Osvita i nauka Ukrainy: shliakhy modernizatsii (fakty, rozdzmy, perspektyvy) [Education and science of Ukraine: ways of modernization (facts, reflections, perspectives)]*. Kyiv: Hramota [in Ukrainian].
- Moskalyk, H. F. (2016). *Osvita maibutnoho: pohliad filosofa [Education of the future: the view of the philosopher]*. *Hileia [Gileia]*, 105 (2), 295–297 [in Ukrainian].
- Smoliuk, S. (2022). Uprovadzhenia innovatsiinykh tekhnolohii v osvitnii protses zakladu doshkilnoi osvity [Implementation of innovative technologies in the educational process of a preschool educational institution]. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 3, 3-8. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/apv/2022.3.1> [in Ukrainian].

References

- Bekh, I. D. (2009). *Psykhologichni dzherela vykhovnoi maisternosti [Psychological sources of educational skill]: navch. posib*. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
- Volynets, Yu., & Dorokhova, D. (2021). Innovatsiini tekhnolohii navchannia v derzhavnykh zakladakh doshkilnoi osvity: teoretychnyi aspekt [Innovative learning technologies in state preschool education institutions: theoretical aspect]. *Molodyi vchenyi [Young Scientist]*, 4 (92), 194–197 [in Ukrainian].
- Homelia, N. S. *Uprovadzhenia innovatsiinykh pedahohichnykh tekhnolohii v osvitnii protses ZDO [Implementation of innovative pedagogical technologies in the educational process of preschool educational institutions]*. Retrieved from

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 13.01.2023

УДК 373.2.014:005.6

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1\(208\)-25-31](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1(208)-25-31)

ДЕРКАЧ ВІКТОРІЯ ВАСИЛІВНА,

магістрантка, Класичний приватний університет, м. Запоріжжя; вихователька-методист, Кременчуцький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) №41 Кременчуцької міської ради, Кременчуцького району Полтавської області, Україна

Derkach Viktoriya,

Master's student, Classical Private University, Zaporizhzhia; educator-methodist, Kremenchuk preschool educational institution (nursery-kindergarten) No. 41 of Kremenchuk city council, Kremenchuk district of Poltava region, Ukraine

E-mail: vikaradik1305@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-9770-7341>

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

- A** Значну роль у розвитку загальнопрофесійної компетентності педагога закладу дошкільної освіти відіграє формування лідерської компетентності, а завдання керівника закладу освіти, у свою чергу, ефективно управляти цим процесом. Сучасний розвиток суспільства висуває нові вимоги до педагога, потребує розвитку його духовного та лідерського потенціалу. На сьогодні зростає попит на креативну, нестандартно мислячу особистість, яка наділена силою волі, має лідерські якості, розвинений «емоційний інтелект» та готова вести колектив за собою. Саме особистісне і професійне становлення педагога-лідера забезпечить розвиток освіти як європейської соціальної інституції. У статті розглянуті погляди науковців на зміст поняття «професійна компетентність» і «лідерська компетентність». У статті розкрито сутнісні характеристики лідерства в освіті, охарактеризовано розвиток професійно значущих лідерських якостей та виокремлено соціально-психологічні фактори, які впливають на професійну діяльність педагога-лідера. Проаналізовано освітній процес як об'єкт управління та управління освітньою діяльністю закладу дошкільної освіти в умовах реформування освіти в Україні. Визначено, що управління являє собою складний соціально-економічний процес та реалізується через певні функції. Особливу увагу приділено розкриттю структури процесу управління освітньою діяльністю закладу дошкільної освіти, який відтворює управлінський цикл і реалізується через загальні функції управління. Створено та досліджено складники системи управління лідерської компетентності та шляхи їхнього формування, розроблено ресурсне забезпечення формування лідерської компетентності у педагогічних працівників закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: компетентність; професійна компетентність; лідер; лідерська компетентність; управління якістю освіти; система управління; заклад дошкільної освіти

MANAGEMENT SYSTEM FOR THE FORMATION OF LEADERSHIP COMPETENCE OF EDUCATIONAL STAFF IN A PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTION

- S** The formation of leadership competence plays a significant role in the development of the general professional competence of a teacher of a preschool education institution, and the task of the head of the educational institution, in turn, is to effectively manage this process. The modern development of society makes new demands on the teacher, and requires the development of his spiritual and leadership potential. Today, there is a growing demand for a creative, non-standard thinking individual who is endowed with willpower, has leadership qualities, developed "emotional intelligence" and is ready to lead the team. It is the personal and professional development of the teacher-leader that will ensure the development of education as a European social institution. The article examines the views of scientists on the meaning of the concepts of "professional competence" and "leadership competence". The article reveals the essential characteristics of leadership in education, characterizes the development of professionally significant leadership qualities, and identifies social and psychological factors that affect the professional activity of a teacher-leader. The educational process as an object of management and management of educational activities of a preschool education institution in the conditions of education reform in Ukraine is analyzed. It was determined that management is a complex socio-economic process and is implemented through certain functions. Particular attention is paid to revealing the structure of the process of managing the educational activities of the preschool education institution, which reproduces the management cycle and is implemented through general management functions. The components of the leadership competence management system and the ways of its formation were created and researched, resource support for the formation of leadership competence among pedagogical staff of the preschool education institution was developed.

Key words: competence; professional competence; leader; leadership competence; education quality management; management system; preschool education institution

Актуальність проблеми. Розуміння лідерства у сучасному світі набуло нового ставлення та змісту. Із розвитком суспільства, активним упровадженням новітніх технологій, використанням Інтернету в усіх сферах людського життя, відбулася зміна поглядів на проблему дослідження. Сучасний етап розвитку пов'язаний із глобалізацією ринку праці, євроінтеграцією країни, вимагає створення нових умов праці: ефективної організації робочого простору, та запровадження нових підходів і методів до управління людськими ресурсами та максимального розвитку їхнього потенціалу. Нові умови потребують розширення компетенцій, одними з найважливіших зараз є навички *soft skills*. Гнучкі компетенції набувають особливого значення. «М'які навички» в освіті розширюють кар'єрну компетентність і можливість ефективного лідерства.

Комунікативні здібності, вміння співчувати, бути лідером, розвивати лідерські якості, гнучкість і відповідальність тощо – усе, що відрізняє людину від штучного інтелекту й дозволяє гармонійно взаємодіяти зі світом [11].

Дослідження проблеми лідерської компетентності у педагогічних працівників закладу дошкільної освіти (ЗДО) передбачає з'ясування сутності понять «компетентність», «лідер», «лідерська компетентність» педагогічних працівників.

Євроінтеграційний шлях розвитку, який вибрала наша країна, потребує впровадження нових реформ у багатьох сферах і напрямках діяльності. Не минуло реформування й галузь освіти. У сучасних умовах є недостатнім традиційний підхід в освіті, що базується на отриманні лише практичних знань, умінь і навичок. Акцент освітньої діяльності зміщується в бік формування всебічного розвитку особистості, яка володіє сучасними ключовими компетентностями та розглядає освіту не як сталу категорію чи концепцію, а як широке філософське поняття і вимогу часу, що передбачає навчання протягом усього життя. Отже, на відміну від традиційного, компетентнісний підхід у системі освіти має інноваційний характер.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз і практичні дослідження багатьох науковців охоплювали різні аспекти лідерства. Значна кількість наукових робіт базувалася на обґрунтуванні змісту компетентнісного підходу в освіті: С. Бондар, С. Гончаренко, Н. Ничкало, О. Овчарук та ін. Значний внесок у розроблення вітчизняної теорії лідерства зробили такі вчені, як І. Волков, Н. Жеребова, Р. Кричевський, В. Лозниця, Б. Паригін, Л. Уманський, Ф. Хміль та ін. Також відзначемо праці зарубіжних дослідників Д. Адаїра, І. Адізеса, У. Бенніса, М. Брауна, В. Врума, К. Левіна, Д. Мак Грегора та ін.

Однак роботам цих науковців бракувало досліджень методів і шляхів формування лідерської компетентності працівників ЗДО.

Метою статті є аналіз, обґрунтування та розроблення моделі управління формуванням лідерської компетентності педагогічних працівників закладу дошкільної освіти.

Викладення основного матеріалу. Компетентність (від лат. *Competens (competentis)* – належний, відповідний), за матеріалами словника іншомовних слів, означає поінформованість, обізнаність, авторитетність [11, с. 282].

Дослідники, у своїй перевазі, визначають зміст поняття «компетентність», через особистісні якості людини. Так, педагог і вчений-психолог І. Зимня визначає компетентність як «актуалізовану, інтегративну, таку, що базується на знаннях, інтелектуальну й соціокультурну зумовлену особистісну якість, яка проявляється в діяльності, поведінці людини, у її взаємодії з іншими людьми під час вирішення різноманітних завдань». Така якість набуває розвитку в освітньому процесі і стає його результатом. При цьому до характеристик компетентності вчена відносить: готовність до прояву компетентності (мотиваційний аспект); володіння знаннями змісту компетентності (когнітивний аспект); досвід прояву компетентності в різноманітних стандартних і нестандартних ситуаціях (поведінковий аспект); ставлення до змісту компетентності й об'єкта її застосування (ціннісно-смысловий аспект); емоційно-вольову регуляцію процесу і результату прояву компетентності [6, с. 13].

Г. Селевко у своїх роботах пише, що компетентність, – це «інтегральна якість особистості, що виявляється в загальній здатності та готовності до діяльності, яка базується на знаннях і досвіді, здобутих у процесі навчання і соціалізації й орієнтованих на самостійну й успішну участь у діяльності» [13, с. 139].

17 січня 2018 року Європейський парламент і Рада Європейського Союзу схвалили Рамкову програму оновлених ключових компетентностей для навчання протягом життя [16].

Що стосується освіти, то науковці виділяють такий перелік соціокультурних детермінант змін: VUCA-світ, розвиток «штучного інтелекту», роботизація, глобалізація, інформатизація, ефекти «кліпового мислення» та інформаційного шуму, суспільство знань, трансформація упереджень і дискримінації, економіка вражень тощо [12].

Базою для дослідження складників системи управління та шляхів формування лідерської компетентності виступив Кременчуцький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) №41 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області. Керівник закладу: І. П. Кулієва, директор, педагогічний стаж

роботи – 33 роки, стаж роботи на посаді – 20 років; освіта вища, Полтавський державний педагогічний інститут імені В. Г. Короленка, педагогіка і психологія дошкільна.

ЗДО повністю укомплектований педагогічними працівниками. Освітній процес забезпечують 18 педагогічних працівників, із яких 12 мають повну вищу освіту, 6 – неповну вищу освіту (рис. 1):

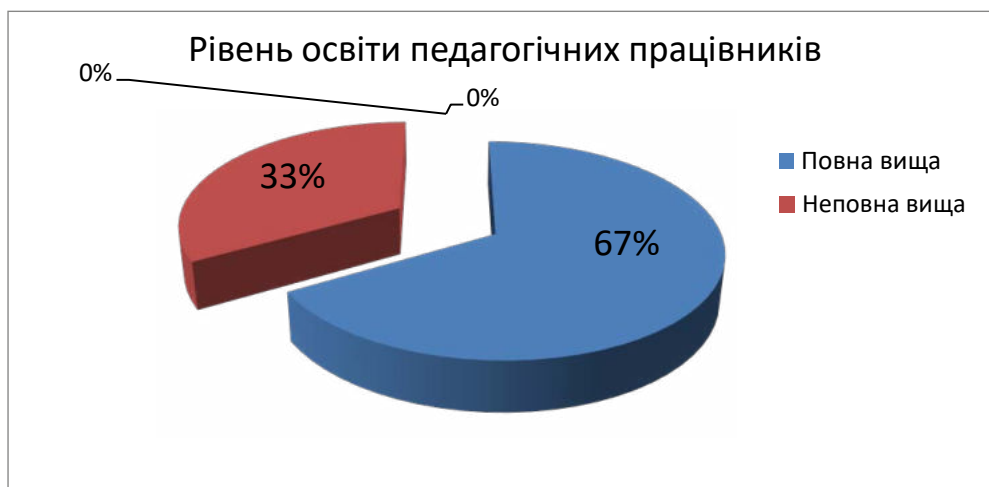

Рис. 1. Освітній рівень педагогічних працівників Кременчуцького ЗДО (ясла-садок) № 41

У формуванні лідерської компетентності працівників ЗДО важливим фактором є виявлення рівня сформованості окремих складових лідерської компетентності та проведення роботи, спрямованої на якісне покращення цих показників.

У нашому дослідженні виділено групи якостей педагогічних працівників, які розглядаються, як складники лідерської компетентності, а саме: загальнопрофесійні, творчі, моральні, комунікативні.

У формуванні лідерської компетентності працівників ЗДО важливим фактором є:

1. Виявлення рівня сформованості окремих складників лідерської компетентності. Проведення роботи, спрямованої на якісне покращення цих показників.

У дослідженні виділено наступні групи якостей педагогічних працівників, які розглядаються, як складники лідерської компетентності:

- загальнопрофесійні;
- творчі;
- моральні;
- комунікативні.

Отже, першим етапом роботи із формування лідерської компетенції педагогічних працівників є вступне тестування. Розглянемо його складники покроково.

Для виявлення рівня загальнопрофесійних якостей вивчаємо:

- стан ведення ділової документації (план освітньої діяльності (календарний, перспективний);
- щоденник педагога з підвищення професійного рівня;
- картотеку дидактичних ігор, методичних розробок (конспекти різних видів діяльності з дітьми тощо);
- рівень організації та проведення освітньої діяльності

з дітьми, з батьками за освітніми лініями відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти (нова редакція).

Зауважимо, що освітнє лідерство розпочинається з особистої вмотивованості викладача, сталого бажання бути лідером, впевненості в собі, готовності приймати рішення та брати на себе відповідальність, послідовності та наполегливості щодо реалізації спільних цілей, віри у досягнення мети, ентузіазму тощо [2].

Вхідне тестування є підґрунтям для створення системи управління формуванням лідерської компетентності та включає себе всі функції управління освітньою діяльністю та є складником системи управління.

Наступний етап – заходи, що будуть сприяти підвищенню рівня професійної діяльності педагогів.

Основним документом в організації роботи ЗДО є річний план, який складається на навчальний рік та оздоровчий період, схвалюється педагогічною радою, затверджується керівником ЗДО.

Черговий етап – складник системи управління формування лідерської компетентності педагогічних працівників – підсумкове тестування, яке аналогічне вхідному і включає ті ж складники і критерії. Воно дозволяє провести аналіз динаміки змін показників якості та оцінити ефективність запланованої та проведеної роботи. А також основою регулювання та корекції організаційно-методичних заходів із педагогічними працівниками в майбутньому.

Кінцевий складник системи управління – лідерська компетентність педагогічних працівників ЗДО, як інтегрована якість особистості.

Розглядаючи описані вище складники, що надають уявлення про повний управлінський цикл, створено систему

управління формуванням лідерської компетентності педагогічних працівників ЗДО (рис. 2):

та розвивального освітнього середовища, ефективно налагодженого освітнього й управлінського процесів [1].

Вхідне тестування рівня сформованості лідерської компетентності	Аналіз	Шляхи формування лідерської компетентності педагогічних працівників 1. Цикл семінарів: <ul style="list-style-type: none"> ▪ «Стилі спілкування»; ▪ «Техніка і культура мовлення»; ▪ «Імідж вихователя»; ▪ «Вправи для самопідготовки». 2. Практикуми для підвищення рівня комп'ютерної грамотності: <ul style="list-style-type: none"> ▪ «Електронні підручники – помічники в процесі підвищення рівня професійної діяльності»; ▪ «Дистанційні освітні технології для дошкільнят»; ▪ «Використання меседж в освітній діяльності»; ▪ «Роль соціальних мереж у формуванні позитивного іміджу вихователя». 3. Майстер-клас «Розробка портфоліо: підвищення ролі самооцінки».	Підсумкове тестування рівня сформованості лідерської компетентності	Лідерська компетентність педагогічних працівників закладу дошкільної освіти
	Планування			
	Організація			
	Контроль			
	Координація та регулювання			

Рис. 2. Система управління формуванням лідерської компетентності педагогічних працівників ЗДО

Наявність та ефективне застосування ресурсів є одним із найважливіших аспектів управління ЗДО, а однією з умов в управлінні лідерською компетентністю – підвищення професійного рівня педагогічних працівників.

Окремо підкреслимо важливість наявності відповідного матеріально-технічного забезпечення: кабінету (директора, методиста), комп'ютерної та копіювальної техніки, доступу до мережі Інтернет, яка є невичерпним джерелом для самоосвіти та навчання, відкриває можливості обміну досвідом та підвищення рівня професійної компетенції.

Вважається, що відповідно до моделі лідерства Рассела-Стоуна, успішний викладач ЗВО має бути лідером у своїй справі, більше того, лідером-слугою, який служить своїм студентам, повністю віддаючись кропіткій педагогічній праці, створюючи для своїх студентів у ЗВО [10].

Лідер-посередник перетворює труднощі в ресурси, конструктивно вирішує конфлікти, вміє створити в організації креативну атмосферу, яка об'єднує педагогів, вміє бачити та використовувати нові можливості [8].

Формуючи лідерську компетенцію, звертаємо увагу на відповідну навчально-методичну базу. Педагоги закладу освіти мають доступ до методичної літератури, посібників і фахових журналів, картотеки дидактичних ігор і аспектів занять.

Кожен керівник і педагогічний колектив дитячого садка, його засновник мають прагнути створити якісний заклад дошкільної освіти. Для Державної служби якості освіти це те місце, де дитина почувається радісною і щасливою, де розвиваються і розкриваються її здібності й таланти. А це залежить від багатьох чинників: професійних працівників, які добре знають свою справу і люблять дітей, безпечного

Щоб керувати не формально, а реально освітнім процесом і життям закладу освіти в цілому, приймати правильні, науково обґрунтовані рішення, сучасному керівникові потрібні різноманітні фактичні дані про різні сторони цього процесу. Без інформації про хід і проміжні результати, без постійного зворотнього зв'язку процес управління неможливий [15].

Готовність керівника закладу освіти до роботи в умовах самостійної фінансово-господарської діяльності визначається насамперед:

- знанням нормативно-правової бази в питаннях фінансово-господарської діяльності, бухгалтерського обліку, планування та бюджетування, кодів функціональної та економічної класифікації видатків;
- орієнтуванням у системі казначейського обслуговування;
- навичками господарського обслуговування закладу, ведення складського обліку;
- володінням знаннями та вміннями організувати тендерні процедури (закупівельні процедури);
- мати сталі уявлення про будівельні роботи, про порядок здійснення попередньої оплати, про порядок оформлення актів прийому виконаних робіт, норми витрат основних будівельних матеріалів [9].

Окремої уваги потребує розгляд питання інформаційного забезпечення управління ЗДО. Зазначимо, що це є однією з важливих умов удосконалення освітнього процесу.

- Для керівника закладу освіти важливими є:
- педагогічна інформація про стан управління об'єктом освітнього процесу, його результати;
  - дані про зовнішнє середовище (директивні, нормативні документи, мікрорайон, батьки тощо).

Існує внутрішня інформація, яка виробляється в закладі освіти:

- сукупність даних про хід і результати освітнього процесу;
- відомості про вихованців, педагогів, про умови для нормального здійснення освітнього процесу.

Джерела внутрішньої інформації найрізноманітніші. В основному ця інформація отримується в результаті внутрішнього контролю за різними ділянками освітнього процесу, бесід з усіма його учасниками (педагогічні працівники, вихованці, батьки), отримання та аналізу відомостей про стан успішності вихованців упродовж дня, тижня, місяця, півріччя, навчального року. Зовнішня інформація створюється поза закладом дошкільної освіти, але безпосередньо впливає на організацію освітнього процесу. Це директивні й нормативні документи про освіту, навчальні плани, програми, науково-педагогічна інформація про умови й стан виховання дітей дошкільного віку у ЗДО, сім'ї, за місцем проживання тощо. Необхідно відзначити, що будь-яка інформація корисна й важлива для керівника. Відомості перетворюються в інформацію лише тоді, коли усвідомлюється їх значення для управління ЗДО. Цінність інформації визначається двома факторами: цінність самого рішення, для прийняття якого використовується інформація та ступінь впливу інформації на рішення, яке приймається.

У педагогічній літературі виділяються наступні вимоги до інформації:

- об'єктивність і достовірність, тобто точне відображення стану справу ЗДО, кількісні та якісні характеристики освітнього процесу;
- достатність або мінімальна повнота;
- оперативність і своєчасність, тобто надходження інформації повинно відбуватися з такою періодичністю, яка відповідає реальним подіям;
- гранична конкретність, лаконічність, тобто інформація повинна бути такою, яка легко засвоюється [15, с. 47–48].

Інформаційна система управління освітнім процесом ЗДО забезпечує основні функції роботи з документами в електронному вигляді. До основних функцій належить реєстрація документів, розроблення та збереження документів в електронному вигляді, направлення документів на розгляд та виконання, контроль проходження та виконання документів, пошук документів за різним параметром, введення, підтримки та зберігання будь-яких типів документів, захист від несанкціонованого доступу.

Структура інформаційних систем ЗДО включає такі підсистеми:

- електронна система звітності;
- електронна база даних вихованців;
- електронна база даних педагогічних працівників;
- електронні книги наказів;
- електронні навчально-методичні матеріали;
- електронні дидактичні й розвивальні матеріали.

У нашому дослідженні інформаційне забезпечення відрігав важливу роль. На етапі вхідного тестування нами проведено ґрунтовний аналіз усіх груп аспектів, що впливають на формування лідерської компетентності педагогічних працівників. Для виявлення рівня загально-розвивальних якостей ми провели вивчення стану ведення ділової документації, організації та проведення освітньої діяльності з дітьми, роботи з батьками.

У Кременчуцькому закладі дошкільної освіти (ясла-садок) № 41 освітня діяльність з гранично допустимим навантаженням. Для визначення рівня проведення освітньої діяльності за освітніми лініями відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти (нова редакція), нами були відвідані заняття у різних вікових групах і заповненні картки аналізу.

Отже, ми змогли оцінити рівень проведення освітньої діяльності з вихованцями закладу кожним педагогічним працівником для виявлення проблемних моментів і планування подальшої роботи.

Для виявлення рівня прояву творчих якостей педагогічних працівників проведено тестування на основі діагностики мотиваційної структури особистості В. Мільмана [7], це дало змогу оцінити творчий потенціал особистості педагогів закладу.

Моральні якості, ціннісні орієнтири лідера-педагога мають велике значення. Для роботи у колективі визначними є два фактори: «домінування-підпорядкування» та «дружелюбність-агресивність (ворожість)», які допомагають з'ясувати загальне враження про людину у процесах міжособистісного сприйняття. Для того, щоб виявити переважальний тип відносин у педагогічних працівників до людей в самооцінці та взаємооцінці, було проведено діагностику міжособистісних стосунків Ш. Шварца [5].

Визначення рівня сформованості комунікативних якостей відбувалось під час проведення тесту «Комунікабельність» за методикою В. Ряховського [4].

Результати тестування дали змогу оцінити наскільки активні та товариські педагогічні працівники у спілкуванні. Для отримання об'єктивних даних щодо рівня професійних і моральних якостей педагогічних працівників нами проведено анонімне анкетування «Педагог очима колег», «Педагог очима батьків». Уся інформація, яка отримана від вхідного тестування була ретельно опрацьована та стала підґрунтям для прийняття управлінського рішення стосовно планування подальших кроків для організації роботи, спрямованої на формування лідерської компетентності.

Після проведення низки заходів, які вплинули на формування лідерської компетентності, нами було проведено підсумкове тестування. Результати підсумкового тестування важливі для подальшої управлінської діяльності, на їх основі проводиться регулювання та корекція організаційно-методичної роботи, спрямованої на формування лідерської компетентності.

У Кременчуцькому закладі дошкільної освіти (ясла-садок) № 41 є офіційний сайт закладу, який забезпечує публічність інформації про умови зарахування та перебування дітей у закладі, освітні програми, розклад занять, мережу закладу, а також методичну роботу та психологічну службу тощо.

Публічність інформації про діяльність закладу освіти забезпечується відповідно до вимог Закону України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року №2145-VIII.

На офіційному сайті ЗДО має розміщуватися інформація, яка підлягає обов'язковому оприлюдненню, а саме:

- Статут закладу освіти;
- ліцензії на провадження освітньої діяльності;
- структура та органи управління закладу освіти;
- кадровий склад закладу освіти згідно з ліцензійними умовами;
- освітні програми, що реалізуються в закладі освіти та перелік освітніх компонентів, що передбачені відповідною освітньою програмою;
- територія обслуговування, закріплена за закладом освіти його засновником;
- мова освітнього процесу;
- наявність вакантних посад, порядок і умови проведення конкурсу на їх заміщення;
- матеріально-технічне забезпечення закладу освіти (згідно з ліцензійними умовами);
- результати моніторингу якості освіти;
- річний звіт про діяльність закладу;
- правила прийому до закладу освіти;
- інша інформація, що оприлюднюється за рішенням закладу освіти або на вимогу законодавства.

На офіційному сайті Кременчуцького закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 41 постійно висвітлюються новини. Відвідувачі сайту можуть ознайомитись із матеріалами заходів, що відбуваються у закладі. Постійно оновлюють рекомендації для батьків щодо освітньої діяльності з дітьми вдома, надаються поради щодо харчування, попередження травматизму.

Висновки. Отже, робота щодо створення системи управління лідерською компетентністю, яка має наступні складники: вхідне тестування, управлінський цикл, шляхи формування лідерської компетентності, як комплекс заходів, підсумкове тестування та лідерська компетентність.

Нами було обґрунтовано необхідність проведення вхідного тестування відповідно до виділених чотирьох груп якостей. Розкрито функції управління, які утворюють повний управлінський цикл. Описано шляхи формування лідерської компетентності через організацію та проведення низки заходів спрямованих на формування відповідних якостей у педагогічних працівників. Обґрунтовано важливість підсумкового тестування для подальшої управлінської діяльності. Виділено показник сформованості лідерської компетентності як окремих складників системи управління.

Отже, для налагодження ефективної управлінської діяльності керівника ЗДО ресурсне забезпечення має велике значення. Обов'язком керівника є налагодження роботи щодо кадрового забезпечення педагогічними працівниками закладу. Зміцнення матеріально-технічної бази сприяє покращенню умов перебування вихованців і працівників закладу, відкриває нові можливості для підвищення якості освітньої діяльності з дітьми дошкільного віку. Для підвищення рівня теоретичної підготовки, формування професійних компетентностей педагогічних працівників необхідне навчально-методичне забезпечення. У прийнятті обґрунтованих, зважених управлінських рішень керівником закладу дошкільної освіти вирішальну роль відіграє інформаційне забезпечення.

Список використаних джерел

1. Електронний poradnik директора закладу дошкільної освіти. 2021. URL: <https://sqe.gov.ua/poradnik-dlya-direktora-zakladu-doshki/>
2. Зимицький Н. Лідерство як підґрунтя освітньої моделі «Рівний-рівному». *Молодий вчений*. 2020. № 81. С. 27–30.
3. Зимицький І. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. *Эксперимент и инновации в школе*. 2009. № 2. С. 7–14.
4. Кайдалова Л., Щокіна Н., Вахрушева Т. Педагогічна майстерність викладача : навч. посіб. Харків : Вид-во НФаУ, 2009. 140 с.
5. Карандашев В. Методика Шварца Ш. для изучения ценностей личности: концепция и методическое руководство. Санкт-Петербург : Речь, 2004. 70 с.
6. Лучанинова О. Адаптивний менеджмент в освіті: нова роль викладача сучасного закладу вищої освіти. *Адаптивне управління: теорія і практика. Педагогіка*. 2019. № 7 (13). URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/158/189>
7. Мильман В. Мотивация творчества и роста: Структура. Диагностика. Развитие. Москва, 2005. 166 с.
8. Міляєва В. (Ред.) Освітнє лідерство від теорії до практики : монографія. Київ. ун-т імені Б. Грінченка. Київ ; Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2021. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36659>.
9. Москалик Г. Ф. Готовність керівника закладу освіти до самостійної фінансово-господарської діяльності як умова забезпечення якісної діяльності закладу. *Імідж сучасного педагога* : електрон. наук. фах. журн. 2020. № 3 (192). С. 11–14. URL: <https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-3-11-14>
10. Нестуля О., Нестуля С., Кононец Н. Реалізація моделі обслуговуючого лідерства Рассела-Стоуна при підготовці магістрів освітньої програми «Педагогіка вищої школи». *Scientific Collection «Inter Conf»*. 2020. № 3 (30). С. 66–72.
11. Про затвердження гранично допустимого навчального навантаження на дитину у дошкільних навчальних закладах різних типів та форми власності : наказ МОН України 20.04.2015 № 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0520-15#Text>
12. Резнік С. Тенденції розвитку вищої освіти та необхідність викладацького лідерства сучасних педагогів. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Педагогічні науки*. 2020. Вип. 2 (2). С. 125–130.
13. Селевко Г. Компетентности и их классификация. *Народное образование*. 2004. № 4. С. 138–143.
14. Словник іншомовних слів / уклад.: С. Морозов, Л. Шкарапута. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.
15. Чухно М. Управління дошкільним закладом у системі функціонування НВК-ДНЗ : метод. poradnik. URL: <https://vseosvita.ua/library/upravlinnnavcalnim-zakladom-96028.html>
16. ANNEX to the Proposal for a Council Recommendation on Key Competences For Lifelong Learning. URL: <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/annex-recommendation-key-competences-lifelong-learning.pdf>.

References

1. *Elektronnyi poradnyk dyrektora zakladu doshkilnoi osvity [Electronic advisor of the director of the preschool education institution]*. (2021). Retrieved from <https://sqe.gov.ua/poradnik-dlya-direktora-zakladu-doshki/> [in Ukrainian].
2. Zymyets, N. (2020). Liderstvo yak pidgruntia osvitnoi modeli «Rivnyi-rivnomu» [Leadership as the foundation of the «Equal-Equal» educational model]. *Molodyi vchenyi [Young scientist]*, 81, 27-30 [in Ukrainian].

3. Zimniaia, I. (2009). Ključevye kompetencii – novaia paradigma rezultata obrazovaniia [Key competences – a new paradigm of the result of education]. *Ekspieriment i innovatsii v shkole [Experiments and innovations at school]*, 2, 7-14 [in Russian].
4. Kaidalova, L., Shchokina, N., & Vakhrusheva, T. (2009). *Pedahohichna maistemist vykladacha [Pedagogical mastery of the teacher]: navchalnyi posibnyk*. Kharkiv: Vyd-vo NFaU [in Ukrainian].
5. Karandashev, V. (2004). *Metodika Shvartca Sh. dlia izucheniiia tcennostei lichnosti: kontseptciia i metodicheskoe rukovodstvo [Shvart's method for studying personality values: concept and methodological guidance]*. Sankt-Peterburg: Rech [in Russian].
6. Luchaninova, O. (2019). *Adaptyvnyi menedzhment v osviti: nova rol vykladacha suchasnoho zakladu vyshchoi osvity [Adaptive management in education: the new role of a teacher in a modern institution of higher education]. Adaptyvne upravlinnia: teoriia i praktyka. Pedahohika [Adaptive management: theory and practice. Pedagogy]*, 7 (13). Retrieved from <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/158/189> [in Ukrainian].
7. Milman, V. (2005). *Motivatsiia tvorchestva i rosta: Struktura. Diagnostika. Razvitiie [Motivation of creativity and growth: Structure. Diagnostics. Development]*. Moskva [in Russian].
8. Miliaieva, V. (Ed.). (2021). *Osvitnie liderstvo vid teorii do praktyky [Educational leadership from theory to practice]: monohrafiia*. Kyiv. un-t imeni B. Hrinchenka. Kyiv; Kryvyi Rih: Vyd. R. A. Kozlov. Retrieved from <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36659> [in Ukrainian].
9. Moskalyk, H. F. (2020). *Hotovnist kerivnyka zakladu osvity do samostiinoi finansovo-hospodarskoi diialnosti yak umova zabezpechennia yakisnoi diialnosti zakladu [The readiness of the head of the educational institution for independent financial and economic activity as a condition for ensuring the high-quality activity of the institution]. Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 3 (192), 11-14. Retrieved from <https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-3-11-14> [in Ukrainian].
10. Nestulia, O., Nestulia, S., & Kononets, N. (2020). *Realizatsiia modeli obsluhovuiochoho liderstva Rassela-Stouna pry pidhotovtsi mahistriv osvitnoi prohramy «Pedahohika vyshchoi shkoly» [Implementation of the Russell-Stone service leadership model in the preparation of masters of the educational program «Pedagogy of the higher school»]*. *Scientific Collection «Inter Conf»*, 3 (30), 66-72 [in Ukrainian].
11. *Pro zatverdzhennia hranychno dopustymoho navchalnoho navantazhennia na dytynu u doshkilnykh navchalnykh zakladakh riznykh typiv ta formy vlasnosti [On approval of the maximum permissible educational load for a child in preschool educational institutions of various types and forms of ownership]: nakaz MON Ukrainy 20.04.2015 № 446*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0520-15#Text> [in Ukrainian].
12. Reznik, S. (2020). *Tendentsii rozvytku vyshchoi osvity ta neobkhdnist vykladatskoho liderstva suchasnykh pedahohiv [Trends in the development of higher education and the need for teaching leadership of modern teachers]. Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Pedahohichni nauky [Bulletin of the Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky. Pedagogical Sciences]*, 2 (2), 125-130 [in Ukrainian].
13. Selevko, G. (2004). *Kompetentnosti i ikh klassifikatsiia [Competencies and their classification]. Narodnoe obrazovanie [National education]*, 4, 138-143 [in Russian].
14. Morozov, S., & Shkaraputa, L. (Comps.). (2000). *Slovyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
15. Chukhno, M. *Upravlinnia doshkilnym zakladom u systemi funktsionuvannia NVK-DNZ [Methodical consultant for the management of a preschool institution in the system of functioning of the NVK-DNZ]: metodychnyi poradnyk*. Retrieved from <https://vseosvita.ua/library/upravlinna-navcalnim-zakladom-96028.html> [in Ukrainian].
16. *ANNEX to the Proposal for a Council Recommendation on Key Competences For Lifelong Learning*. Retrieved from <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/annex-recommendation-key-competences-lifelong-learning.pdf>.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 16.01.2023

УДК 373.2:37.014.54

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1\(208\)-32-34](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1(208)-32-34)

КАПЕЛЬКА ДАР'Я ОЛЕКСАНДРІВНА,

магістрантка, Класичний приватний університет, м. Запоріжжя; вихователька, Кременчуцький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) № 13 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області, Україна

Kapelka Daria,

Master's student, Classical Private University, Zaporizhzhia; educator, Kremenchuk Preschool Education Institution No. 13 of Kremenchuk City Council of Kremenchuk District, Poltava Region, Ukraine

E-mail: kapelka.dasha@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-1498-4015>

МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ В УПРАВЛІННІ ЗАКЛАДОМ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

- A** Досліджуються маркетингові стратегії в управлінні закладом дошкільної освіти. Маркетингові стратегії розвитку сприяють подоланню обмежень, забезпечуючи потреби суспільства у доступній, якісній та інклюзивній дошкільній освіті. Проведений аналіз можливостей імплементації зарубіжного досвіду довів, що у кризових умовах українські освітні заклади мають можливість інтенсифікувати маркетингову діяльність. Активна маркетингова політика сприяє розвитку педагогічного колективу, підвищує ефективність управління. В умовах воєнного стану необхідно зберегти потенціал дошкільної освіти, збагативши його кращими зарубіжними практиками. Зкладам доцільно розвивати присутність у віртуальному просторі (сайти і соціальні мережі), проводити заходи з метою самопрезентації, а також працювати в напрямі надання додаткових освітніх послуг.

Ключові слова: маркетингові стратегії; дошкільна освіта; управління закладом освіти; ринок освітніх послуг; маркетингова політика

MARKETING STRATEGIES IN PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTION MANAGEMENT

- S** This article deals with marketing strategies in the management of a preschool education institution. The development of education, in particular, preschool education, is the key to the sustainable development of the country. This is extremely relevant for today's Ukraine, which is trying to raise and educate children under martial law. In the information age, the market of educational services is one of the most productive components of the market economy. Developmental marketing strategies contribute to overcoming limitations, providing society's needs for affordable, quality, and inclusive preschool education. The conducted analysis of the possibilities of implementing foreign experience of marketing activity of preschool education institutions showed that in crisis conditions, Ukrainian educational institutions should modernize and intensify their own promotion activities. An active marketing policy contributes to the development of the institution's teaching staff, increases the management efficiency, and helps the city community in the context of creating an effective educational space. In the conditions of martial law, it is necessary to preserve the potential of preschool education, enriching it with the best foreign practices. Preschool education institutions should develop a presence in the virtual space (websites and social networks), conduct events for self-presentation, and work toward providing additional educational services also. We consider the conducting of a pedagogical experiment on the implementation of the marketing strategies described in the article and a thorough analysis of the web resources of preschool education institutions as communicative platforms and their potential in the aspect of institution management promising areas of research.

Key words: marketing strategies; preschool education; management of an educational institution; market of educational services; marketing policy

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Розвиток освіти, зокрема, й дошкільної, є запорукою сталого розвитку країни. Це надзвичайно актуально для сьогоденної України, яка в умовах воєнного стану намагається виховувати і навчати дітей. Про це свідчить проєкт Плану відновлення освіти і науки, у якому розглянуто ключові виклики, можливості й обмеження дошкільної освіти [6]. Розроблення маркетингових стратегій для розвитку закладів дошкільної освіти у сучасних умовах сприяє розвитку галузі, визначенню пріоритетів, осмисленню сильних і слабких місць.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. В інформаційну добу ринок освітніх послуг є однією з найпродуктивніших компонентів ринкової економіки. Згідно з визначенням В. Зарубіної, «ринок освітніх послуг – це всі потенційні

споживачі, що прагнуть задовольнити свої потреби в освіті, здатні вступити у відносини обміну з продавцем» [2, с. 157].

Учені акцентують важливість цього різновиду ринку в аспекті соціальної політики, адже, на думку С. Білоусової, «від розвитку ринку освітніх послуг залежать виконання соціальної функції держави та ефективність національної економіки країни загалом» [1, с. 40].

Глибокі соціальні, духовні й економічні зрушення, що відбуваються на межі третього тисячоліття в Україні, спонукають до реформування системи управлінської діяльності сучасного менеджера, яка має сприяти утвердженню людини як найвищої соціальної цінності, найповнішому розкриттю її здібностей, покращенню умов праці, збільшенню її ефективності, забезпеченню гармонію стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи [4].

Маркетинг освітніх послуг є важливим складником управління освітою.

3. Рябова пропонує таку дефініцію маркетингу освітніх послуг: за своєю сутністю він є «певним процесом, який передбачає вивчення, формування та задоволення освітніх потреб споживачів через розроблення та надання освітніх послуг на цільових ринках» [9, с. 7].

Як зазначають Є. Турчина і Н. Мовмига, «маркетинг у сфері освіти носить як комерційний, так і некомерційний характер і націлений як на створення, успішне просування і реалізацію освітніх послуг і продуктів, так і на отримання сприятливого соціального ефекту» [10].

За А. Могиловою, І. Решетніковою, впровадження системи маркетингу в освітньому закладі визначає «філософію ринкових стосунків у системі освіти, де забезпечується взаємодія споживачів, посередників і виробників освітніх послуг і освітніх продуктів в умовах ринку та вільного вибору» [3, с. 24].

Згідно зі слушним твердженням Ю. Руденко, «орієнтація закладу дошкільної освіти на застосування маркетингових стратегій передбачає, що в переліку освітньої пропозиції мають залишатись лише освітні послуги, які матимуть попит на ринку освітніх послуг. Цільовий результат маркетингової діяльності – це забезпечення потреб суспільства в розширеному відтворенні інтелектуального потенціалу» [8, с. 70].

Маркетинг як напрям управлінської діяльності в дошкільній освіті ґрунтовно досліджується Л. Пісоцькою [5; 6]. Особливість освітньої послуги у сфері дошкільної освіти полягає, на думку вченої, в тому, що «вона одночасно надається й споживається, а це вимагає взаємодії між виробником (педагог) та споживачем (батьки, діти). Відносини між учасниками складаються таким чином: виробники послуг орієнтуються на запити батьків і дітей, їхні індивідуальні, вікові та соціальні особливості; споживачі виявляють зацікавленість, активність, інтелектуальні зусилля та зважують власні можливості. Органи управління на різних ієрархічних рівнях виступають координаторами відносин між виробниками і споживачами, впроваджують нові послуги, забезпечують програмно-методичними комплексами обидві сторони» [7, с. 157].

Мета статті полягає в аналізі маркетингових стратегій в управлінні закладом дошкільної освіти.

Викладення основного матеріалу. Складні випробування, які проходить зараз українська освіта, вимагають пошуку нових шляхів розвитку. У проєкті Плану відновлення «Освіта і наука» за напрямом «Дошкільна освіта» як ключові виклики визначаються інфраструктурний і кадровий дефіцит, невідповідність змісту дошкільної освіти та освітнього середовища Європейській рамці якості дошкільної освіти та принципам інклюзії, а також низька ефективність системи управління та фінансування дошкільної освіти [7].

Серед ключових можливостей проєкт називає, передусім, соціальні ефекти і пропонує суттєве «оновлення та модернізацію сфери з імплементацією науково-доказового

підходу та європейських цінностей і принципів неперервної освіти у систему дошкільної освіти України» [8].

Водночас серйозними обмеженнями є брак фінансового та людського капіталів і відсутність можливості стратегічного планування і прогнозування.

На наш погляд, маркетингові стратегії розвитку, побудова чіткого алгоритму маркетингової діяльності закладу дошкільної освіти сприяють подоланню обмежень, забезпечуючи потреби українського суспільства у доступній, якісній та інклюзивній дошкільній освіті.

Результати дослідження. Аналіз зарубіжного досвіду (рекомендації щодо маркетингової діяльності закладів дошкільної освіти [11; 12]) довів, що імплементація певних маркетингових напрямів здатна впливати на ефективність управління закладами.

Перший напрям стосується присутності дошкільного закладу у віртуальному просторі. У Кременчуці згідно з даними порталу «Діти in Ua» (<https://dity.in.ua/kremenchuk>) працюють 53 заклади дошкільної освіти (з них три приватних).

Усі державні дитячі садки мають офіційні сайти, проте інформація на сайтах обмежена – здебільшого це відомості про графік роботи, державні закупівлі, іноді загальні поради для батьків. Оновлення інформації на сайтах українське.

Зауважимо в цьому аспекті, що за критерієм інформаційної насиченості сайт закладу освіти має бути автентичним навчально-виховним середовищем, яке задовольняє освітні потреби, а також підтримку організаційного управління. Змістовний вебсайт надає не лише доступ до інформації, але й спрямований на додаткову допомогу та підтримку. Сайт закладу дошкільної освіти – це засіб для створення іміджу, залучення педагогічних кадрів і вихованців, організації взаємодії з іншими освітніми установами, реклами тощо. Життєдіяльність закладу, проведення різноманітних заходів і свят, участь у проєктах, результативність навчально-виховного процесу – все це треба відображати на власних вебресурсах. Сайт може бути використаний як канал спілкування для різних груп цільової аудиторії, таких як вихователі, батьки. Це означає наявність розділу з відповідями на поширені запитання й надання можливості спілкування з директором і вихователями. Це сприяє налагодженню зворотного зв'язку, дозволяє виявляти помилки, якщо вони відбуваються, й збирати інформацію, яка допоможе скоригувати стратегію розвитку.

Кременчуцькі приватні заклади дошкільної освіти взагалі не мають офіційних сайтів, обмежуючись лише присутністю у соціальних мережах (Facebook та Instagram).

Натомість державні заклади дошкільної освіти не мають власних сторінок у соціальних медіа, хоча соціальні мережі нині є основним способом спілкування багатьох родин. Утім варто зазначити, що зарубіжні фахівці з маркетингу дошкільної освіти [11] наполягають на необхідності комплексного охоплення цільової аудиторії завдяки наявності як офіційного сайту, так і сторінок у соціальних мережах. Ураховуючи цільову аудиторію закладів дошкільної освіти,

якою є переважно молоді жінки, то основною платформою має бути соціальна мережа Instagram.

Другим напрямом маркетингової діяльності є проведення Дня відкритих дверей, що дозволяє батькам і дітям ознайомитися з особливостями закладу, педагогічними здобутками. День відкритих дверей, який призначений для маркетингу дошкільних закладів і збільшення кількості відвідувачів, проводиться декілька разів на рік і в різний спосіб [12]. Особливо актуальним цей захід є для приватних дитячих садочків, які можуть використовувати його як ефективну рекламу і промоцію освітніх послуг. У процесі проведення днів відкритих дверей можуть влаштовуватися різноманітні конкурси і змагання.

Ще одним важливим напрямом маркетингової діяльності закладів дошкільної освіти може бути надання додаткових освітніх послуг: різноманітні гуртки і секції для дітей, розвивальні заняття для малюків, які ще не ходять до дитячих садочків, підготовчі курси для майбутніх першокласників, заняття з іноземних мов, курси для молодих батьків, психологічні семінари і вебінари, зокрема з інклюзивної освіти. Розмаїття додаткових освітніх послуг робить заклад дошкільної освіти привабливим і корисним для міської громади, а також сприяє реалізації соціальних функцій.

Висновки. Проведений аналіз можливостей імplementації зарубіжного досвіду маркетингової діяльності закладів дошкільної освіти довів, що у кризових умовах української освітні заклади мають модернізувати та інтенсифікувати діяльність з власної промоції. Активна маркетингова політика сприяє розвитку педагогічного колективу закладу, підвищує ефективність управління, допомагає громаді міста у контексті створення ефективного освітнього простору. В умовах воєнного стану необхідно зберегти потенціал дошкільної освіти, збагативши його кращими зарубіжними практиками. Зкладам дошкільної освіти необхідно розвивати присутність у віртуальному просторі (сайти і соціальні мережі), проводити заходи з метою самопрезентації, а також працювати в напрямі надання додаткових освітніх послуг.

Перспективними напрямками дослідження вважаємо проведення педагогічного експерименту з упровадження описаних у статті маркетингових стратегій і ґрунтовний аналіз вебресурсів закладів дошкільної освіти як комунікативних майданчиків та їхній потенціал в аспекті управління закладом.

Список використаних джерел

1. Білоусова С. В. Маркетинг освітніх послуг: стан, тенденції, перспективи. *Бізнес-Навігатор*. 2015. № 1 (36). С. 39–43.
2. Зарубіна В. В. Сутність та специфіка маркетингу освітніх послуг в Україні. *Економічні проблеми сталого розвитку*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. / за заг. ред.: О. В. Прокопенко, О. В. Люльова. Суми, 2014. Т. 2. С. 157–158.
3. Могилова А. Ю., Решетнікова І. В. Особливості маркетингу на ринку освітніх послуг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 10, ч. 2. С. 21–25.
4. Москалик Г. Правове забезпечення управлінської діяльності менеджера: теоретичний аспект. *Імідж сучасного педагога*. 2001. С. 43–45.
5. Пісоцька Л. С. Актуальні проблеми управління розвитком дошкільної освіти в Україні: [монографія]. Хмельницький: ХГПА, 2009. 174 с.

6. Пісоцька Л. Маркетинг як напрям управлінської діяльності в дошкільній освіті. *Педагогічний дискурс*. 2014. Вип. 16. С. 155–159.
7. План відновлення «Освіта і наука» (проект станом на 03.08.2022). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/HO.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf>
8. Руденко Ю. Застосування маркетингових стратегій в дошкільній освіті. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти*. 2022. № 1 (2). С. 68–71.
9. Рябова З. В. Маркетингова стратегія як складова освітнього маркетингу і механізм забезпечення конкурентоспроможності навчального закладу. *Вісник післядипломної освіти*. 2014. № 10. С. 134–145.
10. Турчина Є. О., Мовмига Н. Є. Управління діяльністю закладу освіти на основі маркетингових технологій. *Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика*. 2019. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/59579/1/Turchyna_Upravlinnia_diialnistiu_2019.pdf
11. A guide to Marketing your early childhood education and care centre. 2016. URL: <https://www.ecms.org.au/sites/default/files/Parent%20Activity%20Groups/Marketing%20factsheet%20final.pdf>
12. Ward M., Whitely S. The Beginner's Guide to International Schools Marketing. URL: <https://sew-prod.fra1.cdn.digitaloceanspaces.com/sew/public/uploads/academy/attachments/Beginner%E2%80%99s%20Guide%20to%20International%20Schools%20Marketing.pdf>

References

1. Bilousova, S. V. (2015). Marketing of educational services: state, trends, prospects. *Biznes-Navihator [Business Navigator]*, 1 (36), 39–43 [in Ukrainian].
2. Zarubina, V. V. (2014). Suttist ta spetsyfika marketingu osvitnih posluh v Ukraini [The essence and specifics of marketing educational services in Ukraine]. In O. V. Prokopenko, & O. V. Liulova (Eds.), *Ekonomichni problemy staloho rozvytku [Economic problems of sustainable development]: materialy Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii* (Is. 2, pp. 157–158). Sumy [in Ukrainian].
3. Mohylova, A. Yu., & Reshetnikova, I. V. (2016). Osoblyvosti marketingu na rynku osvitnih posluh [Peculiarities of marketing in the market of educational services]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu [Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University]*, 10 (2), 21–25 [in Ukrainian].
4. Moskalyk, H. (2001). Pravove zabezpechennia upravlinskoi diialnosti menedzhera: teoretychnyi aspekt [Legal support of the managerial activity of the manager: theoretical aspect]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 43–45 [in Ukrainian].
5. Pisotska, L. S. (2009). Aktualni problemy upravlinnia rozvytkom doshkilnoi osvity v Ukraini [Actual problems of managing the development of preschool education in Ukraine]: monohrafiy. Khmelnytskyi: KHHPA [in Ukrainian].
6. Pisotska, L. (2014). Marketing yak napriam upravlinskoi diialnosti v doshkilnoi osviti [Marketing as a direction of managerial activity in preschool education]. *Pedahohichnyi dyskurs [Pedagogical discourse]*, 16, 155–159 [in Ukrainian].
7. Plan vidnovlennia «Osvita i nauka» [«Education and Science» recovery plan] (proiekt stanom na 03.08.2022). (2022). Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/HO.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf> [in Ukrainian].
8. Rudenko, Yu. (2022). Zastosuvannia marketingovykh stratehii v doshkilnoi osviti [Application of marketing strategies in preschool education]. *Visnyk Dniprovskoi akademii nepererвної osvity [Bulletin of the Dnipro Academy of Continuing Education]*, 1 (2), 68–71 [in Ukrainian].
9. Riabova, Z. V. (2014). Marketingova stratehiia yak skladova osvitnoho marketingu i mekhanizm zabezpechennia konkurentospromozhnosti navchalnoho zakladu [Marketing strategy as a component of educational marketing and a mechanism for ensuring the competitiveness of an educational institution]. *Visnyk pisljadiplomnoi osvity [Bulletin of postgraduate education]*, 10, 134–145 [in Ukrainian].
10. Turchyna, Ye. O., & Movmyha, N. Ye. (2019). Upravlinnia diialnistiu zakladu osvity na osnovi marketingovykh tekhnolohii [Management of activities of an educational institution based on marketing technologies]. *Suchasni problemy upravlinnia pidpriemstvamy: teoriia ta praktyka [Modern problems of enterprise management: theory and practice]*. Retrieved from http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/59579/1/Turchyna_Upravlinnia_diialnistiu_2019.pdf [in Ukrainian].
11. A guide to Marketing your early childhood education and care centre. (2016). Retrieved from <https://www.ecms.org.au/sites/default/files/Parent%20Activity%20Groups/Marketing%20factsheet%20final.pdf>
12. Ward, M., & Whitely, S. (2021). *The Beginner's Guide to International Schools Marketing*. Retrieved from <https://sew-prod.fra1.cdn.digitaloceanspaces.com/sew/public/uploads/academy/attachments/Beginner%E2%80%99s%20Guide%20to%20International%20Schools%20Marketing.pdf>

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 12.01.2023

УДК 378.018.8:373.2.011.3-051

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1\(208\)-35-38](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1(208)-35-38)

СТЕПАНОВА НАТАЛІЯ МИХАЙЛІВНА,

кандидатка філософських наук, доцентка кафедри дошкільної освіти,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Stepanova Nataliia,

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor of Preschool Education Department,
The Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

E-mail: stepanova76@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-6842-629X>

РОЗВИТОК SOFT SKILLS МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ГРОМАДЯНОЗНАВЧИХ КУРСІВ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

- A** Проаналізовані soft skills («м'які» навички), які є основою навчання майбутніх педагогів. Уміння налагоджувати комунікацію в групі та будувати діалог; критично мислити та аналізувати; бути медіаграмотним; володіти навичками емоційного інтелекту чи лідерськими якостями – це не повний перелік soft skills, які мають бути розвиненими у сучасного педагога. Доведено, що розвивати такі вміння потрібно не теоретично опрацьовуючи матеріал, а практично: у ході обговорення ситуацій, вирішуючи складні моральні дилеми тощо. Саме тому одним із найкращих «педагогічних майданчиків» у цьому процесі є навчальні курси із громадянської освіти в ЗВО.

На прикладах доведено, що soft skills стосуються всіх, без виключення, сфер життя особистості. Тільки той педагог зможе розвивати такі навички в дітей, який сам ними володіє. Розвинені soft skills сприятимуть можливостям не тільки підвищення власних рівнів компетентностей майбутнього фахівця. Такі вміння стануть основою для навчання інших, розвитку потенційних можливостей усіх, без виключення, вихованців.

Ключові слова: soft skills; професійна підготовка майбутніх педагогів; громадянська освіта; дидактичні навчальні ігри; критичне мислення

DEVELOPMENT OF SOFT SKILLS IN FUTURE TEACHERS DURING THE TEACHING OF CIVICS COURSES IN A HIGHER EDUCATION INSTITUTION

- S** Human education of the 21st century must meet such characteristics as professional, high-quality, focused on personality development. The analysis of the educational systems of European countries indicates that the specified results can be achieved only thanks to a combination and systematic approach from the lowest levels – preschool education to the highest – obtaining bachelor's and master's degrees. Moreover, each specified level should end not only with obtaining a certain professional level (hard skills), but also with the development and improvement of soft skills (soft skills). The teaching profession, like no other, should combine these two types of skills. Moreover, even soft skills have more weight than others. Ability to establish communication in a group and build dialogue; think critically and analyze; be media literate; possessing the skills of emotional intelligence or leadership qualities is not a complete list of soft skills that must be developed in a modern teacher. Every person can learn and develop soft skills throughout his life. However, extremely favorable pedagogical conditions are created for this process during the teaching of civics courses in institutions of higher education.

Our research characterizes the main soft skills in the professional training of future teachers. And a description of the methods and techniques of civics courses that contribute to the implementation of the task.

During our research, we used methods of theoretical and analytical processing of scientific sources. However, the basis of intelligence is empirical methods: observation, survey, and comparison.

Soft skills apply to all, without exception, spheres of an individual's life. Only that the teacher will be able to develop such skills in children, who himself possesses them. Developed soft skills will contribute to opportunities not only to increase the own levels of competence of the future specialists. Such skills will become the basis for teaching others, developing the potential of all, without exception, pupils.

Soft skills, in our opinion, are the basis for training future teachers. Starting from socialization in the team to manifestations of leadership qualities and critical thinking – everything has a share of soft skills. You should develop such skills not by theoretically studying the material, but practically: during the discussion of situations, solving complex moral dilemmas, etc. One of the best "pedagogical platforms" in this process is civic education courses.

Soft skills in the professional training of future teachers are an important component of education. Their development should be a part of every educational course, and especially civics.

Key words: soft skills; professional training of future educators; civil education; didactic educational games; critical thinking

Актуальність проблеми. Глобальні виклики сьогодення, які в більшій мірі стосуються політичного, економічного, соціально-демографічного життя суспільств, не оминають і таку важливу сферу як освіта. Готуючи майбутніх педагогів (вихователів, учителів початкових класів, асистентів педагогів), ми не можемо уникнути усвідомлення того, що за останні кілька років надзвичайно стрімкі зміни відбуваються в ландшафті ринку праці й зайнятості. У 2020 році на Всесвітньому економічному форумі в Давосі вже традиційно було оголошено, які професії будуть найзатребуванішими протягом наступних 5-ти років («Майбутнє робочих місць 2020») [10]. А також були названі топ-10 навичок для роботи й успішної кар'єри.

Ми розуміємо, що в епоху тотальної діджиталізації, колюча роль відводиться машинам і гаджетами. Проте все ж таки людський капітал і його частина у світовому економічному поступі є незамінна. У новому розподілі праці між машинами й людьми відбуватиметься велике скорочення робочих місць, що є не на користь людей, але для управління тими ж машинами з'являтимуться й нові робочі ролі у сферах штучного інтелекту. Й окремо вкажемо на ще одну надзвичайно важливу робочу «нішу» – це догляд за дітьми й людьми похилого віку. Саме тому підготовка майбутніх педагогів є питанням актуальним і таким, яке відповідає найважливішим світовим стратегічним цілям розвитку.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Питання професійної підготовки майбутніх педагогів є предметом наукових розвідок багатьох педагогічних шкіл України. Серед ґрунтовних комплексних досліджень назвемо праці Л. Артемової, І. Беха, Н. Бібік, А. Богуш, І. Зимньої, О. Пометун, Т. Поніманської, О. Савченко та ін. Проте розуміємо, що сучасні виклики формують нові вимоги й до професійної підготовки майбутніх педагогів, де поряд із особистісно зорієнтованим, діяльнісним, розвивальним, компетентнісним підходами все частіше маємо аналізувати роль і місце наборів навичок – hard (твердих), soft (м'яких), digital (цифрових) skills.

Останнім часом усі згадані навички знаходять місце в наукових доробках як вітчизняних учених педагогів, психологів (Ю Браїлко, Є. Гайдученко, Л. Коваль, А. Кошель та ін.), так і зарубіжних (Р. Болстад, С. Бойд, К. Двек, Г. Клекстон, Г. Пауелл, Р. Хіпкінс, М. Чамберс та ін.).

Однак основу своїх досліджень щодо вказаних проблем науковці в більшій мірі присвячують характеристиці змісту й понятійному апарату, а ніж описам форм і методів, за допомогою яких можна розвинути ці навички у майбутніх фахівців усіх сфер, не лише педагогів. Що ж стосується практики наших зарубіжних колег, то тут варто виокремити проблему в наступному: на скільки їхній досвід можна

використати в українських умовах та особливо із нашими здобувачами освіти.

Метою нашого дослідження є характеристика основних soft skills у професійній підготовці майбутніх педагогів та опис методів і прийомів громадянознавчих курсів, які сприяють реалізації поставленого завдання.

Викладення основного матеріалу дослідження. Життєві виклики сьогодення формують вимоги до наших професійних компетентностей. Окрім знань і вмій навчати інших, сучасний педагог має володіти цілим набором soft skills («м'яких» навичок), які сприятимуть налагодженню комунікації в колективі, створення команди одностайних, креативно вирішувати поставлені завдання, бути ініціативним, критично мислячим, медіаграмотним тощо.

Аналізуючи сучасні українські педагогічні словники, ми не знаходимо визначення «м'яких» навичок. Проте сам термін «прижився» в педагогічному середовищі й багато хто ним не лише керується в роботі, а й намагається розвивати на практиці.

Насправді, це словосполучення прийшло до нас із європейських і світових практик, й означає набір соціально-комунікативних навичок, які дозволяють людині вільно адаптуватися в конкретній ситуації, вирішувати поставлені завдання, бути успішною.

Багато хто із дослідників, а особливо з метою привернення уваги до сучасного, інноваційного, намагаються порівняти «тверді» (hard) та «м'які» (soft) навички. На наше переконання, цього потрібно уникати, так як усі набори навичок є важливими для професійного розвитку особистості, адже кожна виконує власну функцію й у певних обставинах є незамінною [1, с. 67].

Проте, чому ми акцентуємо увагу саме на розвитку «м'яких» навичок у майбутніх педагогів?

Професія педагога – одна із найважливіших у суспільстві. Сповідуючи філософію важливості всіх і всього, для всіх і кожного, ми все ж таки повертаємося до витоків – у житті кожного із нас були й є вчителі. У найвідомішого президента, найуспішнішого адвоката чи інженера, конструктора чи лікаря, у спеціаліста обслуговуючої сфери – продавця, чоботаря тощо – в усіх, без виключення, були вчителі. І саме від їхньої праці, професійних компетентностей, цінностей, які вони заклали у своїх вихованців, залежить відсоток нашої успішності та реалізованості в житті.

У цьому сенсі не можемо оминати слова відомого українського вчителя Василя Сухомлинського: «Наша праця – це повсякчасна зміна ситуацій» [8, с. 56]. Саме тому педагог має постійно навчатися, бути у фокусі змін й, головне, відповідати їм. Soft skills і названі «м'якими» або «гнучкими», бо ними опанувати один раз неможливо, вони мають по-

стійно розвиватися у відповідності до обставин, у яких знаходиться особа. Наприклад, уміння будувати діалог не означає, що така комунікація завжди буде успішною. Тут варто зважити на багато чинників: володіння темою, розуміння теми іншими співрозмовниками, місце й час тощо, аби справді діалог був конструктивним й успішним.

У 2021 році за сприяння Міністерства освіти і науки України в межах національної кампанії «Класний вчитель» серед педагогів і батьків здобувачів освіти було проведено опитування щодо того, яким має бути ідеальний учитель [4]. За результатами дослідження можна зробити висновок, що в багатьох позиціях думки педагогів і батьків є суголосними, а також, одними із найважливіших умінь для сучасного вчителя ці дві категорії респондентів називають – уміння бути цікавим і зацікавлювати учнів навчанням, бути комунікабельним, відкритим, турботливим і терплячим, уміти розв'язувати конфлікти.

Якщо порівняти отримані результати із переліком топ-10 навичок, потрібних для професійності фахівців до 2025 року (WEF) [10], то тут можемо побачити багато спільного. Від професіонала очікують інноваційності, критичного мислення, розв'язання складних проблем, соціального впливу, креативності, гнучкості тощо. Саме тому розвиток soft skills є одним із найактуальніших питань у професійній підготовці майбутніх педагогів.

У попередніх наукових розвідках ми вказували на значення громадянської освіти та можливості громадянознавчих курсів, які викладаються у ЗВО для розвитку професійних компетентностей майбутніх педагогів [7].

І продовжуючи розвивати вказану ідею, наведемо кілька прикладів методик із громадянської освіти, за допомогою яких можна розвивати soft skills майбутніх педагогів.

Однією із основних тем курсу «Громадянська освіта та правове виховання дітей», який викладається вже 3-й рік поспіль для здобувачів освіти спеціальності «012 Дошкільна освіта», ОПП «Дошкільна та початкова освіта», є «Особистість та її ідентифікація». Розглядаючи підтеми із загальної теми, ми навчаємо здобувачів освіти окрім знань, що таке ідентифікація, особистість та її соціалізація, гідність, совість, товариськість тощо, умінь вільно оперувати цими поняттями, формулювати аргументовано власну думку, моделювати ситуації, відстоювати власні позиції.

Із методичної точки зору тут важливо зауважити, що будь-яка «м'яка» навичка не формується окремо від інших. Це комплексний педагогічний процес. Наприклад, виконуючи завдання щодо ідентифікації себе із певним персонажем (весела гусинь, комаха сонечка, квітка-семицвіт), ми не тільки навчаємо асоціювати, порівнювати, уявляти, а й критично мислити (чому обрали такий персонаж; а що б було, якби... гусинь була невесела / квітка чорно-біла...), розвиваємо емоційний інтелект (посміхніся; поділися враженнями, які емоції переживали, коли виконувати таке завдання).

У професійних компетентностях майбутніх педагогів критичне мислення має займати одне із основних місць. Адже переплетіння аналізу й синтезу, асоціацій, порівнянь,

класифікацій, абстрагування тощо є основою таких предметів як математика, логіка, читання, «Я досліджую світ», навіть STEM-освіта повністю «будується» на цих мисленневих функціях мозку.

Результатом таких висновків є практика навчання методикам критичного мислення майбутніх педагогів. При чому ми абсолютно переконані, що цю навичку можна розвивати у дітей, починаючи зі старшого дошкільного віку [6], продовжувати в початковій школі й так протягом життя.

Разом із критичним мисленням не менш важливе місце займає емоційний інтелект. Деніел Гоулман, автор бестселера «Емоційний інтелект» [9] і співрозробник платформи онлайн-навчання Goleman EI, на постійних практиках доводить, що виклики й кризи з'являються в житті людини постійно. На цей процес прямого впливу ми не маємо. Проте, як впоратися із цими кризами, бути соціально обізнаним із ситуацією, пережити її з меншими емоційними затратами та рівнем стресу – це під силу кожній людині.

Педагог має вміти не тільки посміхатися. Його вміння керувати емоціями, бути виваженим, дружнім, не впадати в паніку чи істеріку – надзвичайно є важливими у професійному житті [3, с. 72], особливо під час військових дій в Україні. Ми з великим сумом констатуємо факт, що наші сучасні здобувачі освіти – це діти, які знають не з книг, що таке нічні сирени, бомбардування, блекаут, сховища тощо. Бути стресостійким у таких ситуаціях, а також підтримати тих, хто поряд, вимагає постійної практики.

Для розвитку емоційного інтелекту ми дуже часто використовуємо методики арт-терапії та кольоротерапії. Наприклад, даємо завдання: пальцем намалювати кетяг калини. Після роботи проводимо невелике обговорення:

- презентуйте свою роботу;
- як ви вважаєте, ви виконали завдання, чи ні?
- що вам сподобалося при виконанні завдання / які емоції переживали, коли ви виконували завдання / що ви відчували, чому?

Як правило, учасники цієї вправи для виконання завдання обирають два кольори – червоний для ягід і зелений для листя. Коли йде обговорення другого питання: як ви вважаєте, чи виконали ви завдання, ми ставимо уточнююче питання: а ви переконані, що саме так має виглядати кетяг калини? І за кілька років проведення цієї вправи в кожній групі є кілька здобувачів, які відразу ж починають сумніватися: а яким було завдання? Кетяг калини має бути стиглим чи ні? На перший погляд, просте завдання може мати різні вирішення. І знову ми спостерігаємо, що «м'які» навички розвиваються комплексно, доповнюючи одна одну.

Під час викладання громадянознавчих курсів ми не обходимося без такої теми як «Відповідальність». Це інтегральна категорія, яка поєднує правила й норми поведінки, прийняті в суспільстві, цінності та ставлення. Одним із найдієвіших методичних підходів для вивчення цієї теми можуть бути розв'язки життєвих ситуацій, іншими словами через приклад. Проте, ми маємо враховувати й той факт, що наші майбутні педагоги – це вихователі, вчителі початкових класів. Підібрані ситуації, з одного боку, мають бути

адаптовані до вікових особливостей дітей та учнів, а з іншого – містити такий педагогічний потенціал, через який можна постійно навчатися.

Для прикладу візьмемо дидактичну гру, побудовану на основі казки. Безсумнівно, казки подобаються і дорослим, і дітям. Мораль, закладена в казці, є загальною й міжкультурною. Дидактична гра «Вчимося домовлятися» базується на тексті англійської народної казки «Троє поросят». Читач може навчитися не лише домовлятися, стратегічно планувати, враховуючи ризики, а й діяти спільно, єдиною командою. Поросята, тільки об'єднавшись, долають спільного ворога – Вовка.

Для самої дидактичної гри, пропонуємо різні варіанти:
– продовжити історію «Троє поросят – 2»;
– поміркувати, а що б було, якби відразу всі троє братів побудували міцні надійні будинки й навпаки, жоден із братів не побудував надійного будинку;
– висловити власну думку: на стільки важливо для родини / громади / суспільства є вміння домовлятися та діяти спільно.

Окрім цього, в емоційному плані, майбутній педагог має навчитися читати з інтонацією, керувати емоціями: радість, захоплення, переживання, страх тощо. Зауважимо, що самі звернення також мають особливе емоційне забарвлення. Наприклад, прохання має бути лагідним, без тиску чи крику. Важливо, щоб сам педагог вживав ввічливі слова, звертався до майбутніх вихованців по імені. На перший погляд, прості правила комунікації розвивають уміння дотримуватися культури в мові, а також соціальної взаємодії. Зі спостережень здобувачів освіти: «Сьогодні на занятті до мене всі зверталися по імені, мені було дуже приємно»; «Сьогодні моє ім'я назвали 9 разів. За такий проміжок часу я ніколи не чула його так часто. Я задоволена».

У **висновках** зазначимо, що soft skills стосуються всіх, без виключення, сфер життя особистості. Тільки той педагог зможе розвивати такі навички у дітей, який сам ними володіє. Розвинені soft skills сприятимуть можливостям не тільки підвищення власних рівнів компетентностей майбутнього фахівця. Такі вміння стануть основою для навчання інших, розвитку потенційних можливостей усіх, без винятку, вихованців.

Ураховуючи сучасні реалії, ми все частіше переконуємося, що soft skills є основою навчання майбутніх педагогів. Починаючи від соціалізації в колективі до проявів лідерських якостей і критичного мислення – в усьому є частина цих умінь. Розвивати їх потрібно не теоретично опрацьовуючи матеріал, а практично: у ході обговорення ситуацій, вирішуючи складні моральні дилеми, читаючи та розбираючи казки тощо. Одним із найкращих «педагогічних майданчиків» у цьому процесі є навчальні курси із громадянської освіти.

Перспективу подальших розвідок убачаємо в тому, щоб розробити критерії вимірювання рівнів сформованості soft skills у майбутніх педагогів.

Список використаних джерел

1. Казакова Н. В. Змістово-психологічний чинник педагогічної практики у процесі особистісного зростання майбутнього педагога. *Педагогічна практика як перша ланка практичного засвоєння педагогічної професії*: матеріали міжвузівської (заочної) наук.-практ. конф. (до 95-річчя Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії) / уклад.: Н. В. Казакова, Н. А. Сівак, І. П. Яшук. Хмельницький, 2016. С. 67–73.
2. Лук'янова Л. Освіта впродовж життя в умовах інформаційно-технологічного суспільства. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2019. № 1 (15). С. 10–20.
3. Нова українська школа: теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи: навч.-метод. посіб. для вчителів початкової школи. Тернопіль: Астон, 2020. 192 с.
4. Портрет ідеального учителя очима українців: результати інтернет-опитування. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/portret-idealnogo-vchitelya-ochima-ukrayinciv-rezultati-internet-opituvannya>
5. Сорочан Т. М. Методична робота: підготовка вчителів до реалізації концепції «Нова українська школа». *Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології*: зб. матеріалів III Всеукр. Інтернет-конф. / упоряд.: В. В. Сидоренко, Я. Л. Швень. Київ: Агросвіта, 2018. Ч. 1. С. 135–140.
6. Степанова Н. М. Навчальний календарик розвитку критичного мислення. Київ: Академія української преси: Центр вільної преси, 2020. 73 с.
7. Степанова Н. М. Підготовка майбутніх вихователів: громадянськості аспект. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Педагогічні науки*. 2022. Вип. 4. С. 57–62.
8. Сухомлинський В. О. Серце відаю дітям. Київ: Рад. школа, 1972. 243 с.
9. Goleman D. *Emotional intelligence*. New York: Bantam Books, 1995. 352 p.
10. The World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/>

References

1. Kazakova, N. V. (2016). Zmistovo-psykholohichni chynnyk pedahohichnoi praktyky u protsesi osobystisnoho zrostantia maibutnoho pedahoha [Semantic and psychological factor of pedagogical practice in the process of personal growth of the future teacher]. In N. V. Kazakova, N. A. Sivak, & I. P. Yashchuk (Comps.), *Pedahohichna praktyka yak persha lanka praktychnoho zasvoiennia pedahohichnoi profesii [Pedagogical practice as the first link of practical mastering of pedagogical profession]*: materialy mizhvuzivskoi (zaочної) nauk.-prakt. konf. (do 5-richchia Khmelnytskoi humanitarnno-pedahohichnoi akademii) (pp. 67-73). Khmelnytskyi [in Ukrainian]
2. Lukianova, L. (2019). Osvita vprodovzh zhyttia v umovakh informatsiino-tekhnolohichnoho suspilstva [Lifelong learning in an information technology society]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy [Adult education: theory, experience, prospects]*, 1 (15), 10-20 [in Ukrainian].
3. *Nova ukrainska shkola: teoriia i praktyka formuvannia emotsiinoho intelektu v uchniv pochatkovoї shkoly [New Ukrainian school: theory and practice of emotional intelligence formation in primary school students]*. (2020): navch.-metod. posib. dlia vchyteliv pochatkovoї shkoly. Ternopil: Aston [in Ukrainian].
4. *Portret idealnogo uchytelia ochyma ukraintsv: rezul'taty internet-opytuvannia [Portrait of an ideal teacher through the eyes of Ukrainians: results of an online survey]*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/portret-idealnogo-vchitelya-ochima-ukrayinciv-rezultati-internet-opituvannya> [in Ukrainian].
5. Sorochan, T. M. (2018). Metodychna robota: pidhotovka vchyteliv do realizatsii kontseptsii «Nova ukrainska shkola» [Methodical work: preparation of teachers for the implementation of the concept of «New Ukrainian School»]. In V. V. Sydorenko, Ya. L. Shven (Eds.), *Profesiyni rozvytok fakhivtsiv u sistemі osvity doroslykh: istoriia, teoriia, tekhnolohii [Professional development of specialists in the system of adult education: history, theory, technologies]*: zb. materialiv III-yi vseukrainskoi Internet-konferentsii (P. 1, pp. 135-140). Kyiv: Ahrosvita [in Ukrainian].
6. Stepanova, N. M. (2020). *Navchal'nyj kalendaryk rozvytku krytychnoho myslennia [Educational calendar for the development of critical thinking]*. Kyiv: Akademiia ukrainskoi presy: Tsentr vilnoi presy [in Ukrainian].
7. Stepanova, N. M. (2022). Pidhotovka majbutnikh vykhovateliv: hromadianoznavchyy aspekt [Training of the future educators: a civic education aspect]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnogo universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Pedahohichni nauky [Bulletin of the Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskyi. Pedagogical sciences]*, 4, 57-62 [in Ukrainian].
8. Sukhomlynskyi, V. O. (1972). *Sertse vidaiu ditiam [I give my heart to the children]*. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
9. Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence*. New York: Bantam Books.
10. *The World Economic Forum*. Retrieved from <https://www.weforum.org/>

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 06.02.2023

УДК 378.018.43:004]-044.332-057.87"364"

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1\(208\)-39-44](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1(208)-39-44)

НЕПОРАДА ІРИНА МИХАЙЛІВНА,

асистентка кафедри початкової освіти, гуманітарних дисциплін та інформатики, Обласний коледж «Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А. С. Макаренка» Полтавської обласної ради, Україна

Neporada Iryna,

assistant of the department of primary education, humanitarian disciplines and informatics, regional college "Kremenchuk Anton Makarenko Humanitarian and technological academy named after A. S. Makarenko" of Poltava region, Ukraine

E-mail: irina.neporada@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-2780-4191>

АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

A Проведено аналіз проблеми адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану; охарактеризовано поняття «дистанційне навчання», «воєнний стан», «адаптація», визначено переваги та недоліки дистанційної освіти.

На основі теоретичного аналізу доведено, що ефективність дистанційного навчання підвищується з використанням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

Визначено шляхи успішної адаптації студентів-першокурсників до умов дистанційного навчання в умовах воєнного стану.

Прогнозуються перспективи розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в Україні.

Ключові слова: адаптація; дистанційне навчання; інформаційно-комунікаційні технології; освітні платформи; освітні технології; студенти-першокурсники, воєнний стан

THE ADAPTION OF FIRST-YEAR STUDENTS TO DISTANCE LEARNING UNDER MARTIAL LAW

S An analysis of the problem of adaptation of first-year students to distance learning under martial law was carried out; the concepts of "distance learning", "martial law", "adaptation" are characterized, and the advantages and disadvantages of distance education are defined.

On the basis of theoretical analysis, it has been proven that the effectiveness of distance learning increases with the use of the latest information and communication technologies, which are used in higher education institutions under martial law: Viber, Telegram, Google Meet, Moodle, Google Class, Jamboard, Padlet, Mentimeter, Google Slides Google docs, InsertLearning, Flipgrid, Kahoot, Nearpod Buncee, Genially, Thinglink, Mote, Weava, "Read & Write".

Research on the problem of adaptation of first-year students to distance learning conditions was conducted using questionnaires. 80 students of Regional College "Kremenchuk Anton Makarenko Humanitarian and Technological Academy" of Poltava Regional Council, Humanitarian and Technological Department, major 013 "Primary education".

Most respondents identified the lack of live communication with teachers and groupmates as one of the main problems. Simultaneously, they positively noted the autonomy of training and the possibility not to be exposed to danger during air alarms.

Ways of successful adaptation of first-year students to the conditions of distance learning are determined: psychological support of teachers and family, motivation to acquire a future profession, conducting non-standard classes and using interactive tasks with the help of Internet services and platforms, aspiration and motivation to acquire knowledge, the ability to interact with computer equipment.

Key words: adaptation; distance learning; information and communication technologies; educational platforms; educational technologies; first-year students; martial law

Актуальність проблеми та її зв'язок із важливими практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку світу ефективно впроваджуються нові освітні технології дистанційного навчання.

Свої корективи в організацію освітнього процесу внесла епідемія COVID-19, а на нинішній день, починаючи з 24 лютого 2022 року, – воєнний стан. Маючи нестабільну без-

пекову ситуацію, віялові відключення світла, роль і значення дистанційного навчання ще більше зростає.

Освітні технології сприяють упровадженню дистанційного навчання як одного з головних напрямів стратегічного розвитку системи освіти в Україні. Відзначимо, що питання дистанційного навчання є нагальним для здобувачів освіти.

Отже, ЗВО переходять на дистанційну форму навчання, а це, в свою чергу, передбачає впровадження в освітній процес інноваційних комп'ютерних технологій.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Про специфіку використання хмаро орієнтованих сервісів в освітньому процесі висвітлювали О. Коротун, Г. Кравцов, С. Литвинова та ін., особливості та проблеми застосування електронного навчання охарактеризували К. Бугайчук, В. Олійник, І. Рудінський, Б. Шуневич та ін., у працях Р. Гуревича, Н. Кадемія зазначається, що використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) сприяє розвитку психічних процесів: мислення, пам'яті, уваги, спостережливості; теоретичні та практичні аспекти здійснення дистанційного навчання в закладах освіти науково обґрунтували В. Ващенко, П. Віліатан, Д. Кларк, О. Полат, Д. Пейнтер, Є. Смирнова-Трибульська, Н. Тверезовська, А. Хуторський, Р. Шанк та ін., основні способи та педагогічні технології створення дистанційних навчальних курсів аналізували Г. Балл, О. Рибалко, Н. Сиротенко, О. Сорока та ін., особливості розвитку дистанційного навчання в закладах вищої освіти вивчали В. Гондюл, М. Гриньова, Т. Гусак, О. Даниско, В. Жулькевська, І. Клименко, Г. Козлакова, Н. Кононец, К. Корсак, В. Мокляк, О. Огієнко, І. Осадченко, Л. Рибалко, Л. Семеновська, П. Стефаненко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Мало вивченим залишається питання успішної адаптації студентів першокурсників до умов дистанційного навчання в ЗВО в умовах воєнного стану.

Метою статті є дослідження адаптації студентів-першокурсників Обласного коледжу «Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А. С. Макаренка» Полтавської обласної ради, гуманітарно-технологічного відділення за спеціальністю 013 «Початкова освіта» до дистанційного навчання в умовах воєнного стану. Відповідно до теми та мети визначено завдання дослідження: визначити особливості використання новітніх ІКТ за умов організації дистанційної освіти у ЗВО в Україні в умовах воєнного стану, провести діагностику ефективних впливів на адаптацію студентів-першокурсників до умов дистанційного навчання.

Викладення основного матеріалу. Питання адаптації на нинішньому етапі життя суспільства має важливе значення, особливо гостро стоїть для тих, хто здобуває освіту.

Саме у закладі вищої освіти починається професійний розвиток особистості, формуються професійно значущі знання, вміння, навички, якості, потреби та інтереси. Складна ситуація в країні, воєнний стан, зумовили перехід до дистанційної форми навчання.

Перед здобувачем освіти постають наступні виклики:

- адаптація до онлайн-навчання;
- адаптація в новому навчальному закладі, колективі;
- дотримання академічної доброчесності;
- старанність і самостійність у навчанні;

– відповідальність за власні вчинки і чесне здобуття оцінок;

- толерування думок інших, взаємоповага та підтримка;
- гідна та моральна поведінка під час освітнього процесу та поза ним;

– воєнний стан в Україні.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що введено в Україні й в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [6].

У відповідності до Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні, дистанційне навчання (англ. Distant learning), є «системою технологій, що гарантує оперативну доставку здобувачам освіти, достатнього масштабу матеріалу, що вивчається; інтерактивне взаємодіяння викладачів і студентів в освітньому процесі, надання особам резерву самостійної роботи засвоєння запропонованого матеріалу» [5, с. 136].

Складність його організації зумовлена низкою умов, урахування яких є обов'язковим: доступ до Інтернету, технічне забезпечення всіх учасників освітнього процесу, володіння педагогами технологією організації дистанційного навчання тощо [1, с. 243].

Зауважимо, що «дистанційне навчання не є антагоністичним щодо очної та заочної форм навчання. Воно природно інтегрується в ці системи, доповнюючи й розвиваючи їх, що сприяє створенню мобільного навчального середовища» [7, с. 106].

Для майбутніх фахівців процес адаптації є одним із важливих етапів професійної підготовки.

Адаптація – це процес вироблення певного режиму функціонування особистості, тобто бачення її в конкретних умовах місця і часу в такому стані, коли всі духовні й фізичні сили спрямовані і витрачаються тільки на виконання основних завдань – на навчання та виховання. Адаптація студента у ЗВО – неперервний, внутрішньо обумовлений процес, який характеризується прийняттям чи неприйняттям особистості, що розвивається до зовнішніх і внутрішніх умов здійснення навчальної діяльності у ЗВО [3].

Дослідження питання проводилося за декількома етапами:

1. На підготовчому етапі відбувся аналіз літератури, з'ясовано понятійний апарат дослідження, зокрема, ІКТ

та особливості їх упровадження в дистанційний формат освітнього процесу ЗВО.

2. На етапі дослідження, з метою виявлення готовності студентів першокурсників умов до дистанційного навчання та проблеми адаптації, нами було проведено опитування. У дослідженні брали участь 80 студентів першого курсу гуманітарно-технологічного відділення за спеціальністю 013 «Початкова освіта».

На запитання «*Маю обладнане для навчання місце*», 75% опитуваних відповіли – «так», 25% – «ні» (рис. 1):

Маю обладнане місце для навчання

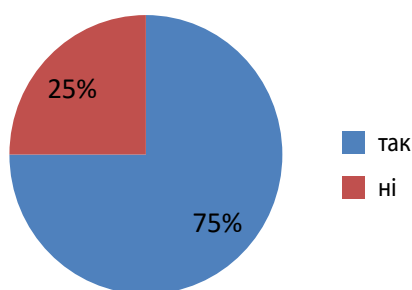

Рис. 1. Результати опитування

Стосовно запитання «*Маю ноутбук/комп'ютер*»: 75% відповіли «так», 10% – ні, 15% – інша думка (рис. 2):

Маю ноутбук / комп'ютер

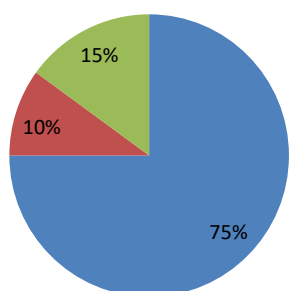

Рис. 2. Результати опитування

На запитання «*Які труднощі відчуваєте під час дистанційного навчання?*»: 65% визначили великий обсяг матеріалу, який потрібно опрацювати самостійно, 45% – не вміння, іноді, правильно розподілити свій час, 20% – не розумію, як працювати в освітньому середовищі Moodle» (рис. 3):

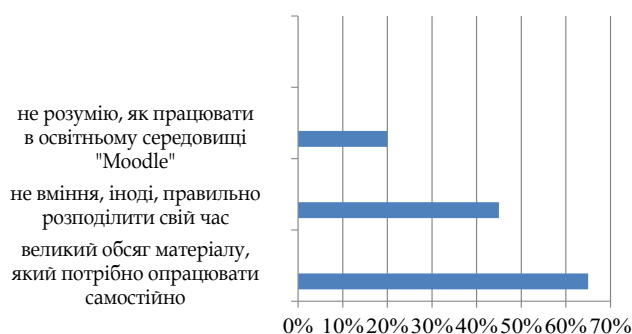

Рис. 3. Результати опитування

На запитання «*До кого звертаюся в разі не розуміння, як виконати завдання?*»: 75% відповіли, що звертаються до викладача, 25% – до одногрупників (рис. 4):

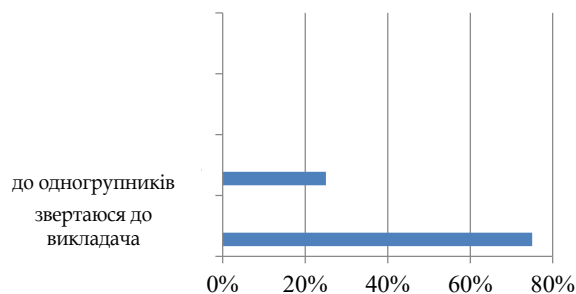

Рис. 4. Результати опитування

На запитання «*У чому вбачаєте переваги дистанційного навчання?*»: 62% відповіли, що можна навчатися вдома і не наражати себе на небезпеку під час повітряної тривоги, 38% – можна виконати завдання в зручний для себе час і коли є світло, 45% – автономія навчання (рис. 5):

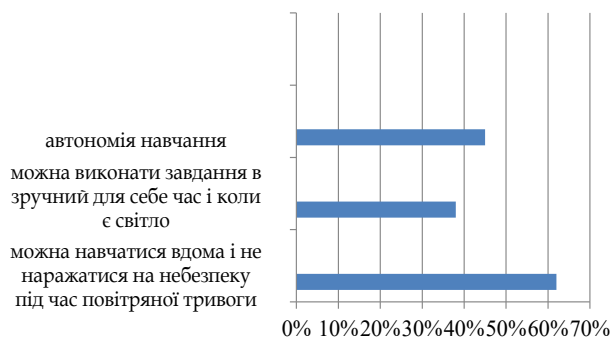

Рис. 5. Результати опитування

На запитання «*Які недоліки дистанційного навчання?*»: 85% відповіли, що відсутність комунікації з одногрупниками, викладачами, 65% – обмеженість у часі для викладення своїх знань в усній формі, 55% – втрата мотивації до навчання (рис. 6):

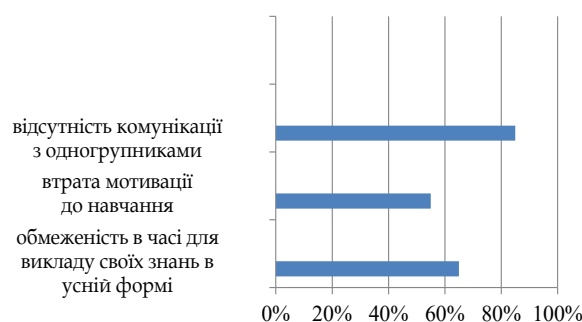

Рис. 6. Результати опитування

На запитання «*Що сприяє, на вашу думку, успішній адаптації в умовах дистанційного навчання в коледжі під час воєнного стану?*»: 62% опитуваних осіб відповіли, що психологічна підтримка викладачів та родини, 45% – вмотивованість на здобуття майбутньої професії, 54% – проведен-

ня нестандартних занять та використання інтерактивних завдань за допомогою інтернет-сервісів та платформ під час організації дистанційного освітнього процесу (рис. 7):

Рис. 7. Результати опитування

На запитання «Оберіть оптимальну форму навчання в умовах війни»: 75% обрали дистанційну форму навчання, 15% – змішану, 10% – офлайн (рис. 8):

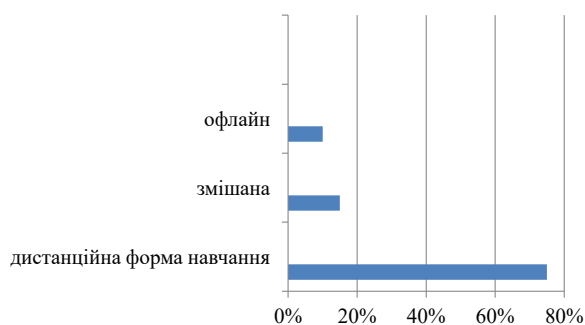

Рис. 8. Результати опитування

Отже, основним засобом, що забезпечує електронне навчання здобувачів освіти в ЗВО – Інтернет та мультимедіа.

Використання електронних пристроїв, таких як Інтернет і мультимедіа, є основним засобом забезпечення електронного навчання, а зміст, технології та послуги – це три ключові сектори галузі електронного навчання [9, с. 9].

Нині існує велика кількість платформ, Інтернет-сервісів для дистанційного навчання. Зокрема, Viber, Telegram, Google Meet, Moodle, Google Class, Jamboard, Padlet, Mentimeter, Google Slides Google docs, InsertLearning, Flipgrid, Kahoot, Nearpod Buncee, Genially, Thinglink, Mote, Weava, «Read & Write», за допомогою яких вирішуються низка завдань:

- оповіщення;
- інформація надається через фото, відео, PDF, Word docs, Power Point Presentations ;
- нагадування;
- комунікація;
- лінки на освітні сайти, ресурси, інструкції, завдання, що виконуються тощо;
- скріншоти;

- спілкування, психологічна підтримка;
- питання, відповіді;
- академічна доброчесність;
- критерії оцінювання.

Отже, інформаційно-комунікаційні технології дистанційного навчання – технології створення, накопичення, зберігання та надання доступу до ресурсів навчальних дисциплін (програм), а також забезпечення організації та супроводу освітнього процесу за допомогою спеціалізованого комп'ютерно-орієнтованого програмного забезпечення та засобів інформаційно-комунікаційного зв'язку, у тому числі Інтернет-мережі [8, с. 68].

У дистанційному форматі лекції, переважно, проводяться за допомогою відеоконференції. Розрахунок часу має такий, 20–30 хв. викладач проводить викладення теоретичного матеріалу, наступні 20 хв. – виконання завдань, а потім відбувається безпосереднє спілкування з викладачем та обговорення виконаної роботи. Використання інтерактивних вправ сприяє підвищенню мотивації та зосередження уваги. Для студентів, які в цей час не мають змоги приєднатися, є можливість прослухати аудіозапис та переглянути презентацію.

Отже, використання ІКТ робить лекції виразними та унаочненими та надає можливість слухати у будь-який час і на будь-якій відстані.

Семінарські заняття у дистанційній освіті є активною формою організації освітнього процесу. Проводяться за допомогою відеоконференцій. Можливість, безпосередньо, комунікувати дає можливість викладачеві оцінити кожного студента за ступенем активності.

У ході проведення лабораторних і практичних занять студенти мають можливість практично застосувати знання та вправлятися в уміннях. Використання новітніх Інтернет-сервісів, мультимедіа-технологій дає можливість реалізувати творчий потенціал кожного студента.

Під час організації та проведення консультації у дистанційному форматі використовуються різноманітні платформи та Інтернет-сервіси, що дає змогу керувати, допомагати, надихати студентів до самостійного вивчення навчальної дисципліни.

Під час дистанційного навчання виправдав себе і тестовий контроль, що «передбачає тісну інтеграцію процесу навчання і контролю навчання [4, с. 61].

Важливим під час організації дистанційного навчання є зворотній зв'язок. Спілкування між учасниками дистанційного навчання опосередковано технічними та технологічними засобами, тому при відсутності якісного зворотного зв'язку виникає персональна ізольованість студента, що може спровокувати появу відчуття невизначеності щодо успіхів у роботі під час вивчення дисципліни, невпевненості у власних силах. Усе це може сприяти зниженню мотивації й негативно впливати на хід освітнього процесу в цілому.

Отже, зворотний зв'язок є невід'ємною важливою частиною будь-якого освітнього процесу, а для організацій та функціонування дистанційної форми навчання його значення, взагалі, важно переоцінити [2, с. 30].

Водночас маємо проблеми і з адаптацією студентів-першокурсників. Поширеність смартфонів є потенційною проблемою, оскільки велика кількість навчальних платформ, відеокурсів, електронних засобів, джерел неформальної освіти не підтримують певних режимів, не мають достатніх потужностей, можливостей, пов'язаних з якісним і повним показом зображень, відео тощо [10, с. 158].

Окремим питанням адаптації студентів-першокурсників є розвиток саме соціальних навичок «соціальні навички є важливими для досягнення успіху у будь-якій організації. Для соціалізації у тварин важливим є догляд; тоді як у людей – це розмова, оскільки Інтернет є носієм комунікацій, він не може замінити дружню та стимульовану бесіду віч-на-віч із одногрупником чи викладачем. Студент може засвоїти свою комунікаційну майстерність шляхом усних презентацій, необхідних у традиційних ЗВО, де академічна група зазвичай виступає сурогатною аудиторією [9, с. 10].

Однією з проблем, з якою стикається студент, є вміння раціонально, ефективно планувати та організовувати власний час не тільки протягом дня, а й тижня, великий обсяг навчальних завдань, збільшення тривалості занять, насиченість, а головне, те, що відбувається перехід від шкільної організації до ЗВО. Як показує досвід, переважна більшість студентів не володіють ефективними для навчання й життя методами та навичками самоорганізації та не вміють планувати свій день.

Водночас нестабільна ситуація в країні через війну не дає можливості чітко визначити план на майбутнє, адже загрози сьогодення не є сприятливими для чіткого планування та організації освітнього процесу. Іноді у студентів та викладачів немає технічної можливості для проведення занять. Постійний стрес впливає на психічне здоров'я як викладачів, так і студентів, що є причиною зниження мотивації до навчання та викладання. Але, окрім, недоліків дистанційної світи, слід наголосити і певній кількості переваг, «світ стає одним великим кампусом через Інтернет. Перехід до онлайн-технологій в освіті надає можливості використовувати нові методики та ефективніші методи навчання. Основні перспективи розвитку використання онлайн-навчання можна узагальнити так: мобільність; доступність; групове спілкування; гнучкий графік навчання; вартість; доступність викладача; удосконалення професійних навичок» [9, с. 11].

Висновки. Маючи результати дослідження, варто наголосити, що під час організації дистанційного освітнього процесу в умовах воєнного стану потрібно враховувати сучасні освітні тренди, зокрема ІКТ.

Як свідчать результати опитування студентів-першокурсників успішній адаптації до дистанційного навчання в

умовах війни сприяють психологічна підтримка викладачів і родини, вмотивованість на здобуття майбутньої професії, проведення нестандартних занять і використання інтерактивних завдань за допомогою різних Інтернет-сервісів і платформ.

Перевагою дистанційного навчання є можливість навчатися вдома і не наражати себе на небезпеку під час повітряної тривоги та автономія навчання.

Переважна більшість студентів, а саме 75%, найоптимальнішу форму навчання під час навчання в умовах війни, обрали – дистанційну.

Результати дослідження також свідчать, що студенти успішно адаптувалися до умов дистанційного навчання в умовах сьогодення, а також указують на недостатність комунікації з викладачами та одногрупниками.

Отже, на сьогодні дана форма затребувана українським суспільством і дає змогу отримати освіту незалежно від соціального статусу, географічного розміщення тощо.

За умови якісного впровадження в систему освіти технологій дистанційної освіти, матимемо результат – ініціативний, авторитетний, компетентний фахівець, який здатний до подальшого розвитку та самонавчання, духовного і професійного вдосконалення.

Перспективу подальших розвідок убачаємо у вивченні процесу адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану в позааудиторній діяльності.

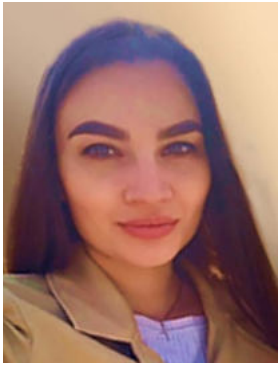
Список використаних джерел

1. Барда С. І. З досвіду організації дистанційного навчання в Кременчуцькому педагогічному коледжі імені А. С. Макаренка. *Дитинство XXI століття: інноваційна освіта* : зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф. Кременчук : Методичний кабінет, 2021. С. 243–246.
2. Ільїна Н. В. Організація зворотного зв'язку під час дистанційного навчання в умовах ЗВО. *Дистанційне навчання студентів: теорія і практика* : зб. наук.-метод. праць Херсонського державного університету. Херсон : ХДУ, 2020. С. 28–34.
3. Йопа Т. В., Остапов А. В. Адаптація студентів-першокурсників до умов навчання в закладах вищої освіти. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2021. № 2 (340), ч. 2. С. 16–27. URL: <http://visnyk.luguniv.edu.ua/index.php/vped/issue/view/24> (дата звернення: 25.11.2022).
4. Крулякова В. В. Педагогічний контроль в системі дистанційного навчання. *Дистанційне навчання у ЗВО: моделі, технології, перспективи* : матеріали круглого столу за участю порадників академічних груп та викладачів факультету управління фінансами та бізнесу. Львів : ФУФБ, 2021. С. 58–63.
5. Мала І. Б. Дистанційне навчання як дієвий інструмент управлінської освіти. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. № 2 (66). С. 132–150.
6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 10.11.2015 №766. URL: <https://xn--80aagahqwiybe8an.com/ukrajiny-zakony/zakon-ukrajini-pro-pravoviy-rejim-voennogo.html> (дата звернення: 10.12.2022).
7. Речка К. М. Сучасна проблематика дистанційної освіти в Україні. *Дистанційна освіта в Україні: від теорії до практики* : зб. наук. праць I Всеукр. наук.-практ. конф. Ірпінського фахового коледжу національного університету біоресурсів і природокористування. Ірпінь, 2021. С. 104–107.
8. Технології дистанційного навчання: методологія створення та супроводу навчальних курсів : навч. посіб. / А. І. Прокопенко, Є. В. Підчасов, В. В. Москаленко та ін. Харків, 2019. 81 с. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_IT/Posib_DO1.pdf (дата звернення: 20.12.2022).
9. Хоменко-Семенова Л., Алпатова О., Прохоренко Я. Адаптація студентів гуманітарних спеціальностей до дистанційного навчання як проблема сучасної педагогіки в умовах пандемії. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2020. Вип. 2 (17). С. 90–99.
10. Шаповалова Т. Г., Кондратенко Л. І., Кібенко Л. М. Адаптація студентів до умов дистанційного навчання. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 3 (8). С. 152–162. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/1286/1284> (дата звернення: 30.11.2022).

References

1. Barda, S. I. (2021). Z dosvidu orhanizatsii dystantsiinoho navchannia v Kremenchutskomu pedahohichnomu koledzhi imeni A. S. Makarenka [From the experience of organizing distance learning at the Kremenchug Pedagogical College named after A. S. Makarenko]. In *Dytynstvo XXI stolittia: innovatsiina osvita [Childhood of the 21st century: innovative education]*: zb. materialiv IV Vseukr. nauk.-prakt. konf. (pp. 246-246). Kremenchuk: Metodychnyi kabinet [in Ukrainian].
2. Ilina, N. V. (2020). Orhanizatsiia zvorotnoho zv'iazku pid chas dystantsiinoho navchannia v umovakh ZVO [Organization of feedback during distance learning in higher education institutions]. In *Dystantsiine navchannia studentiv: teoriia i praktyka [Distance education of students: theory and practice]*: zb. nauk.-metod. prats Khersonskoho derzhavnoho universytetu (pp. 28-34). Kherson: KhDU [in Ukrainian].
3. Yopa, T. V., & Ostapov, A. V. (2021). Adaptatsiia studentiv-pershokursnykiv do umov navchannia v zakladakh vyshchoi osvity [Adaptation of first-year students to study conditions in institutions of higher education]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka [Bulletin of Taras Shevchenko LNU]*, 2 (340), 1, 16-27. Retrieved from <http://visnyk.luguniv.edu.ua/index.php/vped/issue/view/24> [in Ukrainian].
4. Kruhliakova, V. V. (2021). Pedahohichniy kontrol v systemi dystantsiinoho navchannia [Pedagogical control in the distance learning system]. In *Dystantsiine navchannia u ZVO: modeli, tekhnologii, perspektyvy [Distance learning in higher education institutions: models, technologies, perspectives]*: materialy kruhloho stolu za uchastiu poradnykiv akademichnykh hrup ta vykladachiv fakultetu upravlinnia finansamy ta biznesu (pp. 58-63). Lviv: FUFB [in Ukrainian].
5. Mala, I. B. (2022). Dystantsiine navchannia yak diievyi instrument upravlinskoj osvity [Distance learning as an effective tool of management education]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK» [Scientific notes of "KROC" University]*, 2 (66), 132-150 [in Ukrainian].
6. *Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu [About the legal regime of martial law]*: Zakon Ukrainy vid 10.11.2015 №766. Retrieved from <https://xn--80aagahqwyibe8an.com/ukrajiny-zakony/zakon-ukrajini-pro-pravoviy-rejim-voennogo.html> [in Ukrainian].
7. Rechka, K. M. (2021). Suchasna problematyka dystantsiinoi osvity v Ukraini [Modern issues of distance education in Ukraine]. In *Dystantsiina osvity v Ukraini: vid teorii do praktyky [Distance education in Ukraine: from theory to practice]*: zb. nauk. prats I Vseukr. nauk.-prakt. konf. Irpinskoho fakhovoho koledzhu natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia (pp. 104-107). Irpin [in Ukrainian].
8. Prokopenko, A. I., Pidchasov, Ye. V., & Moskalenko, V. V. et al. (2019). *Tekhnologii dystantsiinoho navchannia: metodolohiia stvorennia ta suprovodu navchalnykh kursiv [Distance learning technologies: methodology for creating and supporting educational courses]*: navch. posib. Kharkiv. Retrieved from http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_IT/Posib_DO1.pdf [in Ukrainian].
9. Khomenko-Semenova, L., Alpatova, O., & Prokhorenko, Ya. (2020). Adaptatsiia studentiv humanitarnykh spetsialnosti do dystantsiinoho navchannia yak problema suchasnoi pedahohiky v umovakh pandemii [Adaptation of humanities students to distance learning as a problem of modern pedagogy in the conditions of a pandemic]. *Visnyk Natsionalnoho aviatychnoho universytetu [Bulletin of the National Aviation University]*, 2 (17), 90-99 [in Ukrainian].
10. Shapovalova, T. H., Kondratenko, L. I., & Kibenko, L. M. (2022). Adaptatsiia studentiv do umov dystantsiinoho navchannia [Adaptation of students to distance learning conditions]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky [Perspectives and innovations of science]*, 3 (8), 152-162. Retrieved from <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/1286/1284> [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 23.01.2023

УДК 378.091.011.3-051:373.3.091.313]:001.891-047.036
DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1\(208\)-45-50](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1(208)-45-50)

ОЛЕКСЕНКО КАРИНА БОРИСІВНА,
аспірантка, Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного, м. Запоріжжя, Україна

Oleksenko Karina,
Graduate student, Dmytro Motorny Tavria State Agrotechnological University,
Zaporizhzhia, Ukraine

E-mail: karinessa48@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-2965-5145>

ОСОБЛИВОСТІ МОНІТОРИНГОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ПРОЄКТУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

A Теоретично обґрунтовано особливості моніторингового дослідження формування готовності майбутніх учителів початкової школи до проєктування навчального середовища, яке передбачає проходження таких етапів: цілепокладання та планування; розроблення інструментарію; проведення дослідження; збирання та оброблення результатів; аналіз та інтерпретація результатів дослідження. Зазначено принципи організації та проведення моніторингового дослідження формування готовності майбутніх учителів початкової школи до проєктування навчального середовища. На основі визначених компонентів готовності до проєктування навчального середовища (мотиваційного, когнітивного, операційно-діяльнісного та емоційно-вольового) виокремлено три критерії оцінювання їхньої сформованості: особистісний, змістово-процесуальний, оцінно-регулятивний. При цьому кожен критерій є сукупністю кількох показників, які характеризують найсуттєвіші й необхідні прояви компонентів готовності до проєктування навчального середовища майбутніх учителів початкової школи. Обрано діагностичний інструментарій, який дозволяє оцінити рівні сформованості компонентів готовності майбутніх учителів початкової школи до проєктування навчального середовища за означеними критеріями. Зокрема, діагностичний інструментарій когнітивного компоненту складають: методи тестування: короткий орієнтовний тест за Е. Вандерлік, метод аналізу продуктів діяльності, шкала самооцінки метакогнітивної поведінки за Д. Лакоста. Розкрито зміст моніторингового дослідження формування готовності майбутніх учителів початкової школи до проєктування навчального середовища на прикладі перевірки рівня розвитку властивостей інтегративного мислення, розуміння особливостей навчального середовища здобувачів початкової освіти та процесу його проєктування. Доведено обґрунтованість і адекватність дослідницьких інструментів і надійність отриманих даних. Отримані дані моніторингового дослідження підтверджено використанням методів математичної статистики, зокрема розрахунку t-критерію Стьюдента та непараметричного критерію Пірсона, що свідчить про вплив експериментальної структурно-функціональної моделі на формування когнітивного компонента готовності майбутніх учителів початкової школи до проєктування навчального середовища.

Ключові слова: моніторинг; готовність; навчальне середовище; початкова школа; проєктування; учитель

FEATURES OF THE MONITORING STUDY ON THE FORMATION OF READINESS OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR DESIGNING THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

S The article theoretically substantiates the peculiarities of the monitoring study of the formation of the readiness of future primary school teachers to design an educational environment, which involves the following stages: goal setting and planning; development of tools; conducting research; collection and processing of results; and analysis and interpretation of research results.

The principles of organizing and conducting a monitoring study on the formation of the readiness of future primary school teachers for designing an educational environment are indicated. On the basis on the determined components of readiness for designing the educational environment (motivational, cognitive, operational-active and emotional-volitional), three criteria for evaluating their formation are distinguished: personal, content-procedural, evaluation-regulatory. Simultaneously, each criterion is a set of several indicators that characterize the most essential and necessary manifestations of the components of readiness to design the educational environment of future primary school teachers. A diagnostic toolkit was chosen that allows to assess the level of formation of the components of the readiness of future primary school teachers to design the educational environment according to the specified criteria. In particular, the diagnostic toolkit of the cognitive component consists of: testing methods: a short indicative test according to E. Vanderlik, a method of analyzing activity products, a self-assessment scale of metacognitive behavior according to D. Lacoste. The content of the monitoring study on the formation of the readiness of future primary school teachers for the design of the educational environment is disclosed on the example of checking the level of development of the properties of integrative thinking, understanding the peculiarities of the educational environment of primary education students, and the process of its design. The validity and adequacy of the research tools and the reliability of the obtained data have been proven. The obtained data of the monitoring study were confirmed by the use of mathematical statistics methods, in particular the calculation of the Student's t-test and the non-parametric Pearson test, which testifies to the influence of the experimental structural-functional model on the formation of the cognitive component of the readiness of future primary school teachers to design the educational environment.

Key words: monitoring; readiness; educational environment; primary school; design; teacher

Актуальність проблеми. Державна служба якості освіти України наголошує на важливості моніторингових досліджень як системи послідовних і систематичних заходів, що здійснюються з метою виявлення та відстеження тенденцій у розвитку якості освіти в країні, на окремих територіях, у закладах освіти (інших суб'єктах освітньої діяльності), встановлення відповідності фактичних результатів освітньої діяльності її заявленим цілям, а також оцінювання ступеня, напряму і причин відхилень від цілей [4]. У Концепції розвитку педагогічної освіти [8] зазначається про створення системи внутрішнього забезпечення якості підготовки педагогічних працівників нової генерації, яка передбачає дотримання новітніх вимог до професійної підготовки та здійснення моніторингу академічних й особистісних досягнень, зокрема здобувачів вищої педагогічної освіти. Відтак, організація моніторингу відповідності особистісно-професійного рівня майбутніх учителів початкової школи вимогам часу стає передумовою продуктивності інноваційної педагогічної системи.

Н. Білик, О. Бабаєва підкреслюють, що вчителю початкових класів необхідно не тільки дати молодшим школярам певний обсяг знань і вмінь, але й сформувати людину, здатну приймати рішення, мати свою позицію, брати на себе відповідальність, творчо мислити, вміти займатися самоосвітою, критично оцінювати інформацію, співпрацювати в колективі, вміти братися за справу, вміти домовлятися, адаптуватися до умов життя, здатну до мобільності, швидкої зміни соціальних ролей, тобто бути людиною компетентною, людиною, яка ставить мету і досягає успіху. Тільки тоді система освіти може вважатися ефективною [2, с. 14].

Навчальне середовище – це простір, де учні навчаються разом, підтримують один одного, контролюють навчальну діяльність і використовують інформаційні ресурси та інструменти побудови знань для вирішення проблем. Навчальне середовище підтримується технологіями, які є інструментом, за допомогою якого учні можуть досліджувати, конструювати та обдумувати навчання. Наразі все суспільство звертає увагу на те, як розвивати учнів, які навчаються протягом усього життя, як розвивати навчальні навички студентів у XXI столітті та як змінити методи навчання. Чому вчителі повинні змінювати свої методи викладання, проєктувати та здійснювати студентоцентроване навчання в класі? Як реалізувати трансформацію ролей учителя, ставши «дизайнером» навчального середовища та «фасилітатором» навчального процесу? Як скеровувати та допомагати учням вивчати й оцінювати ефективність навчання комплексно в навчальному середовищі, орієнтованому на учня, як формувати здатність проєктувати та проводити навчання в класі завдяки методу «студентоцентрованого навчання».

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У педагогічній літературі й освітянській практиці не завжди однозначно розуміють сутність моніторингу, як-то: система

постійних спостережень, аналізу та оцінювання будь-яких процесів і явищ із метою виявлення характеру, тенденцій і закономірностей в їх розвитку, їхньої відповідності бажаному результату, а також прогнозування та запобігання критичним ситуаціям [7]; відстеження результативності педагогічного процесу; педагогічний контроль; різнобічне вивчення певних параметрів функціонування системи освіти чи окремих її елементів або суб'єктів освітнього процесу [5]; систематичне спостереження за деяким процесом із метою виявлення його відповідності бажаному результату або вихідному стану [3].

До загальних особливостей моніторингового дослідження відносяться: *об'єкт моніторингу* – система, на яку спрямовані конкретні моніторингові процедури; усі об'єкти, вивчення яких здійснюється із застосуванням моніторингу, постійно змінюються, розвиваються, зазнають зовнішніх впливів; *предмет моніторингу* – стан системи, яка досліджується, у певні періоди часу і конкретні зміни в рамках цієї системи; *суб'єкти моніторингу* – носії моніторингових функцій, що здійснюють ці функції та умовно поділяються на дві великі групи: суб'єкти, що надають інформацію, та суб'єкти, що збирають і обробляють інформацію; *комплекс моніторингових показників (індикаторів)* – сукупність первинних і вторинних показників, здатних забезпечити цілісне уявлення про стан системи, якісні та кількісні зміни в ній; *інструментарій моніторингової діяльності* – сукупність форм статистичної звітності, інформаційних стандартів, анкет, опитувальних аркушів, технічних засобів тощо.

Зважаючи на зміну вимог до освітан у контексті Нової української школи та тенденціями розвитку початкової освіти, виникає необхідність у розробленні та впровадженні новітніх методик моніторингу очікуваних результатів професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати методику організації моніторингу формування готовності майбутніх учителів початкової школи до проєктування навчального середовища та розкрити приклад її експериментального впровадження.

У ході проєктування розробляють прототип цього середовища, зокрема: структуру середовища; розміщення окремих складників і правильне їх поєднання у середовищі; можливість трансформування, мобільного переміщення окремих складників; наповнюваність обладнанням і засобами [1, с. 46].

Для досягнення мети сформульовані наступні завдання: теоретично обґрунтувати процес організації моніторингу формування готовності майбутніх учителів початкової школи до проєктування навчального середовища; виокремити критерії, показники та діагностичний інструментарій моніторингу когнітивного компоненту готовності майбутніх учителів початкової школи до проєктування навчального середовища; розкрити зміст моніторин-

гового дослідження формування готовності майбутніх учителів початкової школи до проєктування навчального середовища (на прикладі перевірки рівня розвитку властивостей інтегративного мислення, розуміння особливостей навчального середовища здобувачів початкової освіти та процесу його проєктування).

Матеріали і методи дослідження. У межах експериментального дослідження розглядаємо моніторинг як метод відстеження результативності розробленої структурно-функціональної моделі формування готовності майбутніх учителів початкової школи до проєктування навчального середовища з метою оцінювання ефективності її функціонування.

Моніторинг формування готовності майбутніх учителів початкової школи до проєктування навчального середовища було реалізовано поетапно протягом педагогічного експерименту.

На *першому етапі* здійснено цілепокладання та планування моніторингового дослідження, а саме: 1) сформульована стратегічна мета – відстежити дієвість розробленої структурно-функціональної моделі формування готовності майбутніх учителів початкової школи до проєктування навчального середовища; 2) відповідно до мети визначено завдання: виявити початковий рівень розвитку кожного з компонентів готовності до проєктування навчального середовища; перевірити зміни у формуванні готовності майбутніх учителів початкової школи до проєктування навчального середовища під впливом організаційно-педагогічних умов експериментальної моделі на всіх етапах її реалізації; з'ясувати динаміку сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до проєктування навчального середовища; 3) об'єктом дослідження обрано процес і результати сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до проєктування навчального середовища; 4) суб'єктами моніторингу обрано професорсько-викладацький склад закладів вищої освіти; 5) сформовано вибірку студентів на основі методу районованої вибірки; 6) у якості критеріїв використано елементи структури готовності майбутніх учителів початкової школи до проєктування навчального середовища, показників – кількісні або якісні характеристики властивості, ознаки об'єкта, що вивчався, тобто міра сформованості певного критерію; критерії розкривалися через систему показників, змінювання яких виявляли ступінь успішності формування та розвитку готовності майбутніх учителів початкової школи до проєктування навчального середовища; 7) для моніторингу формування готовності до проєктування навчального середовища використано певні методи відповідно до кожного компонента та обраних критеріїв.

Другий етап включатиме розроблення діагностичного інструментарію та його апробацію; підготовку інструктивно-методичного матеріалу для координаторів дослідження всіх рівнів, учасників моніторингового дослідження;

вибір статистичних і математичних методів оброблення та обрахування одержаних результатів.

На *третьому етапі* буде проведено пілотне дослідження (проведення інструктажу з підготовки учасників) та реалізацію основного дослідження.

Четвертий етап включатиме збирання та оброблення результатів.

На *п'ятому етапі* буде проведено узагальнення статистичної інформації; аналіз та інтерпретацію результатів дослідження; виявлення факторів впливу; підготовку рекомендацій щодо корекційної роботи, усунення негативних факторів.

При організації та проведенні моніторингового дослідження формування готовності майбутніх учителів початкової школи до проєктування навчального середовища ми дотримувалися наступних принципів:

- узгодженості нормативно-правового, організаційного та методичного забезпечення складників моніторингу;
- об'єктивності одержання та оброблення інформації, що передбачало максимальне виключення суб'єктивних оцінок, урахування всіх результатів, створення для всіх учасників дослідження рівних організаційно-педагогічних умов у процесі перевірки ефективності впливу складників розробленої структурно-функціональної моделі;
- комплексності дослідження зовнішніх і внутрішніх чинників формування готовності до проєктування навчального середовища, оброблення та аналізу одержаних результатів;
- неперервності і тривалості спостережень за станом експериментальної підготовки та її впливу на формування готовності майбутніх учителів початкової школи до проєктування навчального середовища;
- своєчасності отримання, оброблення та використання об'єктивної інформації про дієвість структурно-функціональної моделі формування готовності майбутніх учителів початкової школи до проєктування навчального середовища;
- перспективності запланованого моніторингового дослідження та його спрямованості на розв'язання проблеми досягнення оптимального рівня готовності майбутніх учителів початкової школи до проєктування навчального середовища;
- гуманістичної спрямованості моніторингу – створення обстановки доброзичливості, довіри, поваги до особистості, максимально сприятливих умов і позитивного мікроклімату;
- відкритості і оперативності оприлюднення результатів досліджень.

Оцінка рівнів сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до проєктування навчального середовища проводилася не лише шляхом порівняння отриманих результатів із певними нормами, середніми величинами, але й шляхом зіставлення їх із результатами попередніх діагностик для виявлення характеру просу-

вання в розвитку кожного її структурного компонента. Вибір методів моніторингу формування готовності майбутніх учителів до проєктування навчального середовища здійснювався відповідно до методологічних вимог.

Отже, організація проведення моніторингу, який безпосередньо спрямовувався на відстеження динаміки сформованості готовності до проєктування навчального середовища, надавала можливість оцінити дієвість структурно-функціональної моделі формування означеної готовності у майбутніх учителів початкової школи.

Викладення основного матеріалу дослідження. Навчальне середовище є поєднанням різноманітних навчальних ресурсів (а не лише інформаційних ресурсів), які підтримують учнів у конструктивному навчанні. Навчальні ресурси включають не лише фізичні ресурси, такі як інформаційні ресурси, когнітивні інструменти та вчителя-людини, але й м'які ресурси, такі як ситуації завдань. Навчальне середовище є динамічним поняттям, яке тісно пов'язане з динамічним процесом навчання і є неперервною ситуацією та умовою в процесі навчальної діяльності. Елементами навчального середовища є не лише матеріальні умови (навчальні ресурси), які підтримують процес навчання, а й нематеріальні умови, такі як: моделі навчання, стратегії навчання, атмосфера навчання та міжособистісні стосунки. Навчальне середовище є поєднанням навчальних ресурсів і міжособистісних стосунків. Навчальні ресурси включають навчальні матеріали (тобто інформацію), когнітивні інструменти, що допомагають учням вчитися (інструменти для отримання, оброблення та збереження інформації), навчальні простори (наприклад, класні кімнати або віртуальні онлайн-школи) тощо. Міжособистісні стосунки включають міжособистісне спілкування між учнями та міжособистісне спілкування між викладачами та учнями. Навчальне середовище тісно пов'язане з місцем навчання, простором, підтримкою, технічними інструментами, інформаційними ресурсами, спільнотою, конструктивним навчанням, ситуацією та умовами та соціальним середовищем.

Проєктування навчального середовища включає такі моменти: 1) основна концепція навчального середовища – орієнтована на учня; 2) навчальне середовище є необхідною умовою; 3) навчальне середовище створюється для сприяння учням здійснювати кращу навчальну діяльність; 4) навчальне середовище – це навчальний простір, включаючи матеріальний простір, простір діяльності та психологічний простір; 5) навчальне середовище невіддільне від процесу навчання, і це динамічна концепція, а не статична. Він включає як матеріальні, так і нематеріальні аспекти, включаючи багаті навчальні ресурси та фактори людської взаємодії; 6) учень займає активну позицію в навчальному середовищі й контролює навчання сам; 7) навчальне середовище потребує підтримки різноманітних інформаційних ресурсів, когнітивних засобів, викладачів, студентів та інших факторів; 8) навчальне се-

редовище може підтримувати автономні типи навчання, навчання, що базується на дослідженні, у співпраці або на основі вирішення проблем.

Саме зовнішнє середовище впливає на навчання учнів, а зовнішні умови сприяють активному створенню учнями сенсу та генерації здібностей.

Існує багато визначень навчального середовища. Навчальне середовище є таким місцем, де учні співпрацюють і підтримують один одного, а також використовують різноманітні інструменти та інформаційні ресурси для підтримки один одного та участі в розв'язуванні проблем. Навчальне середовище – це місце, де учні можуть знайти достатню інформацію та навчальні посібники. За його допомогою учні можуть мати можливість вибудувати орієнтацію на основі своєї власної ситуації та своїх стосунків з іншими, визначити цілі та види діяльності. Навчальне середовище містить як природні, так і когнітивні елементи. Природні фактори включають природне середовище, шум, повітря, світло та інші середовища. Ці середовища впливають на емоції та мотивацію навчання учнів. Техногенний простір включає мережеве середовище, використання комп'ютерного обладнання та працездатність усієї мережі. Навчальні ресурси стосуються інформації, пов'язаної з навчальним змістом, такої як навчальні матеріали, навчальні плани, довідкові матеріали, книги, мережеві ресурси тощо. Ці інформаційні ресурси можна зберігати та представляти в різних носіях і форматах, включаючи друк, графіку, аудіо, відео, програмне забезпечення тощо, або комбінацію цих форм.

В інформаційному середовищі навчальні ресурси курсів інформаційних технологій мають більше унікальних переваг щодо зберігання, передавання, вилучення, оброблення та представлення, що також висуває нові вимоги до дизайну навчання курсів інформаційних технологій. В Інтернеті є величезні океани інформаційних ресурсів, час і енергія студентів на навчання обмежені, здатність студентів отримувати інформацію обмежена, а якість навчальних ресурсів також неоднакова. Ці фактори сильно заважають навчанню студентів. Тому вчителі повинні організувати та оцифрувати відповідні навчальні ресурси, оптимізувати та інтегрувати інформаційні ресурси, щоб полегшити їх використання та обмін, розумно організувати інформаційні ресурси відповідно до потреб учнів і забезпечити своєчасне постачання ресурсів та інформації. Тому треба розмістити цільові навчальні ресурси, розроблені вчителями у мережі, щоб учні могли ними ділитися під час занять. Ця мережа може бути глобальною або локальною.

Технічне навчальне середовище в основному передбачає, що учні можуть вільно вибирати теорії навчання під час навчального процесу, система підтримки повинна мати хороший дизайн інтерфейсу, який може стимулювати інтерес учнів до навчання, і кожен функціональний модуль має хороший механізм навігації, що зручно для

учнів, щоб вони слідували в процесі навчання. Крім того, фізична система забезпечує лише відповідне об'єктне середовище, а внутрішнє програмне забезпечення та теоретична система також є важливими м'якими факторами, які підтримують і ведуть розумну та ефективну роботу всієї системи. Підтримка теорії навчання, згадана вище, людська природа програмної системи, зручність інтерфейсу та завершення інструменту – все це вимагає технічної підтримки вищого рівня. Є три основні компоненти середовища емоційного навчання: психологічні фактори, міжособистісні взаємодії та стратегії. Навчальні концепції учнів, навчальна мотивація, емоції, воля та інші психологічні фактори мають безпосередній вплив на стимулювання навчальної мотивації, збереження навчального часу та отримання хороших результатів навчання; плавність міжособистісної взаємодії (включаючи самовзаємодію) також має прямий вплив на учнів. Самостійне навчання відіграє роль, яку не можна недооцінювати; стратегії навчання безпосередньо впливають на якість результатів навчання учнів.

Наведемо у якості прикладу моніторинг рівня сформованості когнітивного компоненту готовності майбутніх учителів початкової школи до проектування навчального середовища.

Рівень сформованості когнітивного компоненту перевірявся за допомогою методу тестування – короткого орієнтовного тесту за Е. Вандерліком [9] (*особистісний критерій*), аналізу продуктів діяльності – комплексного опитувальника (*змістово-процесуальний критерій*), шкали самооцінки мета-когнітивної поведінки за Д. Лакоста (*оцінно-регулятивний критерій*).

Короткий орієнтовний тест (КОТ) загалом призначений для професійного відбору осіб із високою здатністю до навчання, у яких швидко формуються спеціальні навички й уміння, пластично здійснюється внутрішня перебудова стереотипу дій при зміні й ускладненні умов діяльності. Методика КОТ складається з 50-ти пунктів і представлена завданнями на розв'язання арифметичних задач, установлення аналогій, розуміння прислів'їв і приказок, силогістичних операцій, а також завдання на стійкість уваги і просторового мислення. Тест дає можливість з'ясувати: інтегральний показник загальних здібностей особистості; показники за субшкалами для оцінки окремих показників, що відображають інтелектуальний розвиток особистості, зокрема: рівень довірливості, високої концентрації й розподілу уваги; загальний рівень обізнаності й розвитку лінгвістичних здібностей (якість гуманітарної освіченості); рівень освіченості в галузі точних наук; рівень просторового орієнтування й абстрактно-логічного мислення; інформованість; вербальний інтелект; умовиводи; гнучкість мислення; смислові узагальнення; технічний інтелект; числові операції; числові закономірності; просторові операції (просторова уява); здатність узагальнення та аналізу матеріалу; емоційні компоненти мислення; швидкість і

точність сприйняття; вживання мови (грамотність); математичні здібності.

На початок експерименту виявлено, що більшість майбутніх учителів початкової школи мають середній рівень інтегрального показника загальних інтелектуальних здібностей, що відповідає середньому рівню сформованості когнітивного компонента. Комплексний опитувальник використовувався з метою виявлення рівня знань і розуміння особливостей навчального середовища здобувачів початкової освіти та процесу його проектування. На підставі даних обчислили кількість здобувачів вищої освіти у відсотковому відношенні, які отримали бал, що відповідає певному діапазону. Згідно з даними на початок експерименту більшість респондентів виявили середній рівень.

Шкалу самооцінки метакогнітивної поведінки використано з метою визначення рівня сформованості метакогнітивних стратегій майбутніх учителів початкової школи, що дозволило проаналізувати, наскільки вони здатні до стратегічного планування власної діяльності; свідомого формулювання запитань щодо пробілів у тій чи іншій сфері знання; рефлексивного оцінювання власних дій за різними критеріями; співвіднесення суб'єктивних досягнень з об'єктивним зворотним зв'язком; усвідомлення можливостей вирішення складних завдань і наполегливого свідомого пошуку рішення; переосмислення ідей; визначення використаних когнітивних стратегій та їх значущості для вирішення завдання; формулювання точних визначень первинно розмитих, багатозначних або погано зрозумілих термінів; побудова мисленевих репрезентацій досвіду тощо. За результатами проведеної діагностики більшість майбутніх учителів початкової школи перебували на середньому рівні сформованості метакогнітивних стратегій.

На етапі формування експерименту в процесі впровадження організаційно-педагогічних умов [6] здійснено вплив на когнітивний компонент готовності майбутніх учителів початкової школи, зокрема на: активізацію розвитку властивостей інтегративного мислення, які задовольняють вимогам проєктної діяльності, та здійснення його модифікації; позитивне сприйняття, розуміння особливостей, можливостей й обмежень навчального середовища здобувачів початкової освіти; вдосконалення процесу проектування навчального середовища тощо.

Отримані дані підтверджено використанням методів математичної статистики та формування когнітивного компонента готовності майбутніх учителів початкової школи до проектування навчального середовища.

Висновки. Моніторингове дослідження формування готовності майбутніх учителів початкової школи до проектування навчального середовища здійснюється поетапно як-то: цілепокладання та планування дослідження (визначення мети та завдань; визначення об'єкта; розрахунок та формування вибірки; побудова графіку; визначення критеріїв та показників оцінювання; вибір методів); роз-

роблення інструментарію (підготовка інструктивно-методичних матеріалів для координаторів дослідження всіх рівнів, учасників дослідження; вибір статистичних і математичних методів оброблення та обрахування одержаних результатів дослідження); проведення дослідження; збирання та оброблення результатів; аналіз та інтерпретація результатів дослідження. Навчальне середовище є органічною та цілісною концепцією, що охоплює навчальний процес і середовище, в якому відбувається навчання. Це екологічна система навчання, яка включає навчальну діяльність і навчання результати Інноваційне навчальне середовище має відповідати принципу введення навчального центру та суб'єкта учня, співпраці та спілкування, мотивації та емоцій, поваги до індивідуальних відмінностей, активного виклику труднощів у навчанні, динамічного зворотного зв'язку, горизонтального проникнення тощо.

На основі визначених компонентів готовності до проектування навчального середовища, виокремлено три критерії: особистісний, змістово-процесуальний, оцінно-регулятивний. При цьому кожен критерій є сукупністю кількох показників, які характеризують найсуттєвіші й необхідні прояви компонентів готовності майбутніх учителів початкової школи до проектування навчального середовища.

Список використаних джерел

1. Білик Н. І., Бабаєва О. О. Підвищення соціального статусу вчителя початкових класів у Новій українській школі. *Імідж сучасного педагога*. 2017. № 3 (172). С. 10–14.
2. Білик Н. І. Проектування розвивального середовища у закладах загальної середньої освіти. *Науково-методичний підхід до вдосконалення педагогічної майстерності педагогічних працівників у системі підвищення кваліфікації* : електрон. навч.-метод. посіб. / [упоряд.: І. О. Калініченко, Н. І. Білик]. Полтава : ПОІППО, 2021. С. 41–49. URL: http://poippo.pl.ua/images/FILES/pidrozdzily/kafedra_pedmaisternosti/biblioteka/modul-2021.pdf
3. Вимірювання в освіті : підручник / за ред. О. В. Авраменко. Кіровоград : КОД, 2011. 360 с.
4. Державна служба якості освіти. Офіційний сайт. URL: <https://sqe.gov.ua/diyalnist/monitoringovi-doslidzhennya/>
5. Локшина О. І. Становлення та розвиток моніторингу якості освіти: світовий вимір. *Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи* : посіб. / під заг. ред. О. І. Локшина. Київ : К.І.С., 2004. С. 28–29.
6. Олексенко К. Б. Організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкової школи до проектування навчального середовища. *Наукові записки БДПУ. Педагогічні науки*. 2022. Вип. 2. С. 275–284. URL: <https://pedagogy.bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/29.pdf>

7. Портал української мови та культури. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3>
8. Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти : наказ МОН України від 16 лип. 2018 р. № 776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/prozatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
9. Психологу для роботи. Діагностичні методики : зб. / [уклад.: М. В. Лемак, В. Ю. Петришче]. Вид. 2-ге, виправл. Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2012. 616 с.

References

1. Bilyk, N. I., & Babaieva, O. O. (2017). Pidvyshchennia sotsialnoho statusu vchytelia pochatkovykh klasiv u Novii ukrainskii shkoli [Increasing the social status of primary school teachers in the New Ukrainian School]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 3 (172), 10-14 [in Ukrainian].
2. Bilyk, N. I. (2021). Proiektuvannia rozvyvalnoho seredovyscha u zakladakh zahalnoi serednoi osvity [Designing a developmental environment in institutions of general secondary education]. In I. O. Kalinichenko, N. I. Bilyk (Comps.), *Naukovo-metodychnyi pidkhid do vdoskonalennia pedahohichnoi maisternosti pedahohichnykh pratsivnykiv u sistemii pidvyshchennia kvalifikatsii [A scientific and methodological approach to improving the pedagogical skill of pedagogical workers in the system of professional development]*: elektron. navch.-metod. posib. (pp. 41-49). Poltava: POIPPO. Retrieved from http://poippo.pl.ua/images/FILES/pidrozdzily/kafedra_pedmaisternosti/biblioteka/modul-2021.pdf [in Ukrainian].
3. Avramenko, O. V. (Ed.). (2011). *Vymyruvannia v osviti [Measurement in education]*: pidruchnyk. Kirovohrad: KOD [in Ukrainian].
4. *Derzhavna sluzhba yakosti osvity [State Service of Education Quality]*. Oficijnyj sajt. Retrieved from <https://sqe.gov.ua/diyalnist/monitoringovi-doslidzhennya/> [in Ukrainian].
5. Lokshyna, O. I. (2004). Stanovlennia ta rozvytok monitorynhu yakosti osvity: svitovyi vymir [Establishment and development of education quality monitoring: a global dimension]. In O. I. Lokshyna (Ed.), *Monitorynh yakosti osvity: svitovi dosiahnennia ta ukrainski perspektyvy [Monitoring the quality of education: world achievements and Ukrainian perspectives]* (pp. 28-29). Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].
6. Olexsenko, K. B. (2022). Orhanizatsiino-pedahohichni umovy formuvannia hotovnosti maibutnykh uchyteliv pochatkovoii shkoly do proiektuvannia navchalnoho seredovyscha [Organizational and pedagogical conditions for the formation of the readiness of future primary school teachers to design an educational environment]. *Naukovi zapysky BDPU. Pedahohichni nauky [Scientific notes of the BSPU. Pedagogical sciences]*, 2, 275-284. Retrieved from <https://pedagogy.bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/29.pdf> [in Ukrainian].
7. Portal ukrainskoi movy ta kuljuty [Ukrainian language and culture portal]. Retrieved from <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3> [in Ukrainian].
8. *Pro zatverdzhennia Kontseptsii rozvitku pedahohichnoi osvity [On the approval of the Concept of the development of pedagogical education]*. (2018). Nakaz MON Ukrainy, No. 776. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/prozatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> [in Ukrainian].
9. Lemak, M. V., & Petryshche, V. Yu. (Comps.). (2012). *Psykhologhu dlia roboty. Diahnostychni metodyky [Psychologist for work. Diagnostic methods]*: zbirnyk. Uzhhorod: Vydavnytstvo Oleksandry Harkushi [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 17.01.2023

УДК 373.5.016:811

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1\(208\)-51-57](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1(208)-51-57)

СВИРИДЕНКО ІРИНА МИКОЛАЇВНА,

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри германської філології та зарубіжної літератури, Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Svyrydenko Iryna,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of German Philology and Foreign Literature, Zhytomyr Ivan Franko State University, Ukraine

E-mail: sviridenkoin@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-9186-4001>

КРАВЕЦЬ ОЛЕНА ЄВГЕНІВНА,

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри англійської мови з методиками викладання у дошкільній та початковій освіті, Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Kravets Olena,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of the English Language and Primary ELT Methodology, Zhytomyr Ivan Franko State University, Ukraine

E-mail: elenakravets@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-2762-9787>

ВИКОРИСТАННЯ SMART-ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПРИ ФОРМУВАННІ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

A Присвячено одній з актуальних проблем, що постає перед учителями іноземних мов загальноосвітніх закладів – використання смарт-технологій у процесі вивчення іноземної мови при формуванні мовної компетентності учнів основної школи. Зокрема, розкривається зміст таких понять як педагогічна технологія та смарт-технології. Основна увага зосереджується на теоретико-методичних засадах використання смарт-технологій у процесі вивчення іноземної мови.

Авторами статті було досліджено поняття «SMART-технологія» у науково-педагогічній літературі та узагальнено його визначення як потужний і багатофункціональний інструмент навчання, який ураховує темперамент і допитливість учнів, володіє набором технологічних процедур, які забезпечують якість комунікативної діяльності учня та гарантують кінцевий результат.

У статті висвітлено педагогічні завдання щодо формування мовної компетентності та окремих її компонентів засобами SMART-технологій на уроці німецької мови в основній школі. Авторами статті наголошується той факт, що саме такий підхід забезпечує інтенсифікацію всіх рівнів оволодіння мовною компетентністю. Завдяки використанню SMART-технологій відбувається побудова відкритої системи освіти, що забезпечує кожному учню власну траєкторію самоосвіти; сприяє інтеграції предметних знань із інших дисциплін, що вивчається в основній школі; впливає на розвиток творчого потенціалу кожного учня, його здібностей до комунікативних дій.

Проаналізовано сутність таких інструментів дистанційного навчання (найвикористовуваниших платформ) у закладах вищої освіти як SMART Notebook, Bridgit, SynhronEyes.

Ключові слова: мовна компетентність; SMART-технології; іноземна мова; дистанційне навчання; заклади вищої освіти

**USE OF SMART TECHNOLOGIES AT FOREIGN LANGUAGE LESSONS
IN THE FORMATION OF LANGUAGE COMPETENCE OF GENERAL SCHOOL STUDENTS**

S *The article is devoted to one of the urgent problems faced by teachers of foreign languages in general educational institutions – the use of smart technologies in the process of learning a foreign language in the formation of language competence of primary school students. In particular, the content of such concepts as pedagogical technology and smart technologies is revealed. The main focus is on the theoretical and methodological principles of using smart technologies in the process of learning a foreign language.*

The authors of the article investigated the concept of “SMART-technology” in the scientific and pedagogical literature and summarized its definition as a powerful and multifunctional learning tool that considers the temperament and curiosity of students, has a set of technological procedures that ensure the quality of the student’s communicative activity and guarantee the final result.

This article highlights pedagogical tasks related to the formation of language competence and its individual components using SMART-technologies in the German language lesson in primary school. The authors of the article emphasize the fact that this approach ensures the intensification of all levels of mastery of language competence. Thanks to the use of SMART-technologies, an open education system is being built, which provides each student with his own trajectory of self-education; contributes to the integration of subject knowledge from other disciplines studied in general school; affects the development of the creative potential of each student and his abilities for communicative actions.

The essence of such distance learning tools in general education institutions as SMART Notebook, Bridgit, and SynhronEyes was analyzed. The authors of the article have presented the examples of microteaching at the lessons of German using such programs as “Deutsch DeLuxe”, “Talk to Me Platinum”, “Tell Me More”.

Therefore, the use of smart technologies in teaching foreign languages is one of the most effective ways to improve students’ linguistic competence and has such features as significant enrichment of students’ vocabulary (due to the speed of memorizing new words), automation of students’ knowledge and skills, and better learning of phonetic units thanks to instant feedback and constant listening to audio recordings of native speakers. Students are also inculcated in the creative use of a computer.

Key words: language competence; SMART technologies; foreign language; distance learning; institutions of higher education

Актуальність проблеми. Нині в системі освіти велике значення має використання мережі Інтернет і безпосередньо SMART-технологій, які дозволяють створити новий рівень отримання знань учнів закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО). На сучасному етапі основними засобами креативної освіти є дистанційне навчання, мобільні та презентаційні пристрої тощо, адже з розвитком інформаційного суспільства виникає потреба у використанні новітніх технологій, що значно покращують рівень освіти учнів і сприяють їхньому комфортному навчанню. Інформаційне суспільство стрімко розвивається, тому виникає необхідність у формуванні компетентної особистості, яка зможе брати активну участь у розвитку освіти, науки та культури. Нині постає завдання створення умов для виявлення та розвитку здібностей учнів і розвитку їхньої навчально-пізнавальної діяльності.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Дослідженнями та активним упровадженням в освітній процес смарт-технологій активно займаються такі дослідники як Є. Дмитреєва, Є. Полат, Т. Поліпова, О. Руденко-Моргун, Г. Бонч-Бруєвич, К. Джонсон, С. Кадзіти, К. Кіма, Г. Косенко, Х. Пен, С. Якубов та ін.

Е. Полат, М. Бухаркіна, М. Моїсеєва розглядають смарт-технології – як інтерактивний навчальний комплекс, що дає змогу створювати, редагувати та поширювати мультимедійні навчальні матеріали як в аудиторний, так і в позааудиторний час [10].

Смарт-технології тісно пов’язані із сучасною системою освіти в контексті постійного зростання та розвитку знань у всій системі освіти. Розвитку людського капіталу вже недостатньо для розвитку освіти. Тому, освіта, її методи, засоби та середовище, потребують переходу до розумної освіти [11].

Надзвичайно стрімкий розвиток інформаційного суспільства надає змогу створити новітнє інформаційно-освітнє середовище, основу якого становлять smart-технології – інтерактивний навчальний комплекс, який сприяє створенню, редагуванню та поширенню мультимедійних навчальних матеріалів. Саме за таких умов навчання стає можливим не тільки в аудиторії, вдома, а й у будь-якому іншому місці. Концепція smart-освіти – це гнучкість, яка зумовлює використання значної кількості джерел, уміння стрімко пристосовуватися до рівня і потреб здобувачів освіти [11].

Модель smart-освіти обумовлює гнучкість, наявність максимальної кількості джерел, значну варіацію мультимедіа, вміння швидко налаштуватися на рівень і потреби здобувачів освіти, а також обмін досвідом і поглядами, заощадження часу на модернізацію вже створеного освітнього контенту замість його розроблення [2].

Вчені підкреслюють, що смарт-технології – це потужний і багатофункціональний інструмент навчання, який ураховує темперамент і допитливість учнів. Незалежно від зовнішнього контролю, нові технології мають такі характеристики: швидкість, простота у засвоєнні та мінімальна взаємодія між учнями та вчителем.

Поняття смарт-технології – це гнучкість, яка означає, що можна використовувати багато ресурсів і різних видів мультимедіа. На уроці вчителі можуть швидко та легко адаптувати розумні технології до рівня та потреб учнів.

Необхідно зазначити, що проблему використання SMART-технологій у навчанні іноземної мови досліджують такі вчені, як О. Дмитрук, М. Ісакова, Ю. Казак, Н. Коптюг, О. Косовська, М. Левчук, І. Нестеренко, М. Томчук, А. Черненко та ін.

Так, О. Дмитрук, М. Ісакова вважають, що використання SMART-технологій на уроках іноземної мови у початковій школі надає можливість учителю досягти позитивних результатів: збільшити об'єм зорової інформації, що суттєво підвищує якість та ефективність уроку іноземної мови; активізувати пізнавальну діяльність молодших школярів; розвивати творчі здібності та логічне мислення учнів; реалізувати можливість опрацювання великої кількості інформації; створити умови для індивідуально-дослідної роботи.

Ю. Казак зазначає такі основні переваги впровадження smart-технологій при навчанні німецької мови: можливість живого спілкування з носіями мови; персональноорієнтований підхід до навчання, створення індивідуальної освітньої траєкторії; оперативний зворотний зв'язок із викладачами та іншими здобувачами; вільне розміщення матеріалів у мережі, доступ до різних джерел інформації; збільшення обсягу самостійної індивідуальної та групової роботи та підвищення мотивації учнів до вивчення іноземної мови; мобільність і доступність навчання [5].

О. Косовська вивчає можливості використання інформаційно-комунікативних технологій, а саме, інтерактивної дошки, на уроках німецької мови в школі [7].

В. Лавщук та Л. Лавщук підкреслюють, що візуальні засоби навчання, зокрема інтерактивна дошка, сприяють поліпшенню знання предмета, творчій активності й належному засвоєнню необхідного матеріалу, а уроки з використанням інтерактивної дошки дають змогу візуально демонструвати різні відео- й фотоматеріали та використовувати навчальні відеоігри, що істотно поліпшує засвоєння матеріалу, що вивчається [8].

Досліджуючи проблему використання мультимедійної дошки як одного з основних компонентів SMART-технологій на уроках іноземної мови М. Ісакова зазначає, що використання проекційної техніки в поєднанні з аудіозасобами дає можливість залучати на заняттях при поясненні нового матеріалу тези, таблиці, відеодовідкові матеріали; при аналізі текстів схеми і дані електронних словників. Це дозволяє реалізувати принципи наочності, доступності та систематичності. На думку цих дослідників, SMART-технології забезпечують практичну спрямованість і результативність освітнього процесу; підвищену мотивацію учнів до навчання; різноманітність форм і видів навчальної діяльності.

Постановка проблеми. Проте нині відсутні дослідження, у яких було б проаналізовано та практично досліджено використання smart-технологій на уроках німецької мови, а саме при формуванні мовної компетентності учнів основної школи.

Сучасними вимогами щодо рівня мовної компетентності згідно з рекомендаціями Європейського парламенту та Ради (ЄС) для навчання іноземних мов є застосування технологічних інновацій. Адже за допомогою smart-технологій освітній процес відбувається за умов

постійної, активної взаємодії всіх учасників навчального процесу та ефективно сприяє формуванню мовної компетентності учнів.

Мета статті: дослідити доцільність використання smart-технологій на уроках німецької мови при формуванні мовної компетентності учнів основної школи.

Мовна компетентність надає учню здатність успішно здійснювати комунікацію з носіями мови, а також можливість використовувати набуті знання в соціальному та культурному середовищі.

Викладення основного матеріалу. Питання формування мовної компетентності досліджують такі вчені, як М. Авдєєв, Р. Ареф'єв, О. Бобієнко, В. Буряк, І. Виногорова, Н. Власенко, О. Волченко, М. Доленко, О. Дорошенко, О. Євтушок, К. Климова, Н. Колмогорова, З. Коннова, О. Кучеренко, Л. Мацько, В. Мельничайко, Л. Паламар, М. Пентиліук, Л. Симоненкова, Л. Скуратівський, Л. Струганець, К. Ушинський, С. Чавдаров, Г. Шелехова.

Мовна компетентність включає певні компоненти: мовознавство (словниковий запас, фонетика, синтаксичні знання та вміння та мова як інші параметри системи), соціолінгвістика (соціальні та культурні умови використання мови, соціальні звичаї, такі як: ввічливі правила, управління супутніми предметами) та прагматизм (функціональне використання мови).

Н. Бідюк поділяє мовну компетентність на фонетичну, лексичну та граматичну [1]. Фонетична компетентність проявляється в правильній вимові всіх голосів, розвиненому голосовому слуху та володінні інтонаційними засобами виразності. Лексична компетентність передбачає наявність певного рівня словникового запасу, адекватне використання його у мовленні, залучення фразеологізмів. Граматична компетентність визначається сформованим знанням граматичних норм і наявністю коригуючих навичок.

Кінцевий результат мови та мовних здібностей є комунікативна компетентність. Це всебічне використання вербальних і невербальних методів спілкування, вміння орієнтуватися в ситуаціях спілкування та прояв ініціативи у спілкуванні [3, с. 12].

Структуру іншомовної комунікативної компетентності Н. Бідюк розглядає як сукупність цілей навчання у різних видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, говорінні, читанні, письмі), знань (мовленнєвих, мовних, паралінгвістичних, лінгвонародознавчих, морально-етичних), навичок, умінь (мовних, мовленнєвих, комунікативних, гностичних, перцептивних, паралінгвістичних, лінгвонародознавчих, організаційних) і досвіду (комунікативного, методичного, технологічного) як результату комунікативної діяльності у спілкуванні [1, с. 160].

Г. Бонч-Бруєвич та Т. Коваль зазначають, що іншомовна комунікативна компетентність означає не лише, як досконалим знання з іноземної мови, а й також пізнання культури та традицій країни мови, яку вивчають [4; 6].

Нині метою учнів щодо вивчення іноземних мов є оволодіння таким рівнем іншомовної комунікативної компетентності, який був би достатнім для здійснення спілкування в усній (говоріння, аудіювання) і письмовій (читання, письмо) формах у межах визначених комунікативних сфер, тематики ситуативного мовлення та вивченого мовного і мовленнєвого матеріалу.

Учені О. Бігич, Н. Бориско, Г. Борецька зазначають, що іншомовна комунікативна компетентність формується на основі віку та інтересу учнів і взаємозв'язку між їх вимовою, соціальною культурою та мовним розвитком [9].

Невід'ємною частиною лексичної компетентності є усвідомлення словникового запасу. Поінформованість про словниковий запас – це здатність учнів: поміркувати над процесом формування словникових навичок та оволодіння словниковим запасом, а також створення власної системи знань про словниковий запас; формуються та експлуатуються; проаналізувати словниковий запас своєї мови та зробити відповідні висновки. Саме в основній школі розпочинаються систематичні послідовні етапи роботи, що вимагають використання реальних навчальних матеріалів для забезпечення стандартизованих навичок спілкування. Кількість лексичних одиниць зростає. Автономна робота учнів постійно розвивається, види навчальної діяльності стають дедалі різноманітнішими, а мовне середовище активно використовується, стає ближчими до реальності [9].

Рівень володіння іноземною мовою на кінець дев'ятого класу згідно з чинною програмою має відповідати рівню A2 за «Загальноєвропейськими Рекомендаціями».

Застосування смарт-технологій у навчанні іноземних мов є одним із найефективніших способів розвитку мовної компетентності учнів і має такі особливості, як значне збагачення словникового запасу учнів (завдяки швидкості запам'ятовування нових слів), автоматизація знань і навичок учнів, краще засвоєння фонетичних одиниць завдяки миттєвому зворотньому зв'язку та постійному прослуховуванню аудіозаписів носіїв мови.

За допомогою смарт-технологій учитель може поєднувати текстову, графічну, анімаційну, відео- і звукову інформацію. Одночасне використання кількох каналів сприйняття навчальної інформації дозволяє підвищити рівень засвоєння навчального матеріалу та розвивати мовну компетентність учнів. Доведено, що мультимедійні засоби навчання підсилюють мотивації щодо вивчення іноземної. За допомогою індивідуалізації процесу навчання, використання основних і допоміжних навчальних впливів, розширюються межі самостійної діяльності школярів. Смарт-технології створюють навчальне середовище, яке забезпечує «занурення» учня в уявний світ, у певні соціальні й виробничі ситуації та забезпечує зворотній зв'язок, дає можливість рефлексії, а також відтворює фрагменти навчальної діяльності.

Сьогодні вчителі на уроках іноземної мови все частіше звертаються до використання смарт-технологій. Прикладом цього є використання вебпрограми, таких як Google Docs. Цей інструмент дозволяє учням працювати разом в Інтернет-середовищі та коментувати роботу один одного, навчання є динамічним і цікавим процесом.

Ми можемо використовувати нову форму подання матеріалів за допомогою інтерактивного обладнання (інтерактивна дошка SMART-дошка, інтерактивний дисплей Synprodium), представлений у вигляді презентації, яку створює доповідач під час свого виступу – тобто тут і зараз. На інтерактивних дошках SMART Boards можна писати спеціальним маркером, демонструвати навчальний матеріал, робити письмові коментарі над зображенням на екрані. При цьому все написане на інтерактивній дошці SMART Board передається учням, зберігається на магнітних носіях, роздруковується, надсилається електронною поштою учням, які відсутні на занятті [11].

Вчені зазначають, що навчальні матеріали, створені на інтерактивній дошці SMART Board, записуються вбудованим відеореєстратором і можуть відтворюватися неодноразово. Звичайно, спеціальне програмне забезпечення (SMART Notebook, Bridgit, SynhronEyes) було створене для максимізації всіх атрибутів інтерактивних дошок SMART Boards. Кожна програма має свої особливості [11].

SMART Notebook дозволяє нам обробляти текст та об'єкти, зберігати інформацію та перетворювати написаний текст у друкований. Програма дозволяє записувати, вибирати, фіксувати об'єкти, переміщувати їх, додавати малюнки, зображення, фотографії. Використовуючи отримані предмети, учні можуть виконувати різні завдання: групувати за лексичним або граматичним значенням, добувати речення, розміщувати їх у правильному порядку, клонувати образи та слова, поєднувати їх значення зі словами, виділяти основні моменти в тексті, визначати частини мови; використовувати поданий матеріал, складати речення, з'єднувати їх частини, вести діалог самостійно або в групі та грати в гру.

Для кращого та швидшого вивчення лексичних одиниць на уроці німецької мови учні можуть виконувати такі завдання як: заповнити пропуски, знайти відповідні предмети, зрозуміти слова за визначенням, визначити поняття, зв'язати слова та малюнки, слова та визначення, розділити слова на групи за темами, добрати правильне слово за значенням і т. д. Навчання іноземної мови стає легким, веселим і природним, отже, учні навчаються із задоволенням. У такий спосіб значно зростає життєвість процесу навчання, а також потреба у розумінні, володінні та використанні нової інформації. Учні беруть активну участь в освітньому процесі, виконують завдання, створюють і розігрують ситуації та діалоги, тому що їм цікаво, вони вмотивовані щодо навчання, вивчення німецької мови.

Програма Bridgit дозволяє легко і швидко проводити презентації по всьому світу, отримувати відгуки на свій

документ. Варто виділити ключові позиції свого виступу на загальному робочому столі, і програма тут же в режимі реального часу виводить усі ваші замітки на екрани інших учасників конференції [11].

За допомогою програмного пакету вчителі можуть стежити за тим, що роблять учні, відображати всі учнівські монітори на дошці, блокувати їх та надсилати навчальні матеріали для інтерактивних дошок (таких як тести) на всі комп'ютери. Під час роботи на інтерактивній дошці покращується концентрація учнів, а навчальні матеріали за своєю швидкістю, тож рівень успішності кожного учня зростає. Упровадження нових технологій у галузі освіти призвело до переходу від старого плану передавання репродуктивних знань до нової форми творчого навчання [там само].

Як зазначають вчені, мовна компетентність поділяється на фонетичну, лексичну та граматичну. Смарт-технології допомагають пришвидшити розвиток усіх цих компонентів. Існує велика кількість додатків та вебсайтів, які допомагають учням удосконалити свою вимову та мовлення загалом. Прикладом такого додатку можна назвати "FunEasyLearn", за допомогою якого учні отримують задоволення від навчання. Вивчати німецьку мову можна щодня, адже додаток є безкоштовний. Ми маємо можливість відстежувати прогрес учня, що є надзвичайно корисним. Учні потрібно буде розблокувати нові функції та нові рівні слів і виразів [13].

У додатку знаходиться 30 простих ігор. Доведено, що діти шкільного віку краще засвоюють матеріал саме через ігри, вони можуть досліджувати найрізноманітніші ігри та проходити різні рівні складності, щоб вивчити німецьку мову. Навчальні ігри розроблені таким чином, щоб засвоєння словникового запасу мотивувало школярів. Можна також грати в автономному режимі та навчитися легко читати, писати та розмовляти німецькою мовою. Чим більше ігор "FunEasyLearn" учні грають, тим більше навчальних цілей вони досягають [13].

Існує функція розумної системи огляду «FunEasyLearn», вона призначена для того, щоб допомогти школярам швидко та ефективно перевірити свої знання. За допомогою додатка "FunEasyLearn" можна вивчити літери та звуки німецької мови, попрацювати над своєю вимовою, вивчаючи голосні та приголосні звуки в алфавітному по-

рядку, практикувати всі правила читання та їх винятки, щоб покращити вимову із самого початку, буде легко спілкуватися у щоденних ситуаціях або під час подорожей, вивчаючи німецькі фрази та вирази, адже в додатку класифікували найчастіше використовувані вирази на понад 120 тем [10]. У додатку також до кожного слова присутні інтуїтивно зрозумілі намальовані ілюстрації для ефективно вивчення німецької мови, а це вже розвиває другу сферу мовної компетентності – лексичну [13]. Учень може потренуватися вимовляти будь-яке слово або фразу за допомогою аудіозаписів, записаних носіями мови, і найголовніше – після аудіозаписів, зроблених носіями мови, можна зробити свої аудіозаписи та отримати відгук.

Отже, учні вдосконалюють свою вимову та мовленнєві навички. Цей додаток підходить для будь-яких рівнів знання мови: для початківців, для учнів середнього рівня та для учнів, що мають високий рівень. Учитель також може використовувати цей додаток для перевірки засвоєння знань учнів.

Ще одним додатком для покращення фонетичних навичок учнів є "Mondly", який допоможе їм вільно навчитися розмовляти німецькою мовою. Школяру необхідно лише надіти гарнітуру, і він занурюється у світ німецької мови. Дослідники вважають, що найкраще давати дітям такі завдання додому, адже тоді вони зможуть практикуватися стільки, скільки їм необхідно. Без сумніву, "Mondly" робить навчання німецької мови надзвичайно ефективним [там само].

Наступним етапом є засвоєння лексики та граматики, і

Рис. 1. Зображення програми "Deutsch DeLuxe"

смайт-технології також можуть пришвидшити цей процес. Ефективним методом засвоєння лексики є використання різних комп'ютерних програм, а саме: "Talk to Me Platinum", "Tell Me More", "Deutsch DeLuxe" (рис. 1).

"Deutsch DeLuxe" – зручна й ефективна програма для вивчення німецької мови, розроблена відповідно до концепції сучасного інтенсивного навчання

іноземних мов. Така програма ідеально підходить учням, які тільки починають вивчати німецьку мову. На уроках буде доречно використовувати список нових слів відповідно до теми, яку вивчають, додатково вправи з відпрацювання вимови, перекладу тексту. У цій програмі є також частково ілюстрований словник. Учителі можуть використовувати три етапи роботи з комп'ютерною програмою, такі як: демонстрація, закріплення, контроль.

Наступна програма для кращого вивчення та засвоєння лексики – "Talk to Me Platinum" – інтерактивна програма для вивчення німецької мови. Мультимедійні технології дають можливість швидко та ефективно засвоїти сприйняття мови на слух, поставити правильну вимову і навчитися швидко говорити мовою, що вивчається. Таку програму можна використовувати для додаткового домашнього опрацювання. У ній застосовуються новітні цифрові технології для відпрацювання вимови: система розпізнавання мови, анімовані відеоролики, що демонструють артикуляцію звуків, графік мовного сигналу, система виявлення помилок усного мовлення, різноманітні засоби навчання та понад 400 цікавих вправ для засвоєння лексичного матеріалу.

Доведено, що у порівнянні із традиційними методами навчання смарт-технології мають значні переваги. Вони дозволяють тренувати різні види мовної діяльності та змінювати їх у різних поєднаннях, допомагають зрозуміти мовні явища, формують мовні навички, створюють середовище спілкування та автоматизують мовні дії. Наразі найефективнішим способом навчання та вивчення будь-якого матеріалу є мультимедійна презентація, яка дозволяє творчо навчатися, урізноманітнити викладення матеріалів, поєднувати різні організаційні форми навчання та отримувати вищі результати з найменшим часом навчання. Презентація дозволяє створювати інформаційні та візуальні образи досліджуваного об'єкта.

Додатковим комплексним методом щодо формування мовної компетентності учнів середньої школи, який поєднує різноманітний високоякісний зміст із інтерактивними мультимедійними компонентами є програма "Tell Me More". Ця програма підходить як для дидактичної підтримки, так і для самостійного вивчення лексики та граматики. "Tell Me More" – програма, яка включає в себе всі сфери мовленнєвої компетентності. Вона дозволяє перевірити необхідні знання в галузях граматики, лексики та фонетики. "Tell Me More" включає заходи з розпізнавання мовлення, які тренують усне висловлювання, зокрема, для підготовки до реального мовного обміну. Для того, щоб вивчити мову, учню необхідно вивчити нові слова. Вчитель може використовувати звукозаписи но-сіїв німецької мови, це полегшує учню зануритися в мовне середовище і готує його до реальних ситуацій спілкування. Той, хто навчається, може повторювати фонетику, слова чи речення, які викликають у нього проблеми стільки, скільки необхідно, і це допомагає йому покращувати вимову.

Висновки. Отже, застосування смарт-технологій у навчанні іноземних мов є одним із найефективніших способів поліпшення мовної компетентності учнів і має такі особливості, як значне збагачення словникового запасу учнів (завдяки швидкості запам'ятовування нових слів), автоматизація знань і навичок учнів, краще засвоєння фонетичних одиниць завдяки миттєвому зворотньому

зв'язку та постійному прослуховуванню аудіозаписів но-сіїв мови. Учням також прищеплюється творче використання комп'ютера.

Список використаних джерел

1. Бідюк Н. М. Комунікативна компетентність майбутнього вчителя філолога: зміст та структура. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи* : зб. наук. праць III Міжнар. наук.-практ. конф. (12–14 листопада 2012 р.). Львів, 2012. С. 158–160.
2. Блог «Розумна освіта для розумного суспільства». URL: <http://smarteducatoin.blogspot.com> (дата звернення: 10.12.2022).
3. Богуш А. М. Змістова характеристика видів мовленнєвої компетентності дошкільників. *Наука і освіта*. 1998. № 1/2. С. 16–20.
4. Бонч-Бруєвич Г. Ф. Технічні засоби навчання з використанням інформаційних комп'ютерних технологій : навч. посіб. Київ : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2007. 44 с.
5. Казак Ю. Особливості використання SMART-технологій у професійній підготовці майбутніх вчителів німецької мови. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2021. № 2 (6), С. 73–78. URL: [https://doi.org/10.31499/2706-6258.2\(6\).2021.247595](https://doi.org/10.31499/2706-6258.2(6).2021.247595)
6. Коваль Т. І., Сисоєва С. О., Суцченко Л. П. Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності : навч.-метод. посіб. Київ : ВЦ КНЛУ, 2009. 380 с.
7. Косовська О. Б. Використання інформативно-комунікативних технологій (інтерактивної дошки) на уроках німецької мови в школі. *Сучасні підходи до навчання іноземної мови: шляхи інтеграції школи та ВНЗ* : матеріали II Міжнар. конф. Харків : Харків. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна, 2012. С. 60–61.
8. Лавшук В. І., Лавшук Л. А. Загальні прийоми використання інтерактивних дошок. *Інформатика в школі*. 2014. № 11 (71). URL: <http://journal.osnova.com.ua/article/46300>
9. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін. ; за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
10. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / ред. О. М. Пехота. Київ : А.С.К., 2004. 256 с.
11. Смарт-технології в освіті. URL: <https://sites.google.com/site/smarttechnologie/interaktivni-tehnologii-e-vosviti> (дата звернення: 10.12.2022).
12. Черненко А. В. Цифрові технології у процесі навчання майбутніх учителів іноземних мов. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. праць. Харків, 2019. Вип. 61. С. 193–200.
13. Якубов С., Якінін Я. Технології SMART та навчальні матеріали. *Hi-Tech у школі*. 2011. № 3/4. С. 8–11.
14. Nesterenko, Inna Smart learning technologies in foreign language teaching. *Науковий вісник Ужгородського університету. Педагогіка. Соціальна робота* : збірник наукових праць / голов. ред. О. Бартош. Ужгород : Говерла, 2021. Вип. 2 (49). С. 116–119.

References

1. Bidiuk, N. M. (2012). Komunikativna kompetentnist maibutnoho vchytelia filoloha: zmist ta struktura [Communicative competence of the future teacher of philology: content and structure]. In *Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii v suchasni osviti: dosvid, problemy, perspektivy* [Information and communication technologies in modern education: experience, problems, prospects]: zbirnyk naukovykh prats tretoi mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (pp. 158–160). Lviv [in Ukrainian].
2. Bloh «Rozumna osvita dlia rozumnoho suspilstva» [Smart education for a smart society blog]. Retrieved from <http://smarteducatoin.blogspot.com> [in Ukrainian].
3. Bohush, A. M. (1998). Zmistova kharakterystyka vydiv movlennievoi kompetentsii doshkilnykiv [Content characteristics of types of speech competence of preschoolers]. *Nauka i osvita* [Science and education], 1/2, 16–20 [in Ukrainian].
4. Bonch-Bruevych, H. F. (2007). *Tekhnichni zasoby navchannia z vykorystanniam informatsiinykh kompiuternykh tekhnolohii* [Technical teaching aids using computer information technologies]: [navch. posib.]. Kyiv: KMPU imeni B. D. Hrinchenka [in Ukrainian].
5. Kazak, Yu. Osoblyvosti vykorystannia SMART-tekhnohologii u profesiinii pidhotovtsi maibutnykh vchyteliv nimetskoji movy [Peculiarities of using SMART technologies in the professional training of future teachers of the German language]. *Psykhologo-pedahohichni problemy suchasnoi shkoly* [Psychological and pedagogical problems of the modern school], 2 (6), 73–78. Retrieved from [https://doi.org/10.31499/2706-6258.2\(6\).2021.247595](https://doi.org/10.31499/2706-6258.2(6).2021.247595) [in Ukrainian].

6. Koval, T. I., Sysioieva, S. O., & Sushchenko, L. P. (2009). *Pidhotovka vykladachiv vyshchoi shkoly: informatsiini tekhnologii u pedahohichnii diialnosti [Training of teachers of higher education: information technologies in pedagogical activities]: [navch.-metod. posib.]*. Kyiv: VT KNLU [in Ukrainian].
7. Kosovska, O. B. (2012). Vykorystannia informatyvno-komunikatyvnykh tekhnologii (interaktyvnoi doshky) na urokakh nimetskoï movy v shkoli [Use of information and communication technologies (interactive whiteboard) in German lessons at school]. In *Suchasni pidkhody do navchannia inozemnoi movy: shliakhy intehtatsii shkoly ta VNZ [Modern approaches to teaching a foreign language: ways of integrating schools and universities]: materialy II Mizhnarodnoi konferentsii* (pp. 60-61). Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina [in Ukrainian].
8. Lavshchuk, V. I., & Lavshchuk, L. A. (2014). Zahalni pryomy vykorystannia interaktyvnykh doshok [General techniques for using interactive whiteboards]. *Informatyka v shkoli [Informatics at school]*, 11 (71). Retrieved from <http://journal.osnova.com.ua/article/46300> [in Ukrainian].
9. Nikolaieva, S. Yu. (Ed.). (2013). *Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: teoriia i praktyka [Methods of teaching foreign languages and cultures: theory and practice]: pidruchnyk dlia stud. klasychnykh, pedahohichnykh i linhvistychnykh universytetiv*. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
10. Piekhota, O. M. (Ed.). (2004). *Osvitni tekhnologii [Educational technologies]: navch.-metod. posib*. Kyiv: A.S.K. [in Ukrainian].
11. *Smart-tekhnologii v osviti» [Smart technologies in education]*. Retrieved from https://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/62533/ [in Ukrainian].
12. Chernenko, A. V. (2019). Tsyfrovî tekhnologii u protsesi navchannia maibutnikh uchyteliv inozemnykh mov [Digital technologies in the process of training future teachers of foreign languages]. In *Pedahohika ta psykholohiia [Pedagogy and psychology]: zbirnyk naukovykh prats* (Is. 61, pp. 193-200). Kharkiv [in Ukrainian].
13. Yakubov, S., & Yakinin, Ya. (2011). Tekhnologii SMART ta navchalni materialy [SMART technologies and educational materials]. *Hi-Tech u shkoli [Hi-Tech at school]*, 3/4, 8-11 [in Ukrainian].
14. Nesterenko, I. (2021). Smart learning technologies in foreign language teaching. In O. Bartosh (Ed.), *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Pedahohika. Sotsialna robota [Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Pedagogy. Social work]: zbirnyk naukovykh prats* (Is. 2(49), pp. 116-119). Uzhhorod: Hoverla.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 15.01.2023

УДК 37.013.42:316.472:351.74 (477)

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1\(208\)-58-62](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1(208)-58-62)

ГРИЦЕНКО ЄВГЕНІЯ МИХАЙЛІВНА,

вчителька англійської мови та зарубіжної літератури,

ОЗ «Гоголівська загальноосвітня школа I–III ступенів виконавчого комітету Гоголівської селищної ради Миргородського району Полтавської області», Україна

Hrytsenko Yevheniia,

teacher of English and foreign literature, "Gogoleve Secondary School of Grades I-III of the Executive Committee of the Gogoleve Village Council, Myrhorod District, Poltava Region", Ukraine

E-mail: evgenia.hrytsenko81@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-1066-7290>

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ: НЕОБХІДНІСТЬ ЧИ ДАНИНА МОДІ

A Використання інформаційно-комунікаційних технологій є невід'ємною частиною сучасного освітнього процесу, що сприяє підвищенню якості освіти. Дана стаття окреслює ефективність використання інформаційно-комунікаційних технологій, як одного зі шляхів покращення якості знань і розвитку критичного мислення учнів закладів загальної середньої освіти на уроках словесності, зокрема, на уроці англійської мови.

Проаналізовано основні характеристики нормального функціонування та застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

Зараз ІКТ є основним складником в освітньому процесі сучасного вчителя, завдяки яким уроки стають цікавішими, наукові матеріали доступніші, а процес вивчення іноземної мови ефективніший. Не можна стверджувати, що це відносно нове явище, однак зараз воно набуло актуального значення, аніж 5 років тому.

На уроці іноземної мови, зокрема англійської, використання засобів ІКТ дозволяє зручно подавати інформацію вчителю, а також сприяє тому, щоб учні швидко та легко засвоювали новий матеріал. Наприклад, при вивченні нових англійських слів доцільним є використання фото або відео. Так, матеріал легше запам'ятовується та в подальшому, коли дитина чутиме знайоме слово, у неї інтуїтивно поставатиме образ перед очима того чи іншого предмета, який вона бачила на уроці. Як на мене, широке застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі, їхнє різноманіття сприяє подальшому дослідженню, а їхні очевидні переваги – практичне використання у закладах загальної середньої освіти.

Особливістю ІКТ є те, що вони являють собою певну сукупність методів і технічних засобів, які реалізуються на основі комп'ютерних мереж і засобів забезпечення ефективного процесу навчання.

Однозначно, що ІКТ допоможе і покращить розвиток критичного та творчого мислення шляхом упровадження їх в освітній процес.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології; технічні прилади; іноземна мова; навчально-пізнавальна діяльність

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES: NECESSITY OR TRIBUTE TO FASHION

S The using information and communication technologies are an integral part of the modern educational process, which contributes to the improvement in the quality of education. This article outlines the effectiveness of using information and communication technologies as a way to improve the quality of knowledge and develop critical thinking of students of general secondary education institutions in literature classes, in particular, in the English language class.

This article analyzes the main characteristics of the normal functioning and application of information and communication technologies.

Now, ICT is the main component in the educational process of a modern teacher. Thanks to them, lessons become more interesting, scientific materials are more accessible, and the process of learning a foreign language is more efficient. It cannot be argued that this is a relatively new phenomenon, but now it has become more relevant than 5 years ago.

In my opinion, in the lessons of a foreign language, in particular English, the use of ICT tools makes it possible to conveniently present information to the teacher and contributes to the fact that students learn new material quickly and easily. For example, when learning new English words, it is advisable to use photos or videos. So, the material is easier to remember, and in the future, when the child hears a familiar word, he will intuitively have an image in front of his eyes of one or another object that he saw in class. In my opinion, the wide application of information and communication technologies in the educational process, their diversity promotes further research, and their obvious advantages – its practical use in secondary education institutions.

The peculiarity of ICT is that they represent a certain set of methods and technical means that are implemented on the basis of computer networks and means of ensuring an effective learning process.

It is clear that ICT will help and improve the development of critical and creative thinking by introducing them into the educational process.

Key words: information and communication technologies; technical devices; foreign language; educational and cognitive activity

Постановка наукової проблеми та її значення. Світ не стоїть на місці, відбуваються безліч інтеграційних процесів, розвивається наука і техніка, покращується медицина тощо. Реалії сьогодення – це інформаційні технології, що підкорили майже весь світ. Прогрес – ось що керує в XXI столітті. Усе це стрімко ввирвалося в усі сфери нашого життя, зробивши його простішим і комфортнішим.

Суспільство, що дбає про своє майбутнє, має усвідомити колосальні можливості, принесені новими інформаційними технологіями та навчитися грамотно їх застосовувати, насамперед у галузі освіти. «Запровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, окрім усього іншого, є обов'язковою передумовою формування інформаційного суспільства у широкому розумінні», – зазначив Василь Кремень [6].

Зараз ІКТ є основним складником в освітньому процесі сучасного вчителя. Уже давно доведено, що кожен учень по-різному засвоює нові знання. Можливо, колись, учителям справді було важко знайти підхід до учня, адже психологічно обумовлено, що мозок дитини не налаштований на отримання й зберігання великої кількості інформації, а донести всю інформацію і зробити так, щоб учень запам'ятав усе не під силу було деяким учителям. Проте сучасний учитель інформативніший, із використанням комп'ютерних мереж і онлайн-засобів, школи отримали можливість подавати нову інформацію таким чином, щоб задовольнити індивідуальні потреби дитини.

Сучасне покоління дітей, яке народжується в оточенні різної техніки, любить і вміє користуватися нею, легше поринає у процес навчання, якщо вчитель почне говорити до них «їхньою мовою», і це дасть можливість показати учням знання не тільки в своєму предметі, а й у володінні технічними засобами, а також проявити художній хист.

На нашу думку, сучасний освітній процес потребує таких фахівців філологічної галузі, які мають не лише ґрунтовні знання з мовознавства, літератури тощо, а також компетентно обізнаних, які вміють доцільно використовувати інформаційно-комунікаційні технології у своїй професійній, педагогічній і дослідницькій діяльності.

У Законі України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» зазначено, що «одним із головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися й обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному й особистому розвитку та підвищуючи якість життя» [11].

Однією з головних умов успішної реалізації Основних засад є забезпечення навчання, виховання, професійної підготовки людини для роботи в інформаційному суспільстві. Для цього необхідно:

- розвивати національний науково-освітній простір, який ґрунтуватиметься на об'єднанні різних національних багатоцільових інформаційно-комунікаційних систем;
- розробити методологічне забезпечення використання комп'ютерних мультимедійних технологій при викладанні шкільних предметів і дисциплін, урахування в системах навчання студентів педагогічних вищих навчальних закладів і перепідготовки вчителів особливостей роботи з ІКТ;
- вдосконалити навчальні плани, відкрити нові спеціальності з новітніх ІКТ, втілити принцип «освіта протягом усього життя».

Отже, зазначимо, що освіта в Україні набуває новітніх рис, відбувається комп'ютеризація освітнього процесу, на яке, зокрема, вплинули події останніх трьох років, починають з'являтися нові форми проведення уроків та багато іншого. На відміну від традиційних методик, коли вчитель зник надавати певні знання і вимагати їх засвоєння, при використанні інтерактивних форм навчання учень сам стає головною фігурою і сам відкриває шлях до засвоєння знань. У такому випадку вчитель виступає активним помічником, і його головною функцією є організування і стимулювання освітнього процесу [12].

Аналіз наукових досліджень. Проблему використання інформаційно-комунікаційних технологій висвітлювала значна кількість учених-науковців. П. Басистий, П. Чопик, В. Банах, О. Алексєєва, Т. Коваль, О. Кравчук та ін. розкривали переваги та недоліки використання ІКТ під час освітнього процесу. Зокрема, деякі вчені у своїх працях часто звертають увагу на те, що одним із вагомих недоліків використання інформаційно-комунікаційних технологій є відсутність комп'ютера в домашньому користуванні учнів і викладачів, через що потрібно більше часу аби знайти всю необхідну інформацію у відповідних комп'ютерних класах. Тобто, як бачимо, відсутність комп'ютерного засобу та додаткового часу є головним недоліком у використанні ІКТ [5, с. 67].

Наразі досить багато електронних пристроїв, різних девайсів, таких як телефон, планшет тощо, які є в кожному домі та дуже вдало замінюють комп'ютер чи ноутбук. Однозначно, що працювати за ними складніше, проте краще так, ніж нічого. Тому даний недолік стає легко вирішуваним.

Доцільним, на нашу думку, буде зазначити, що проблему використання ІКТ у навчанні молодших школярів, технології проектування дидактичних ситуацій із використанням комп'ютера також розглядали вчені В. Денисенко, А. Коломієць та ін.

Варто зазначити думку вчителів-практиків, зокрема М. Головату, яка у своїх роботах вказувала, що оволодіння вчителем та учнями інформаційно-комунікаційними технологіями на уроках і в позаурочний час сприятиме їхній творчій активності, що, в першу чергу, є основним завданням сучасного вчителя [3, с. 7].

Мета і завдання дослідження. Метою статті є розглянути особливості застосування ІКТ, розкрити важливість

їх використання на уроці, що сприятиме вдалому вивченню нового матеріалу. У першу чергу, уточнити значення, визначити їх переваги та недоліки, розкрити їхню ефективність в освітньому процесі сучасного закладу загальної середньої освіти, з'ясувати й обґрунтувати доречність їх застосування на різних етапах вивчення матеріалу на уроках англійської мови.

Викладення основного матеріалу дослідження. Проблема використання ІКТ у педагогічній сфері не є новою, однак у зв'язку зі світовою пандемією, повномасштабним вторгненням РФ на територію України та переходом на дистанційну форму навчання, воно набуло більшої актуальності. Так чи інакше, але зараз інформаційно-комунікаційні технології виступають ключовою ланкою в освітньому процесі.

У зв'язку з появою технічного прогресу, великим потоком нової інформації, реклами, застосування комп'ютерних технологій на телебаченні, розповсюдження ігрових приставок, планшетів, комп'ютерів надають велику увагу на виховання дитини і його сприйняття навколишнього світу.

Колись усю необхідну інформацію з будь-якого питання діти могли отримати завдяки підручникам, довідкової літератури, лекцій учителя, але зараз їх увага більше прикута до гаджетів і мережі Інтернет [10, с. 120].

Можемо з упевненістю сказати, що сучасний учитель повинен вносити в освітній процес нові методи подання інформації. Це пов'язано, перш за все, з тим, що застосування інтерактивних технологій навчання дозволить заохотити більшість учнів до процесу пізнання нового матеріалу, а також здійснюватиме рефлексію власної навчально-пізнавальної діяльності через оперативне визначення її результатів. Ці новітні методи навчання зможуть захопити та пробудити інтерес серед учнів, навчать самостійно мислити та діяти. Однак значною мірою ефективність і сила впливу на емоції і свідомість учнів залежить від стилю роботи конкретного вчителя (у тому числі мотивація за рахунок комп'ютерної візуалізації, мультимедійного подання конкретного матеріалу тощо) [4].

Поняття «інформаційно-комунікаційні технології» (ІКТ) часто використовується як синонім до терміну інформаційних технологій (ІТ), хоча ІКТ – це загальніший термін, який підкреслює роль уніфікованих технологій та інтеграцію телекомунікацій (телефонних ліній і бездротових з'єднань),

комп'ютерів, підпрограмного забезпечення, програмного забезпечення, накопичувальних та аудіовізуальних систем, які дозволяють користувачам створювати, одержувати доступ, зберігати, передавати та змінювати інформацію. Іншими словами, ІКТ складається з ІТ, а також телекомунікацій, медіа-трансляцій, усіх видів аудіо- і відеоброблення, передавання, мережевих функцій управління та моніторингу [1, с. 64].

Аналізуючи вищезазначене визначення, можемо сказати, що ІКТ треба розуміти як певну сукупність різноманітних технологічних інструментів і ресурсів, завдяки яким відбувається процес комунікації та обмін інформацією, а також загалом її створення, поширення, збереження та управління.

Сучасний учитель має володіти не системою завчених знань, а системою навичок, умінь, пов'язаних із творчістю, здатністю до оновлення, самонавчання, підключенню до нових масивів інформації. Серед яких доцільно виділяти такі елементи ІКТ, як електронні підручники, інтерактивна дошка, електронні енциклопедії, освітні ресурси Internet, диски з ілюстраціями, геоінформаційні програми, мультимедійні презентації [13, с. 153].

Використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках англійської мови однозначно посприяє кращому сприйняттю матеріалу, особливо в тих ситуаціях, коли немає реальної можливості провести фізично в школі уроки. Особливо в умовах сьогодення, коли навчання дистанційно стало невід'ємним складником освітнього процесу. Тут

на допомогу приходять вебсервіс Google Classroom – онлайн-клас, який допомагає вчителям керувати навчанням та створювати інтерактивні заняття [2] (рис. 1).

Та й у цілому, для створення сучасних уроків англійської мови вимагається аналіз новітніх досягнень науки і техніки.

У сучасному світі без технологій не обійтись, а тому при вивченні

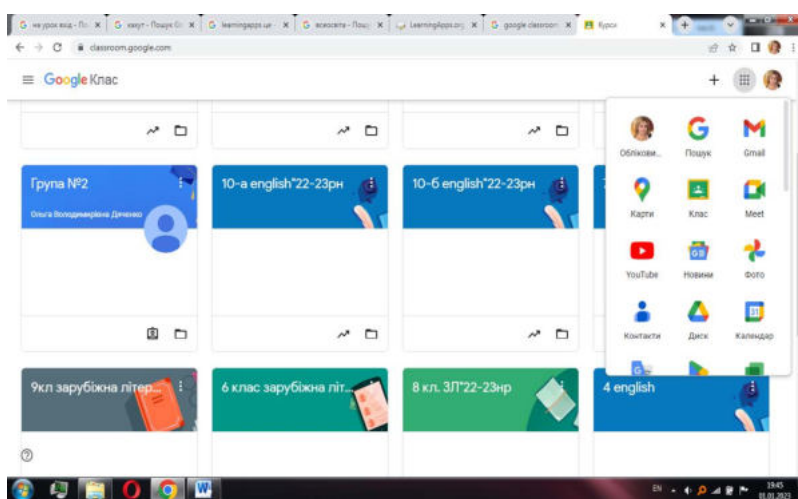

Рис. 1. Classroom, безкоштовний сервіс для дистанційного навчання

англійської мови використання ІКТ можна розділити на кілька блоків:

- створення мультимедійних уроків чи фрагментів уроків, що в свій час значно полегшувало засвоєння навчального матеріалу;
- створення наукових проєктів;
- використання Інтернет-мережі для проведення уроків з учнями, а також індивідуальної роботи;
- використання навчальних платформ, таких як: Zoom,

Google Meet, Classroom тощо;

– використання комп'ютерних тренажерів для контролю знань. Наприклад, платформи «На урок», «Всеосвіта», Kahoot, LearningApps тощо;

– використання технічних приладів для підготовки до НМТ;

– використання ноутбука, планшета, телефону тощо для позаурочної діяльності.

Сьогодні змушує учнів у повсякденному житті стикатися із цілою навалюю знань, яка на даний момент сприймається ним через різноманітні технічні засоби. Через що, на нашу думку, всі вчителі повинні намагатися на такому самому рівні подавати навчальну інформацію в шкільному соціумі.

Інновації будують нову систему освіти, нові методи і принципи виховання, нововведення в педагогічну майстерність. Але треба, щоб ці нововведення не завадили освітньому процесу, не стали предметом новаторсько-методичних перегонів, а були лише інструментами зміни класичної форми навчання дітей. Необхідно пам'ятати, що технології не замінять педагога, проте вчитель, який використовує в роботі технології, замінить того, хто ними не володіє.

У своїй професійній діяльності, використовуючи ІКТ при організації освітнього процесу, велику увагу приділяємо ігровому моделюванню, нестандартним формам роботи, оскільки, вдало підібрані, вони гарантують високий рівень його ефективності, що сприяють розвитку критичного мислення, забезпечують формування стійкого інтересу учнів до предмета. Ці форми роботи з учнями на уроках англійської мови стимулюють: пізнання, мислення, цікавість; сприяють виявленню та вирішенню проблем; спрямовують мислення школярів на пошук відповіді; залучають їх до розумової праці; допомагають досягати високих рівнів мислення. Тут на допомогу мені приходять онлайн-платформа Kahoot, яку використовуємо для проведення вікто-

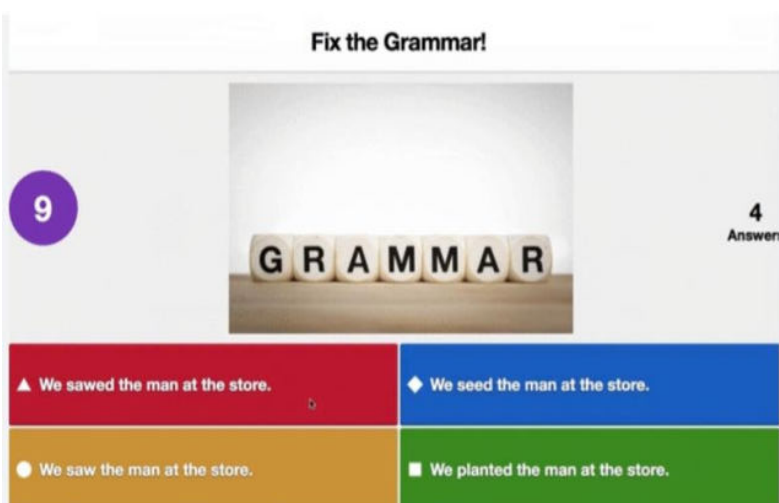

Рис. 2. Граматичний квіз

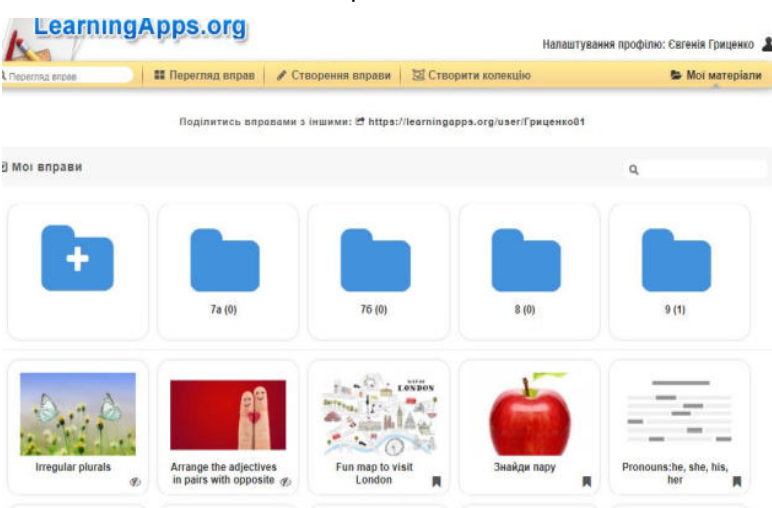

Рис. 3. Граматичні вправи

рин, навчальних ігор, тестів і LearningApps – онлайн-платформа, яка дозволяє створювати мультимедійні інтерактивні вправи, що сприяють перевірці й закріпленню знань в ігровій формі [7; 8] (рис. 2, 3).

LearningApps допомагає створювати інтерактивні вправи, які урізноманітнюють навчальний процес. Він має зручний інтерфейс та простий у використанні. З його допомогою можна розробляти завдання різного характеру, в яких потрібно, наприклад, поєднати портрет письменника та аудіофрагмент його твору, назву жанру твору та прізвище митця, тощо. Учні із задоволенням виконують як індивідуальні, так і групові завдання, створені за допомогою зазначеного сервісу. А його варіативна складова

робить його часто вживаним на уроках іноземної мови та зарубіжної літератури [14, с. 203].

На нашу думку, говорячи про переваги використання ІКТ на уроках англійської мови треба зазначити, що про них свідчить успішне розв'язання основних освітніх завдань. Так, зокрема:

- відбувається загальнокультурний розвиток учнів;
- удосконалюються навички володіння комп'ютером та іншими технічними засобами;
- підвищується рівень володіння англійською мовою;
- підвищується інтерес, а також мотивація вивчення іноземної мови;
- виникає можливість реалізувати індивідуалізоване навчання;
- відбувається підвищення естетичного й емоційного рівня уроку за рахунок використання музики, анімації;
- завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям збільшується можливість виконати більшу кількість певних робіт;
- це економія витрачання матеріалів учителем;

– підвищення авторитету вчителя, оскільки він стає на рівні з учнями;
– розширюється можливість ілюстративного супроводу уроку тощо.

«Інформаційно-комунікаційні технології дозволяють ставити перед учнями різні творчі завдання, а також вирішувати їх різними шляхами. Все залежить від рівня зацікавленості до поставленого перед ним завдання та прагнення учня його виконати. Процес навчання отримав зовсім іншу якість завдяки появі комп'ютерних мереж та інших засобів ІКТ. Через глобальну комп'ютерну мережу Інтернет можливий миттєвий доступ до світових інформаційних ресурсів, які дають великі можливості в навчанні та саморозвитку» [9, с. 120].

Висновок. Аналізуючи вищенаведене, можемо точно сказати, що, використання ІКТ на уроках словесності посприяє ефективному навчанню та поданню матеріалу, зробіть цей процес цікавим за рахунок новизни такої форми роботи. Також, не менш важливо в умовах сучасності, ІКТ дозволяє ефективно вирішувати проблеми, з якими стикнувся кожен учень і вчитель у процесі навчання.

Завдання ІКТ не в тому, щоб витіснити традиційне навчання, а в тому, щоб ефективно інтегруватися в нього і забезпечити серед школярів найвищу якість освіти. Адже новітні технології володіють величезним творчим потенціалом, стають ефективним інструментом у руках розвинутих учителів та учнів.

Інформаційно-комунікаційні технології здатні залучати до процесу навчання, робити із пасивних слухачів активних діячів; стимулювати пізнавальний інтерес до навчання та дисциплін у цілому; надавати навчальній роботі проблемний, творчий чи дослідницький характер, індивідуалізувати процес навчання і розвивати самостійну діяльність кожного учня.

Список використаних джерел

1. Басистий П. В., Чопик П. І., Банах В. Б. Використання ІКТ на уроках фізики. Тернопіль, 2018. URL: http://dSPACE.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15279/1/Basisty_Chopyk_Banakh.pdf
2. Безкоштовний сервіс для дистанційного навчання. URL: <https://classroom.google.com>
3. Головата М. Л. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках інформатики та в позаурочний час. Чернівці. URL: <http://golovata.dimca.cv.ua/wp-content/uploads/2014/01/Використання-інформаційно-комп'ютерних-технологій-на-уроках-інформатики-та-в-позаурочний-час.pdf>
4. Гриценко В. І. Суспільство в інформаційну епоху: реалії і перспективи розвитку. *Вісник НАН України*. 2005. № 6. С. 28–32.
5. Кравчук О. А. Переваги та недоліки використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі. Хмельницький. URL: <http://elar.khmn.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9131/1/Kravchuk.pdf>
6. Кремень В. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті і формування інформаційного суспільства. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2006. № 6. С. 4–8.
7. Навчальна платформа для проведення інтерактивних занять та перевірки знань. URL: <https://kahoot.it/>
8. Онлайн-сервіс для створення інтерактивних вправ. URL: <https://learningapps.org/>
9. Осіпов О. Використання ІКТ на уроках інформатики в закладах загальної середньої освіти. URL: http://eprints.zu.edu.ua/35616/1/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_22-119-122.pdf
10. Папіна М. Г. Переваги і недоліки використання ІКТ у навчальному процесі: наукова стаття. *Новітні інформаційно-комунікаційні технології в освіті*.

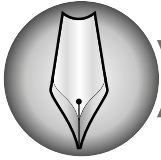
2015. С. 120–122. URL: <http://dSPACE.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/5147/1/Papina.pdf>

11. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства : Закон України на 2007-2015 рр. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>
12. Слобожаніна О. О. Мультимедійна презентація як спосіб засвоєння учнями інформаційно-комунікаційних технологій. URL: <http://www.wecomm.ru/structure/?idstructure=441>
13. Соколова Е. Т. Практичний аспект використання ІКТ на уроках географії. *Інформаційні технології в соціокультурній сфері, освіті та економіці* : матеріали наук.-практ. конфер. Дніпро, 2020. С. 153–155. URL: <http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2020/07/itck.pdf#page=155>
14. Шпіца Р. І., Тітова В. Г. Особливості використання ІКТ на уроках мистецтва. *Молодий вчений*. 2021. № 11. С. 201–204. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/40371/1/Shpitsa_R_Titova_V_OVIU.pdf

References

1. Basisty, P. V., Chopyk, P. I., & Banakh, V. B. (2018). *Vykorystannia IKT na urokakh fizyky [Use of ICT in physics lessons]*. Ternopil. Retrieved from http://dSPACE.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15279/1/Basisty_Chopyk_Banakh.pdf [in Ukrainian].
2. *Bezkoshtovnyi servis dlia dystantsiinoho navchannia [Free distance learning service]*. Retrieved from <https://classroom.google.com> [in Ukrainian].
3. Holovata, M. L. *Vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii na urokakh informatyky ta v pozaurochnyi chas [The use of information and communication technologies in computer science lessons and in extracurricular time]*. Chernivtsi. Retrieved from <http://golovata.dimca.cv.ua/wp-content/uploads/2014/01/Vykorystannia-informatsiino-kompiuternykh-tekhnolohii-na-urokakh-informatyky-ta-v-pozaurachnyi-chas.pdf> [in Ukrainian].
4. Hrytsenko, V. I. (2005). *Suspilstvo v informatsiino epokhu: realii i perspektyvy rozvytku [Society in the Information Age: Realities and Development Prospects]*. *Visnyk NAN Ukrainy [Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine]*, 6, 28-32 [in Ukrainian].
5. Kravchuk, O. A. *Perevahy ta nedoliky vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii v osvitnomu protsesi [Advantages and disadvantages of using information and communication technologies in the educational process]*. Khmelnytskyi. Retrieved from <http://elar.khmn.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9131/1/Kravchuk.pdf> [in Ukrainian].
6. Kremen, V. (2006). *Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii v osviti i formuvannia informatsiinoho suspilstva [Information and communication technologies in education and the formation of an information society]*. *Informatyka ta informatsiini tekhnolohii v navchalnykh zakladakh [Information and communication technologies in education and the formation of an information society]*, 6, 4-8 [in Ukrainian].
7. *Navchalna platforma dlia provedennia interaktyvnykh zaniat ta perevirky znan [Educational platform for conducting interactive classes and testing knowledge]*. Retrieved from <https://kahoot.it/> [in Ukrainian].
8. *Onlain-servis dlia stvorennia interaktyvnykh vprav [Online service for creating interactive exercises]*. Retrieved from <https://learningapps.org/> [in Ukrainian].
9. Osipov, O. *Vykorystannia IKT na urokakh informatyky v zakladakh zahalnoi serednoi osvity [The use of ICT in computer science lessons in general secondary education institutions]*. Retrieved from http://eprints.zu.edu.ua/35616/1/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_22-119-122.pdf [in Ukrainian].
10. Papina, M. H. (2015). *Perevahy i nedoliky vykorystannia IKT u navchalnomu protsesi: naukova stattia [Advantages and disadvantages of using ICT in the educational process: scientific article]*. *Novitni informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii v osviti [The latest information and communication technologies in education]*, 120-122. Retrieved from <http://dSPACE.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/5147/1/Papina.pdf> [in Ukrainian].
11. *Pro osnovni zasady rozvytku informatsiinoho suspilstva [On the main principles of information society development]*: Zakon Ukrainy na 2007-2015 rr. № 12. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text> [in Ukrainian].
12. Slobozhanina, O. O. *Multymediina prezentatsiia yak sposib zasvoennia uchniamy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii [Multimedia presentation as a method of students' assimilation of information and communication technologies]*. Retrieved from <http://www.wecomm.ru/structure/?idstructure=441> [in Ukrainian].
13. Sokolova, E. T. (2020). *Praktychnyi aspekt vykorystannia IKT na urokakh heohrafii [Practical aspect of using ICT in geography lessons]*. In *Informatsiini tekhnolohii v sotsiokulturnii sferi, osviti ta ekonomitsi [Information technologies in the socio-cultural sphere, education and economy]*: materialy nauk.-prakt. konf. (pp. 153-155). Dnipro. Retrieved from <http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2020/07/itck.pdf#page=155> [in Ukrainian].
14. Shpitsa, R. I., & Titova, V. H. (2021). *Osoblyvosti vykorystannia IKT na urokakh mystetstva [Peculiarities of using ICT in art lessons]*. *Molodyi vchenyi [Young Scientist]*, 11, 201-204. Retrieved from https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/40371/1/Shpitsa_R_Titova_V_OVIU.pdf [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 09.01.2023

УДК 028.8

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1\(208\)-63-67](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1(208)-63-67)

ФЕДІЙ ОЛЬГА АНДРІЇВНА,

докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри початкової освіти, Полтавський національний педагогічний Університет імені В. Г. Короленка, Україна

Fedy Olga,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Primary Education, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

E-mail: olgafedij@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-9988-7929>

ФЕНОМЕН БІБЛІОТЕРАПІЇ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

A Представлено філософсько-педагогічний контент бібліотерапії у виховному процесі становлення і розвитку особистості. Підкреслено виключну роль педагогічного потенціалу бібліотерапії у сучасних умовах деструктивного інформаційного середовища. Виокремлено спонукально-конструювальну, пізнавально-оціночну, споглядально-діяльнісну та соціально-практичну функції бібліотерапії в освітньому процесі сучасного закладу освіти.

Актуалізовано міждисциплінарний підхід у вивченні освітнього феномену бібліотерапії. Розглянуто педагогічну сутність бібліотерапії у її зв'язку з терапевтичним ефектом філософського знання. Вивчено історичний досвід використання лікувального ефекту книги, її суспільно-історичне та філософсько-педагогічне значення у гармонізації діади «Людина-Всесвіт».

Доведено доцільність та ефективність побудови педагогічного процесу з використанням бібліотерапевтичних технологій роботи з різними групами проблем соціального та індивідуального походження. Розглянуто теорію та практику організації психотерапевтичної виховної дії засобами книги.

З'ясовано феноменологічні ознаки бібліотерапії в освітньому процесі: це педагогічний засіб, покликаний реалізувати фундаментальні виховні завдання освіти; філософсько-історичні та соціокультурні засади бібліотерапії складають її багатозначну та поліфункціональну роль у суспільстві та сучасній освіті; бібліотерапія здатна зреалізувати свої освітні функції на всіх предметних рівнях філософії та педагогіки (онтологічному, гносеологічному, аксіологічному, праксеологічному); єдність синергетичних підходів у бібліотерапевтичному та освітньому процесах визначає успішність та ефективність використання бібліотерапії в освітньому процесі.

Ключові слова: бібліотерапія; філософія; книги; виховання; розвиток особистості; освітній процес; терапевтичний потенціал книги; читання

THE PHENOMENON OF BIBLIOTHERAPY IN THE MODERN EDUCATIONAL PROCESS

S The philosophical and pedagogical content of bibliotherapy in the educational process of personality formation and development is represented in the scope of the article. The exceptional role of the pedagogical potential of bibliotherapy in modern conditions of a destructive information environment is emphasized. The motivational-constructive, cognitive-evaluative, contemplative-active and social-practical functions of bibliotherapy in the educational process of a modern educational institution are outlined.

An interdisciplinary approach in the study of the educational phenomenon of bibliotherapy is updated. The pedagogical essence of bibliotherapy is considered in its connection with the therapeutic effect of philosophical knowledge. The historical experience of using the therapeutic effect of the book and its socio-historical and philosophical-pedagogical significance in the harmonization of the "Human - Universe" dyad has been studied.

The expediency and effectiveness of building a pedagogical process, while using bibliotherapy technologies for working with various groups of problems of social and individual origin is proven. The theory and practice of organizing psychotherapeutic educational actions using books are considered.

The phenomenological features of bibliotherapy in the educational process are obvious: it is a psychological tool, designed to implement the fundamental educational tasks of education; the philosophical-historical and socio-cultural foundations of bibliotherapy play its multi-meaningful and multifunctional role in society and modern education. Bibliotherapy can realize its educational functions at all subject levels of philosophy and pedagogy (ontological, epistemological, axiological, praxeological); the unity of synergistic approaches in bibliotherapy and educational processes determines the success and effectiveness of using bibliotherapy in the educational process.

Key words: bibliotherapy; philosophy; books; education; personality development; educational process; therapeutic potential of the book; reading

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями.

Стратегічна ідея розвитку та модернізації освіти XXI століття спрямована на пошук ефективного педагогічного інструментарію формування людини гуманістичного типу, вільної й самодостатньої, здатності долати агресію соціокультурного простору, виклики та загрози глобального характеру. Нині активного розвитку набувають численні технології організації життєвого простору людини у суміжних з педагогікою галузях знань – психології, психотерапії, бібліотекознавстві, мистецтві, естетиці тощо. Усе очевиднішим стають можливості естетотерапевтичного (стабілізуючого та спонукально-активізуючого) впливу на особистість у педагогічному просторі закладів освіти, зокрема, відбувається активний розвиток і становлення сучасного напрямку психолого-педагогічної науки – естетотерапії та її засобів психотерапевтичного впливу на людину задля створення комфортного освітнього середовища та надання можливості особистості створювати власну тактику і стратегію життєтворчості та зберігання унікальності свого особистісного саморозвитку, самоосвіти, самовдосконалення тощо.

Аналіз досліджень і публікацій з питань організації ефективного освітнього середовища сучасної школи свідчить про неабиякий інтерес науковців до можливостей різних видів естетотерапії, зокрема бібліотерапії, щодо активізації пізнавальних інтересів учнів, формування психологічної стійкості та наполегливості у досягненні особистих успіхів у школі, набуття цілющого досвіду задоволення від навчання, переживання почуття власної захищеності і психологічного комфорту від спілкування з оточуючими людьми: однокласниками, вчителями, батьками, друзями [11].

Останнім часом українськими та зарубіжними вченими здійснюються дослідження теоретико-методологічного контенту бібліотерапії та шляхів її застосування у різних сферах людської діяльності. Однозначно позитивним фактом виступає чітка тенденція зростання чисельності публікацій, що містять наукові гіпотези, узагальнення, теоретичні та практичні розробки бібліотерапевтичного знання (Ж. Вертій, Б. Вознічка-Парузель, Н. Демчук, М. Зубрицька І. Карівець, Н. Коржик, М. Марценюк, Т. Новальська, М. Цюра та ін. [1; 2; 3; 4; 5; 6; 9; 10; 12]. Переважна більшість досліджень проводиться у галузі медицини, психології і власне бібліотечній справі. Актуальним стає міждисциплінарний підхід у вивченні соціально-культурного та освітнього феномену бібліотерапії [9].

В умовах стрімкого розвитку цифровізації суспільства, зміни форматів освітніх процесів бібліотерапія переживає період переосмислення свого предмета, методів, цілей. Напрацьовані методологічні підходи та концепції у теорії й практиці бібліотерапії потребують свого екстраполювання у реалії сучасної освітології. Зокрема, вивчення теорії та практики організації психотерапевтичної дії на учнів засобами книги та вивчення організаційно-змістової та естетотерапевтичної виховної ролі книги – підручників, творів, додаткових інформаційних наукових і літературних джерел, якими послуговуються учні.

Мета статті – вивчення та узагальнення методологічно-концептуального апарату бібліотерапії, виокремлення її феноменологічних ознак у сучасному освітньому процесі.

Уперше термін «бібліотерапія» (bibliotherapy) застосував С. Крозерс (Samuel Mc Chord Crosters) у статті журналу *Atlantic Monthly* у 1916 році, де схарактеризував досвід діяльності шпитальних бібліотек у вирішенні психологічних проблем ветеранів Першої світової війни засобами спеціально підібраної літератури [15]. Проте, книголікування, як особливий вид психологічної допомоги, засіб зняття душевного стресу та активізації життєвих ресурсів людини відомий людству із прадавніх часів. Феномен надзвичайно потужної дії книги на свідомість і життєвий ресурс людини криється вже у самій появі книги у соціокультурному та історико-філософському розвитку цивілізації. Філософсько-релігійні знання, що їх здобувало людство, акумулювались у книгах. Так, уже першим бібліотекам була надана функція терапевтичного впливу. Відомо, що при вході в бібліотеку єгипетського фараона Рамзеса II (приблизно 1300 р. до н. е.) висіла табличка з написом: «Ліки для душі» [1].

Філософська наука, відображена та збережена у книгах різних часів, стає важливим естетотерапевтичним засобом гармонізації людських відносин із оточуючим середовищем. Визначального значення у теоретичному обґрунтуванні процесу гармонізації діади «Людина-Всесвіт» набувають філософські теорії, в лоні яких народжувались та розвивались й самі психолого-педагогічні знання про необхідність і можливість створення для людини комфортного емоційного-чуттєвого середовища.

Унаслідок величезної інтелектуально-емоційної, практично-духовної праці людини складалась певна система її відношення до світу: до природи, до суспільства, до свого «Я», як унікальної частини світу. Це, у свою чергу, визначало головну специфіку світогляду, як «своєрідної

інтегративної цілісності знання і цінностей, розуму і почуття, інтелекту і дії, критичного сумніву і свідомої неосконалості» [7, с. 8]. Світогляд, на думку вчених (В. Кремень, В. Ільїн), виконує й певну терапевтичну роль у житті людини: «захищає психіку людини від сумбурності зовнішньої інформації, служить фільтром, який послаблює, розділяє інформаційний потік» [там само, с. 19].

Людині доступно лише невпинне прагнення до істини, яке ніколи не завершувалось повністю, активне, діяльне, пристрасне бажання істини, любов до мудрості, що впливає із самого поняття «філософія».

Отже, вагомими захисними та розвивальними характеристиками Homo sapiens (людини розумної) є її природні бажання пізнання істини, прагнення до дослідження причинної сутності всіх речей і величезні потенційні можливості інтелектуального та духовного-естетичного розвитку. Пошук саме цих істин й спонукав людину впродовж століть звертатися до книги як до найважливішого джерела знань здобутих попередніми поколіннями.

Треба відзначити, що цей факт історичного розвитку людського суспільства несе в собі елемент своєрідної терапії філософією, або «лікування» знаннями. «Гуманістична функція філософії полягає в її адаптаційній життєствердній ролі для кожного індивіда, у сприянні формуванню гуманістичних цінностей і ідеалів, ствердженню позитивного сенсу і мети життя. Її покликання – здійснювати функцію *інтелектуальної терапії*, яка є особливо важливою у періоди нестабільності в суспільстві, коли людське існування перебуває у «*помежовій ситуації*», на межі буття та небуття, і кожний повинен зробити свій не легкий вибір» [там само, с. 27].

Філософська наука – це інтелектуально-естетичне захисне явище, яке здатна створити собі у цьому світі лише людина. Вона «усвідомлює буття у цілому, саму себе та свої межі існування. Перед нею відкривається жах світу та власна безпорадність. Зародження філософської науки та її відображення у книгах є сміливою спробою людської істоти знайти у своїх філософських пошуках певну істину гармонії та рівноваги, умови та засоби власного успішного існування на Землі, такого, яке здатне захистити її як вид і надати можливість індивідуально-творчого розвитку й самовдосконалення. Продуктивне, творче мислення притаманне філософії, повертає людину до її людської сутності, звільняє від буденності, визначає її місце у світовому устрої.

Сформульовані видатним німецьким філософом І. Кантом основні питання філософії («Що я можу знати?», «Що я маю робити?», «На що я можу сподіватися?», «Що таке людина?») у контексті нашого дослідження мають двовимірне значення. З одного боку, вони характеризуються певною загальною діагностичністю фундаментальних, одвічних людських проблем, з іншого – окреслюється власне смислове поле філософії, створюються необхідні умови для активного з'ясування архіважливих, актуальних, хви-

люючих питань для кожної людини, тобто фіксуємо власне бібліотерапевтичний ефект філософського знання, як необхідну умову розвитку людини мислячої, людини читаючої.

Можливість реалізації бібліотерапевтичного потенціалу у лоні філософії, як соціокультурного явища, спостерігається практично на всіх предметних рівнях цієї полісистемної та багатофункціональної науки: онтологічному (спонукально-конструююча функція бібліотерапії), гносеологічному (пізнавально-оціночна функція бібліотерапії), аксіологічному (споглядально-діяльнісна функція бібліотерапії) та праксеологічному (соціально-практична функція бібліотерапії).

Упродовж усього свого історичного розвитку людство відпрацювало низку різноманітних форм і методів використання книги: філософських, релігійних, мистецьких творів – із терапевтичною метою, збагачуючи практику бібліотерапії як важливого соціокультурного явища.

Так, наприклад, історії відомі факти існування єврейської аскетичної секти терапевтів (1 ст. н. е.) у якій шість днів на тиждень проводилось усамітнення читанням Писання. Стародавні греки та римляни книгу асоціювали з душевним здоров'ям, покращенням душевного стану. Піфагором був апробований на практиці окремий вид бібліотерапевтичного мистецтва – віршоване слово, поетика: він користувався віршами Гомера та Гесіода, що промовлялися для виправлення душі. У 13 ст. читання Корану в Каїрському шпиталі було частиною лікувального процесу. У середньовічній Європі лікуванням книгою займались церковні бібліотеки, а в епоху Відродження бібліотерапію почали активно практикувати лікарі. У 18.ст. читання вважалось одним із методів відновлення душевного здоров'я у Франції та Англії. З початком 19 ст. лікувальне читання розповсюдилося і в Америці [10].

Сьогодні в Україні бібліотерапія найширше використовується в бібліотеках, здебільшого для дітей та юнацтва. Певного розвитку набуває, так звана, спрямована бібліотерапія: укладаються рекомендаційні переліки літератури, створюється методичний контент до них, організовуються книжкові виставки, бібліотечні центри тощо [12].

У дослідженнях учених зазначається на можливостях працювати засобами бібліотерапії із широким колом проблем сучасної людини, як-от: долання та управління стресом, посилення психологічного опору, зниження психічної напруги, переживання криз, катарсису, усвідомлення ситуації тощо [2]. Підкреслюються навчальні можливості читання, яке може допомогти розвинути комунікативні навички, що також позитивно впливає на розвиток особистості [3]. Окреслена проблематика стосується й сучасного педагогічного процесу у закладах освіти. Дослідниця М. Марценюк пропонує всі ситуації, в яких допомагає лікування книжковим словом у дітей класифікувати на: складні ситуації, наприклад, переїзд, нова школа, нове середовище, однокласники; кризо-

ві періоди – розлучення батьків, смерть у родині, важка хвороба; психологічні проблеми – занепокоєння, депресія, залежність, розлади настрою; фізичні дефекти та комплекси [9].

Читання спеціально підібраних педагогом книг може заповнювати недолік власного досвіду та власних переживань. Людина ніби живе десятками інших життів, радіє чужим радощам, здійснює вчинки та помилки та виходить переможцем зі складних ситуацій. Усе це не може не впливати на емоції та почуття дитини, на принципи підходів до життя та власних переживань.

При підборі книги з метою бібліотерапевтичного впливу треба дотримуватися таких принципів:

- ступінь доступності викладення (або ступінь складності книги);
- герой книги має бути доступним дитині;
- максимальна схожість ситуації у книзі та ситуації, у якій знаходиться учень [11].

У ході бібліотерапії учень може вести читацький щоденник. Аналіз записів нерідко розкриває процес суб'єктивної інтерпретації художніх творів, або може бути використаний із метою педагогічного діагностування. У роботі з вихованцями можна використовувати методи та технології арт-педагогіки: читацькі малюнки, есе, розповіді, драматизації прочитаних історій, роботи в техніці лялькотерапії тощо.

Бібліотерапія може відбуватися в індивідуальній та груповій формах. При індивідуальній формі читання книг пропонується за складеним педагогом планом із подальшим обговоренням, і, за необхідності використанням арт-технік. При груповій формі підбираються невеликі за обсягом твори, які читають під час групового заняття. Виникає дискусія, у результаті якої чітко вимальовується структура міжособистісних стосунків у групі, класі, визначається ставлення членів групи до читання художньої літератури, виникає інтерес до читання. Бесіди можна фіксувати та аналізувати.

Принципово важливим у педагогічній бібліотерапії є визначення близьких і віддалених завдань, з'ясування тактики та стратегії педагогічної дії.

До найближчих завдань бібліотерапії відносять:

- відключення від діючої психотравматичної ситуації («відхід» у книгу);
  - деактуалізація власних, існуючих життєвих переживань (зміна «прейскуранта цінностей» цих переживань);
  - вироблення «ідеалу поведінки» у подальшому.
- Віддалені завдання бібліотерапії охоплюють такі напрями розвитку сутнісних сил людини:
- вироблення оптимістичнішого погляду на життя;
  - зміна власних реакцій на ситуацію, яка травмує психіку;
  - покращення контакту з людьми – у родині, з друзями, у школі тощо;

– вироблення важливого вміння поставити себе на місце іншої людини та зрозуміти мотиви її вчинків (особистісна децентрація);

– виваженіше, толерантніше ставлення до людей, які тобі неприємні;

– позитивну зорієнтованість на пошук кращого в людях, на вміння бачити, у першу чергу, позитивні риси особистості тощо [11].

За силою емоційно-чуттєвих вражень поміж численних видів і жанрів літератури, що використовуються у бібліотерапії з дітьми, одне з важливіших місць посідає казка. Цей літературний жанр, водночас, є класичним виховним засобом у педагогіці, відомим своєю привабливістю та легкістю сприйняття дитиною, та своєю надзвичайною терапевтичністю. Казковий матеріал створює для учня своєрідний «банк життєвих ситуацій» через осмислення дитиною «життєвих уроків» казки та перенесення набутого соціального досвіду у реальне життя. Головним засобом психологічного впливу у казкотерапії є метафора, як ядро будь-якої казки. Тому часто фахівці будують свої авторські психолого-педагогічні діагностично-корекційні методики, базуючись на використанні принципу казкових метафор [14]. Саме глибина та точність метафори визначають ефективність казкотерапевтичних прийомів у роботі педагога з учнями. Вплив на дитячу психіку через метафору може бути глибоким і досить стійким. «Вона торкається не лише поведінкових прошарків психіки, але й її ціннісної структури» [8].

Важливим естетотерапевтичним аспектом казки є ефект трансформації. «Дехто малий і слабкий на початку, у кінці перетворюється у сильного, значущого та багато у чому самодостатнього». Цей шлях зростання у казці К. Юнг окреслював як процес індивідуалізації [13].

Предметом казкотерапії є процес виховання «внутрішньої Дитини» (Д. Гордон), як гармонійного, суто людського емоційно-духовного бажання відкривати світ, осягаючи істину, розвиток душі, підвищення рівня усвідомленості подій, набуття знань про закони життя та способи соціального прояву творчої сили [14].

Досвід вітчизняної й зарубіжної бібліотерапії, накопичений методичний арсенал дозволяють виділити в бібліотерапевтичній діяльності педагога такі її феноменологічні характеристики й ознаки:

1. Бібліотерапія, як керівництво читанням – це процес лікувально-педагогічний або психагогічний: покликаний реалізувати фундаментальні виховні завдання педагогічного процесу.

2. Філософсько-історичні та соціокультурні засади бібліотерапії складають її багатозначну та поліфункціональну роль у суспільстві та сучасній освіті.

3. Бібліотерапія здатна зреалізувати свої освітні функції на всіх предметних рівнях філософії та педагогіки: спонукально-конструювальному, пізнавально-оціночному, споглядально-діяльнісному та соціально-практичному.

4. Єдність синергетичних підходів у бібліотерапевтичному та освітньому процесах визначає успішність та ефективність використання бібліотерапії в освітньому процесі.

Висновки. Отже, бібліотерапія – це самостійний багатофункціональний засіб естетотерапевтичного впливу, який використовує підтримувальний і лікувальний ефекти читання та слугує розвитку та вихованню людської особистості. Мета терапії полягає у визначенні внутрішньої проблеми дитини та, за допомогою книги, відображенні стресової або психотравмуючої ситуації, з якою зустрічається і потерпає особистість. Читання може допомогти зняти напругу, що накопичилася, сприяти відновленню відчуття задоволення від життя, підвищенню особистої задоволеності. Крім зміцнення психічної стійкості, читання допомагає розвинути фантазію, критичне мислення, креативність, навички спілкування, бажання та жагу до здобуття нових знань, відчуття наснаги від процесу навчання.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розкритті практичного аспекту терапевтичного впливу сучасного підручника на здобувачів освіти різних рівнів, дослідження сучасних тенденцій інтеграції реального та віртуального форматів книги в інформаційному освітньому процесі.

Список використаних джерел

1. Вертій Ж. Еволюція бібліотерапії як складової бібліотекознавства. *Наукові праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2011. Вип. 29: Управління бібліотечно-інформаційною діяльністю наукової бібліотеки. С. 202–209.
2. Вознічка-Парузел Б. Бібліотерапія: від теорії до практичної діяльності. *Острів безпеки у світі небезпек: на допомогу бібліотерапевту / упоряд.: Л. А. Лугова, Ю. В. Стадницька ; Львів. обл. б-ка для дітей : Львів, 2012. С. 40–44.*
3. Демчук Н. Читач і читання як елементи дисциплінарної матриці системи соціальних комунікацій. *Science and Technology of the Present Time: Priority Development Directions of Ukraine and Poland: International Multidisciplinary Conference*. Wolomin, Republic of Poland, 19–20 October 2018. Vol. 4. Wolomin : Izdavneciba «Baltija Publishing», 2018. URL: http://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/22146/1/Glogera_conf_Poland_Erokhina_Avilova.pdf
4. Зубрицька М. О. Homo legens: читання як соціокультурний феномен. Львів : Літопис, 2004. 352 с.
5. Карівець І. Основи бібліотерапевтичної діяльності. *Острів безпеки у світі небезпек: на допомогу бібліотерапевту / упоряд.: Л. А. Лугова, Ю. В. Стадницька ; Львівська обласна бібліотека для дітей. Львів, 2012. С. 21–32.*
6. Коржик Н. Бібліотерапевтичний інструментарій сучасної публічної бібліотеки. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2019. Вип. 54. С. 41–52.
7. Кремень В. Г., Ільїн В. В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції. Київ : Книга, 2005. 528 с.
8. Максименко Д. С. Різнокольорове дитинство: ігротерапія, казкотерапія, ізотерапія, музикотерапія : практична психологія. Київ : ЦУЛ, 2018. 192 с.
9. Марценюк М. О., Моргун А. В. Бібліотерапія як сучасна форма психотерапевтичної діяльності. *Освіта і наука*. 2021. № 1 (30). С. 72–77.
10. Новальська Т. В. Бібліотечне читачознавство в Україні: історія, теорія, практика : монографія. Київ : Ліра-К, 2018. 350 с.
11. Федій О. А. Естетотерапія : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ : ЦУЛ, 2012. 304 с.
12. Цюра М. А. Роль бібліотерапії в соціально-психологічній адаптації дітей та підлітків у нових умовах. *Інтегровані комунікації*. 2017. Вип. 4. С. 8–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/integcommu_2017_4_12
13. Юнг К. Г. Воспоминания, сновидения, размышления. Киев : Airland, 1994. 405 с.
14. Kopp Sh. Guru: Metaphors from a Psychotherapist. Palo Alto, CA : Science & Behavior Books, 1971. 179 p.
15. Samuel Mc Chord Crosters. *A Lilerary Clinic*. 1916. P. 291–301. URL: <https://cdn.theatlantic.com/media/archives/1916/09/118-3/132285593.pdf>

References

1. Vertii, Zh. (2011). Evoliutsiia biblioterapii yak skladovoi bibliotekoznavstva [Evolution of bibliotherapy as a component of library science]. *Naukovi pratsi Nats. b-ky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho [Scientific works of the National b-ky of Ukraine named after V. I. Vernadsky]*, 29: Upravlinnia bibliotechno-informatsiinoiu diialnistiu naukovoї biblioteki, 202-209 [in Ukrainian].
2. Voznichka-Paruzel, B. (2012). Biblioterapiia: vid teorii do praktychnoi diialnosti [Bibliotherapy: from theory to practical activity]. In L. A. Luhova, Yu. V. Stadnytska (Comps.), *Ostriv bezpeky u sviti nebezpek: na dopomohu biblioterapevtu [An island of safety in a world of dangers: to help the bibliotherapist]* (pp. 40-44). Lviv [in Ukrainian].
3. Demchuk, N. (2018). Chytach i chytannia yak elementy dystsyplinarnoi matrytsi systemy sotsialnykh komunikatsii [Reader and reading as elements of the disciplinary matrix of the system of social communications]. In *Science and Technology of the Present Time: Priority Development Directions of Ukraine and Poland: International Multidisciplinary Conference (Vol. 4)*. Wolomin: Izdavneciba «Baltija Publishing» Retrieved from http://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/22146/1/Glogera_conf_Poland_Erokhina_Avilova.pdf [in Ukrainian].
4. Zubrytska, M. O. (2004). *Homo legens: chytannia yak sotsiokulturnyi fenomen [Homo legens: reading as a sociocultural phenomenon]*. Lviv: Litopys [in Ukrainian].
5. Karivets, I. (2012). Osnovy biblioterapevtychnoi diialnosti [Basics of bibliotherapy activity]. In L. A. Luhova, Yu. V. Stadnytska (Comps.), *Ostriv bezpeky u sviti nebezpek: na dopomohu biblioterapevtu [An island of safety in a world of dangers: to help the bibliotherapist]* (pp. 21-32). Lviv [in Ukrainian].
6. Korzhik, N. (2019). Biblioterapevtychni instrumentarii suchasnoi publichnoi biblioteki [Bibliotherapeutic tools of a modern public library]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury [Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture]*, 54, 41-52 [in Ukrainian].
7. Kremen, V. H., & Ilin, V. V. (2005). *Filosofia: myslyteli, idey, kontseptsii [Philosophy: thinkers, ideas, concepts]*. Kyiv: Knyha [in Ukrainian].
8. Maksymenko, D. S. (2018). *Riznokolorove dytynstvo: ihoterapiia, kazkoterapiia, izoterapiia, muzykoterapiia: praktychna psikhohihiia [Colorful childhood: play therapy, fairy-tale therapy, isotherapy, music therapy: practical psychology]*. Kyiv: TsUL [in Ukrainian].
9. Martseniuk, M. O., & Morhun, A. V. (2021). Biblioterapiia yak suchasna forma psykhoterapevtychnoi diialnosti [Bibliotherapy as a modern form of psychotherapeutic activity]. *Osvita i nauka [Education and science]*, 1 (30), 72-77 [in Ukrainian].
10. Novalska, T. V. (2018). *Bibliotechne chytacheznavstvo v Ukraini: istoriia, teoriia, praktyka [Library literacy in Ukraine: history, theory, practice]: monohrafiia*. Kyiv: Lira-K [in Ukrainian].
11. Fedii, O. A. (2012). *Estetoterapiia [Aesthetic therapy]: navch. posib*. Kyiv: TsUL [in Ukrainian].
12. Tsiura, M. A. (2017). Rol biblioterapii v sotsialno-psykholohichnii adaptatsii ditei ta pidlitkiv u novykh umovakh [The role of bibliotherapy in the social and psychological adaptation of children and adolescents in new conditions]. *Intehrovani komunikatsii [Integrated communications]*, 4, 8-64. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/integcommu_2017_4_12[in Ukrainian].
13. Jung, K. G. (1994). *Vospominaniia, snovideniia, razmyshleniia [Memories, dreams, reflections]*. Kiev: Airland [in Russian].
14. Kopp, Sh. (1971). *Guru: Metaphors from a Psychotherapist*. Palo Alto, CA: Science & Behavior Books.
15. Samuel Mc Chord Crosters. (1916). *A Lilerary Clinic*, 291-301. Retrieved from <https://cdn.theatlantic.com/media/archives/1916/09/118-3/132285593.pdf>

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 02.02.2023

УДК 373.2.091.39:004

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1\(208\)-68-70](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1(208)-68-70)

ІСНЮК КАТЕРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА,

магістрантка, Класичний приватний університет, м. Запоріжжя; вихователька, Кременчуцький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) № 13 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області, Україна

Isniuk Kateryna,

Master's student, Classical Private University, Zaporizhzhia; educator, Kremenchuk Preschool Education No. 13 of Kremenchuk City Council of Kremenchuk District, Poltava Region, Ukraine

E-mail: Kati-z@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-4518-1303>

УПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗДО

- A** Осмислено результати проведення педагогічного експерименту, мета якого полягала в упровадженні цифрових технологій в освітній процес закладів дошкільної освіти (ЗДО). Унаслідок карантинних обмежень, а потім уведення воєнного стану дошкільна освіта Кременчука перейшла у дистанційний формат. У зв'язку із цим актуальності набуває впровадження інноваційних форм дистанційного навчання і виховання у ЗДО, адже діти (особливо це стосується старшого дошкільного віку) потребують підготовки до школи, адаптації до цифрового освітнього середовища та ефективної соціалізації. Результати проведеного педагогічного експерименту дозволяють дійти висновків про те, що запропоновані заходи підтвердили свою ефективність і доцільність для підвищення цифрової компетентності педагогічних працівників і вихованців ЗДО.

Ключові слова: цифрові технології; дошкільна освіта; освітній процес; дистанційна освіта; цифрова компетентність

IMPLEMENTATION OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF A PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTION

- S** This article discusses the results of the pedagogical experiment, the purpose of which was to introduce digital technologies into the educational process of special education. Because of quarantine restrictions and then the introduction of martial law, preschool education in Kremenchuk changed to a distance format. In this regard, the introduction of innovative forms of distance learning and education in preschool education institutions is gaining relevance because children (especially older preschool age) need preparation for school, adaptation to the digital educational environment, and effective socialization, etc. The results of the conducted pedagogical experiment allow us to draw the conclusion that the proposed measures have confirmed their effectiveness and expediency for increasing the digital competence of pedagogical staff and pupils of secondary education. The experimental research was conducted in three stages: ascertainment (survey of teachers, survey of parents), a formative (conducting online classes for pupils, conducting webinars and seminars for educators), and a control-generalizing (survey of educators, survey of parents). The analysis of the data obtained during the ascertaining stage of the pedagogical experiment showed that the introduction of digital technologies into the educational process of the preschool education institution requires organizational and methodological support. The essence of the formative stage of the experiment was to increase the digital competence of educators to organize high-quality distance education in a preschool education institution. For the further development of distance learning in a preschool education institution, it is necessary to improve the system of increasing the digital competence of educators.

Key words: digital technologies; preschool education; educational process; distance education; digital competence

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Виклики, які постали перед сучасною українською освітою загалом, і дошкільною, зокрема, потребують суттєвого перегляду підходів до організації освітнього процесу. Пандемія, а згодом війна зумовили перехід шкільної та дошкільної освіти Кременчука у дистанційний формат. У зв'язку із цим актуальності набуває впровадження інноваційних форм дистанційного навчання і виховання у закладах дошкільної освіти, адже діти (особливо це стосується старшого дошкільного віку) потребують підготовки до школи, адаптації до цифрового освітнього середовища, і, насамкінець, ефективної соціалізації.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади використання інформаційно-комп'ютерних тех-

нологій у дошкільній освіті є предметом наукових студій вітчизняних (Т. Коваленко [3], Г. Назаренко та К. Андрющенко [4], Л. Фамілярська [8], О. Чекан [10]) і зарубіжних освітлогів (Г. Фесакіс (Fesakis), К. Софроніу (Sofroniou) та Е. Мавровді (Mavroudi) [13], Г. Джонсон (Johnson) [14]). Акцентується важливість на інтеграцію цифрових технологій в освітнє середовище ЗДО [8], актуальність формування цифрової компетентності в усіх учасників освітнього процесу – педагогічних працівників [5], дітей [7] та їхніх батьків [4], необхідність створення спеціального контенту для дошкільнят [12].

При цьому «цифровізація розглядається як необхідний процес трансформації змісту, методів й організаційних форм навчальної та виховної роботи, яка здійснюється в цифровому освітньому середовищі, що швидко розвиває-

ться, і спрямована на досягнення цілей соціально-економічного розвитку країни» [9, с. 4].

У проєкті «Опис цифрової компетентності педагогічного працівника» наголошується важливість розвитку широкого спектру всіх її складників: «від медіаграмотності до опрацювання та критичного оцінювання інформаційних даних, безпеки та співпраці в мережі Інтернет до знань про різноманітні цифрові технології та пристрої, вміння використовувати відкриті ресурси та технології для професійного розвитку, формування в учнів умінь ефективно користуватися цифровими технологіями та сервісами у навчальних і життєвих ситуаціях для розв'язування різних проблем і завдань, застосовувати інноваційні технології для оцінювання результатів їхньої навчальної діяльності, розуміння поняття кодування, елементів штучного інтелекту, віртуальної та доповненої реальності та вирішення професійних проблем за допомогою використання цифрових технологій» [5].

Г. Назаренко та К. Андрущенко підкреслюють вагомість цифровізації в аспекті налагодження партнерської взаємодії з батьками дошкільників. Зокрема, на думку вчених, «використання інформаційно-комунікаційних технологій сприяє вдосконаленню педагогічної просвіти батьківської громадськості, забезпечує надання батькам можливості для отримання інформації про розвиток своєї дитини, підвищення якості психологічної підтримки батьків, а також створює умови для співпраці педагогічного колективу та членів сімей дошкільників з усіх питань дошкільної освіти» [4, с. 32].

Мета статті полягає в аналізі досвіду впровадження цифрових технологій в освітній процес ЗДО.

Викладення основного матеріалу. Із метою впровадження цифрових технологій в освітній процес ЗДО було проведено експериментальне дослідження, базою якого став Кременчуцький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) № 13 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області. В експерименті брали участь 6 вихователів, 44 дитини старшого дошкільного віку та 56 батьків.

Експериментальне дослідження проводилося за трьома етапами: констатувальним (опитування вихователів, опитування батьків), формувальним (проведення онлайн-занять для вихованців, проведення вебінарів і семінарів для вихователів) і контрольньо-узагальнювальним (опитування вихователів, опитування батьків).

Під час констатувального етапу експерименту визначено наступне: розуміння вихователями та батьками значущості впровадження цифрових технологій в освітній процес ЗДО; наявність потреби у підвищенні цифрової компетентності вихователів. Аналіз отриманих даних показав, що впровадження цифрових технологій в освітній процес ЗДО потребує організаційно-методичної підтримки.

Сутність формувального етапу експерименту полягала у підвищенні цифрової компетентності вихователів із метою організації якісної дистанційної освіти у ЗДО. Оскільки даний етап був проведений із урахуванням результатів констатувального етапу, під час якого було встановлено, що частині вихователів потрібна допомога щодо роз'яснення вимог до дистанційних занять, було проведено два вебінари для вихователів «Специфіка дистанційного навчання у ЗДО» та «Інструменти платформи ZOOM». Мета вебінарів полягала в ознайомленні вихователів із передовими зарубіжними і вітчизняними практиками дистанційної освіти на платформі ZOOM.

Також на цьому етапі проводилися семінари-обговорення занять, на яких відбувалася педагогічна рефлексія стосовно змісту, методики проведення та використання інструментів цифрової освіти.

Заняття у дистанційному форматі, які проводилися вихователями для дітей, створювалися з урахуванням вимог Державного стандарту дошкільної освіти, який пропонує для дітей старшого дошкільного віку такі освітні лінії: «Особистість дитини», «Дитина у соціумі», «Дитина у природному доквіллі», «Дитина у світі культури», «Діяльність дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Мовлення дитини» [1].

У якості основи стали: Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» [2]; Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку [6]; Програма розвитку дитини від народження до шести років «Я у Світі» [11].

Варто зазначити, що вихователі, які брали участь у педагогічному експерименті, розробили значну кількість авторських занять, зокрема: «Мамин помічник», «Які на деревах листя», «One, two, three... Рахуємо англійською», «Складаємо портфель», «Малюнки для воїнів», «Хто такий волонтер» тощо.

У процесі занять, окрім основного змісту, діти навчалися користуватися інструментами ZOOM (умикати мікрофон, відео, давати реакцію, натискаючи «долоньку» тощо).

Розроблення авторських уроків базувалося на гуманістичному та дитиноцентрованому підходах. Вихователі намагалися надати дітям позитивний онлайн-контент, щоб допомогти вчитися, розвиватися і самовиражатися. У цьому аспекті погоджуємося з методичними рекомендаціями «Positive Online Content for Children: Best practice guide», автори яких наполягають на тому, що забезпечення доступу дітей до високоякісного позитивного онлайн-досвіду з раннього віку надає їм можливості стати активними громадянами. Контент має бути не лише безпечним і надійним, але й привабливим, простим у використанні, інклюзивним і веселим [12].

Заключним етапом експерименту був контрольньо-узагальнювальний, метою якого було діагностування цифрових компетентностей дітей і вихователів шляхом опитування.

Результати дослідження. Результати експерименту подано у табл. 1 (опитування вихователів) і табл. 2 (опитування батьків):

Таблиця 1

Результати опитування вихователів щодо самооцінювання рівня цифрової компетентності, %

	Рівні		
	низький	середній	високий
до	38%	47%	4%
після	42%	54%	15%

Таблиця 2

Результати опитування батьків щодо оцінювання рівня цифрової компетентності дітей, %

	Рівні		
	низький	середній	високий
до	17%	61%	10%
після	29%	68%	15%

Висновки. Отже, результати проведеного педагогічного експерименту дозволяють зробити висновки про те, що запропоновані вебінари та семінари для вихователів підтвердили свою ефективність і доцільність для підвищення цифрової компетентності педагогічних працівників і вихованців ЗДО.

Перспективи подальших розвідок. Для подальшого розвитку дистанційного навчання у ЗДО потрібно вдосконалити систему підвищення цифрової компетентності вихователів, тому перспективними напрямками подальших досліджень вважаємо пошук нових форм удосконалення навичок роботи у цифровому середовищі.

Список використаних джерел

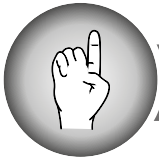
1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) : затверджено наказом Міністерства освіти і науки України № 33 від 12.01.2021 р. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoi%20osvity.pdf
2. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільня» / за заг. ред. О. В. Низковської. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 256 с.
3. Коваленко Т. М. Використання ІКТ у навчально-виховній роботі з дітьми дошкільного віку. *Впровадження та поширення інформаційно-комунікаційних технологій у роботі дошкільного навчального закладу з дітьми, педагогами, батьками та громадянськстю* : темат. зб. праць / упоряд: А. А. Волосюк ; за заг. ред. Л. А. Шишолік. Рівне: РОІППО, 2015. URL: <https://roippo.org.ua/upload/iblock/fe1/posibnyk-zakhodu.pdf>
4. Назаренко Г., Андришченко К. Інформаційно-комунікаційні технології як інструмент підвищення якості дошкільної освіти. *Information Technologies and Learning Tools*. 2021. № 69 (1). URL: DOI:10.33407/itlt.v69i1.2688
5. Опис цифрової компетентності педагогічного працівника. Проект. Розроблено на виконання Наказу МОН України № 38 від 15 січня 2019 року URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27905/1/digital%20comp%20teacher%20Morze.pdf>
6. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / Н. В. Гавриш та ін. Київ : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
7. Суятінова К. Є. Формування цифрової компетентності дітей дошкільного віку. *Інноваційна педагогіка*. 2022. № 44, т. 2. С. 148–151.
8. Фамілярська Л. Л. Інтеграція цифрових технологій в освітнє середовище закладу дошкільної освіти. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2021. № 11. С. 174–183. URL: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2021.1115>
9. Цифрові технології в дошкільній освіті : метод. рекомен. для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти / уклад.: С. О. Доценко, О. У. Холтобіна. Харків, 2022. Ч. 1. 152 с.

10. Чекан О. І. Застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності вихователя дошкільного навчального закладу : навч. посіб. Київ : Слово, 2015. 184 с.
11. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О. П. Аксьонова та ін.; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.
12. Positive Online Content for Children: Best practice guide. 2020. URL: https://www.betterinternetforkids.eu/documents/167024/3974002/POCC_BestPracticeGuide.pdf/7606c4a8-e6ac-4980-a6ab-1c2099597948
13. Fesakis G., Sofroniou C., Mavroudi E. Using the internet for communicative learning activities in kindergarten: The case of the «Shapes Planet». *Early Childhood Education Journal*. 2011. № 38 (5). P. 385–392.
14. Johnson G. M. Internet use and child development: Validations of the ecological techno-subsystem. *Educational Technology & Society*. 2010. Vol. 13 (1). P. 176–185.

References

1. *Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity) [The basic component of preschool education (State standard of preschool education)]*: zatverdzheno nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 33 vid 12.01.2021 r. Retrieved from https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoi%20osvity.pdf [in Ukrainian].
2. Bilan, O. I., Nyzkovska, O. V. (Ed.). (2017). *Prohrama rozvytku dytyny doshkilnoho viku «Ukrainske doshkillia» [Preschool child development program «Ukrainian Kindergarten»]*. Ternopil: Mandrivets [in Ukrainian].
3. Kovalenko, T. M. (2015). *Vykorystannia iKT u navchalno-vykhovni roboti z ditmy doshkilnoho viku [The use of ICT in educational work with preschool children]*. In L. A. Shysholik (Ed.), *Vprovadzhennia ta poshyrennia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnologii u roboti doshkilnoho navchalnoho zakladu z ditmy, pedahohamy, batkamy ta hromadskosti: tematychni zbirnyk prats [Implementation and dissemination of information and communication technologies in the work of a preschool educational institution with children, teachers, parents and the public: thematic collection of works]*. Rivne: ROIPPO. Retrieved from <https://roippo.org.ua/upload/iblock/fe1/posibnyk-zakhodu.pdf> [in Ukrainian].
4. Nazarenko, G., & Andriushchenko, K. (2021). *Informatsiino-komunikatsiini tekhnologii iak instrument pidvyshchennia iakosti doshkilnoi osvity [Information and communication technologies as a tool for improving the quality of preschool education]*. *Information Technologies and Learning Tools*, 69 (1). Retrieved from DOI:10.33407/itlt.v69i1.2688 [in Ukrainian].
5. *Opys tsyfrovii kompetentnosti pedahohichnoho pratsivnyka. Proiekt [Description of the digital competence of the pedagogical worker. Project]: rozrobleno na vykonannia Nakazu MON Ukrainy № 38 vid 15 sichnia 2019 roku*. Retrieved from <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27905/1/digital%20comp%20teacher%20Morze.pdf> [in Ukrainian].
6. Havrysh, N. V. et al. (Comps.). (2017). *Osvitnia prohrama «Vpevnenyi start» dlia ditei starshoho doshkilnoho viku [Educational program «Confident start» for children of older preschool age]*. Kyiv: Ukrainiska akademiya dytynstva [in Ukrainian].
7. Suiatynova, K. E. (2022). *Formuvannia tsyfrovii kompetentnosti ditei doshkilnoho viku [Formation of digital competence of children of preschool age]*. *Innovatsiina pedahohika [Innovative pedagogy]*, 44 (2), 148-151 [in Ukrainian].
8. Familiarska, L. L. (2021). *Intehratsiia tsyfrovyykh tekhnologii v osvittne sere-dovyshche zakladu doshkilnoi osvity [Integration of digital technologies in the educational environment of the preschool education institution]*. *Vidkryte osvittne e-seredovyshche suchasnoho universytetu [Open educational e-environment of a modern university]*, 11, 174-183. URL: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2021.1115> [in Ukrainian].
9. Dotsenko, S. O., & Kholtochina, O. U. (2022). *Tsyfrovii tekhnologii v doshkilni osviti [Digital technologies in preschool education]: metodychni rekomendatsii dlia zdobuvachiv druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity fakultetu doshkilnoi osvity (Part 1)*. Kharkiv [in Ukrainian].
10. Chekan O. I. (2015). *Zastosuvannia kompiuternyykh tekhnologii u profesiinii diialnosti vykhovatelja doshkilnoho navchalnoho zakladu [Application of computer technologies in the professional activity of a preschool teacher]: navchalnyi posibnyk*. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].
11. Kononko, O. L. (Ed.). (2019). *Ia u Sviti. Prohrama rozvytku dytyny vid narodzhennia do shesty rokiv [I am in the World. Child development program from birth to 6 years]*. Kyiv: TOV «MTSFER-Ukraina» [in Ukrainian].
12. *Positive Online Content for Children: Best practice guide*. (2020). Retrieved from https://www.betterinternetforkids.eu/documents/167024/3974002/POCC_BestPracticeGuide.pdf/7606c4a8-e6ac-4980-a6ab-1c2099597948
13. Fesakis, G., Sofroniou, C., & Mavroudi, E. (2011). *Using the internet for communicative learning activities in kindergarten: The case of the «Shapes Planet»*. *Early Childhood Education Journal*, 38 (5), 385-392.
14. Johnson, G. M. (2010). *Internet use and child development: Validations of the ecological techno-subsystem*. *Educational Technology & Society*, 13 (1), 176-185.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 02.01.2023

УДК 376(477.46)

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1\(208\)-71-80](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1(208)-71-80)

ШПАК ВАЛЕНТИНА ПАВЛІВНА,

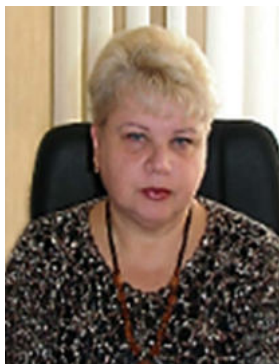
докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри початкової освіти,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Shpak Valentina,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Primary Education,
The Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

E-mail: shpakvalentina64@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-0913-6150>

НІНОВА ТЕТЯНА СТЕПАНІВНА,

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри початкової освіти,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Ninova Tetyana,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Primary Education,
The Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

E-mail: ninova@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-7499-6862>

СУЧАСНИЙ СТАН СИСТЕМИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ ЧЕРКАЩИНИ: ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

- A** В умовах реформування вітчизняної освітньої системи, що нині ускладняються воєнним станом, наслідками збройного нападу та агресії зі сторони сусідньої держави, невпинно зростає кількість дітей, особливі освітні потреби яких спричинені інвалідністю, психічними травмами та іншими негативними впливами зовнішнього середовища. Для забезпечення максимально комфортних умов навчання і виховання таких дітей утворюються інклюзивні класи. Оскільки мета статті полягає в популяризації здобутків і виокремленні перспектив розвитку системи закладів спеціальної освіти Черкащини, головну увагу приділено досвіду корекційно-розвиткової роботи, що накопичений у регіоні та може бути популяризований в інших вітчизняних закладах спеціальної освіти. Діяльність цих закладів не треба сприймати як альтернативу інклюзивному навчанню, але необхідно брати до уваги переваги спеціальної освіти дітей із порушеннями психофізичного розвитку.

Ключові слова: інклюзивне навчання; спеціальна освіта; навчально-реабілітаційні центри; спеціальні школи; корекційно-розвиткова робота; діти з особливими освітніми потребами

THE CURRENT STATE OF THE SPECIAL EDUCATION SYSTEM OF CHERKASSY REGION: EXPERIENCE AND DEVELOPMENT PROSPECTS

- S** In the conditions of the reform of the national education system, which is currently complicated by the state of war, the consequences of an armed attack and aggression from a neighboring state, the number of special children is constantly growing. Their special educational needs are caused by disabilities, mental trauma, and other negative environmental influences. To ensure the most comfortable conditions for learning and raising such children, corrective and developmental work is planned in accordance with the individual development plan. This can be done in a mass school through the formation of inclusive classes or in the system of special education.

Since the article popularized the experience and highlights the prospects for developing the system of special education institutions in the Cherkassy region, the main attention is paid to the experience of correctional and development work that has been accumulated in the region and can be popularized in other domestic special education institutions. The activities of these institutions should not be perceived as an alternative to inclusive education, but it is necessary to consider the advantages of special education for children with psychophysical development disorders. The system of special education of the region is presented through the analysis of the experience of special schools and educational rehabilitation centers of the region. In them, teams of specialists interact harmoniously: pedagogical workers, doctors, nurses, special education teachers, speech therapists, practical psychologists, social pedagogues, and rehabilitators.

Key words: inclusive education; special education; training and rehabilitation centers; special schools; corrective and developmental work; children with special educational needs

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями.

Умови воєнного стану, у яких опинилася наша країна протягом останнього року, загострюють проблему освіти тих категорій дітей, яких прийнято називати дітьми з особливими освітніми потребами (далі – з ООП). Численність таких дітей шкільного віку невпинно зростає, що посилює увагу не лише до традиційних форм, які склалися у вітчизняній освітній системі, як-от інституційна (очна, денна, вечірня; заочна, дистанційна, мережева) та індивідуальна (екстернат, сімейна або домашня форма, педагогічний патронаж). Протягом останніх років виразно простежується тенденція щодо створення інклюзивних класів у масовій школі, що пояснюється прагненням батьків або осіб, які їх замінюють, до включення дітей з ООП у середовище однолітків, психофізичний розвиток яких відповідає нормі. На цьому фоні нівелюється роль закладів спеціальної освіти, умови перебування в яких якісно відрізняються від інклюзивного середовища закладів загальної середньої освіти (далі – ЗСГО).

Посилення роботи щодо розвитку інклюзивної освіти для дітей з ООП підтверджено офіційними даними Черкаської ОДА, згідно з якими (станом на 2021/2022 н. р.) у місті та області організацію інклюзивного навчання забезпечують 281 заклад освіти, з яких 203 ЗСГО і 78 ЗДО. У цих закладах функціонують 496 класів і 121 дошкільна група, завдяки чому інклюзивним навчання і виховання охоплено 876 дітей з ООП, зокрема, 635 учнів ЗСГО і 241 вихованець ЗДО. Також на базі ЗСГО № 6, № 8, № 32 і № 3 м. Черкаси започатковано і функціонують 8 спеціальних (інтегрованих) класів для 101 дитини з ООП [7]. Щоб забезпечити рівний доступ до якісної освіти в 15 ЗСГО обладнано пандуси, у 4 – вбиральні для дітей із ООП.

Із метою забезпечення інклюзивного освітнього простору дітям з ООП у закладах загальної середньої та дошкільної освіти введено 455 посад асистента вчителя і 107 – асистента вихователя. У кожному з таких закладів задля створення необхідних умов комфортного й ефективного навчання дітей з ООП, розвитку в них м'яких соціальних навичок (soft skills), розширення доступу до медіаресурсів обладнано 133 ресурсних кімнати.

Загалом у Черкаській області функціонує 25 інклюзивно-ресурсних центрів (далі – ІРЦ) і обласний ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти при КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних

працівників Черкаської обласної ради», який здійснює методичний і аналітичний супровід діяльності ІРЦ області, аналізує кадрові дані щодо фахівців, які надають кваліфіковані психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги дітям з ООП, забезпечує підвищення професійної кваліфікації педагогічних працівників ІРЦ та інклюзивних класів (груп) закладів освіти. Найбільш територіально відділені ІРЦ Черкаської, Канівської, Городищенської, Тальнівської, Маньківської, Монастирищенської та Кам'янської територіальних громад мають власний автомобільний транспортний засіб спеціального призначення, що обладнаний для проведення комплексного оцінювання і кваліфікованого системного супроводу всіх категорій дітей з ООП, які проживають у віддалених населених пунктах і мікрорайонах [7].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій, на які спирається автор, виділення невирішених частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття.

Питанням інклюзивного навчання присвячено науковий доробок М. Гриньової, О. Губарь, О. Кас'яненко, А. Колупаєвої, Н. Лалак, З. Ленів, О. Нагорної, Ю. Носенко, Т. Пацай, І. Садової, Т. Сак, З. Шевців та інших дослідників. На розроблення проблематики спеціальної освіти спрямовують свій науковий пошук В. Гладуш, Г. Мерсіянова, М. Назарова, Н. Пахомова, В. Синьов, Є. Синьова, В. Шевцов, В. Шевченко, М. Шеремет та інші вчені. Оскільки останнім часом більше уваги приділено різним аспектам інклюзивного навчання, виникає враження, нібито саме ця форма є найприйнятнішою і користується попитом серед батьків дітей з ООП.

У той самий час, вивчення досвіду діяльності закладів спеціальної освіти регіону підтверджує, що найоптимальніші умови для освіти, виховання і розвитку дітей із різними психофізичними вадами здатні створювати спеціальні заклади, освітнє середовище яких якнайкраще адаптовано до потреб дітей із порушеннями мовлення, зору, слуху, інтелекту, опорно-рухового апарату. Уважаємо за доцільне докладніше зупинитися на тому внеску, що в сучасних умовах належить спеціальним освітнім закладам, навчально-реабілітаційним центрам Черкащини, у яких злагоджено взаємодіють педагогічні й медичні працівники, вчителі-дефектологи, логопеди, соціальні педагоги, психологи і батьки задля максимально повноцінної соціалізації дітей з ООП в сучасному соціумі.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття.

Альтернативною формою надання освітніх, виховних і психологічних послуг у ході корекційно-розвиткової роботи залишаються заклади спеціальної освіти, система яких у м. Черкаси та області охоплює спеціальні школи (Черкаська, Золотоніська, Смілянська, Вільшанська, Михайлівська), навчально-реабілітаційні центри (комунальні заклади Черкаської обласної ради: «Черкаський НРЦ «Країна добра», Черкаський НРЦ, Уманський НРЦ, Корсунь-Шевченківський багатопрофільний НРЦ «Надія», Чигиринський НРЦ). В окремих ЗЗСО як передбачено відкриття спеціальних (інтегрованих) класів для дітей з ООП. Сучасному стану системи спеціальної освіти Черкащини, досвіду і перспективам її розвитку присвячено нашу публікацію.

Мета статті полягає в популяризації досвіду й виокремленні перспектив розвитку системи закладів спеціальної освіти Черкащини.

Викладення основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Огляд діяльності спеціальних закладів освіти Черкащини розпочнемо з КЗ «Черкаська спеціальна школа Черкаської обласної ради» [8], історія створення якого припадає на роки Голодомору 1932–1933 рр., коли виснажені, знедолені, астенозовані хворобами діти розмістилися у притулку, якому згодом надано статус школи-інтернату. Починаючи з 1944 р. цей заклад зазнає реорганізації як школа-інтернат для розумово відсталих дітей № 14, з листопада 1949 р. – школа-інтернат для сліпих дітей № 16. Наказом облвно № 90 від 06.08.1960 р. школу-інтернат для розумово відсталих дітей № 14 переводять у смт Вільшани, а школу-інтернат для сліпих дітей № 16 ліквідовують. Пізніше рішенням облвиконкому № 827 від 26.08.1960 р. у м. Черкаси знову відкривають школу-інтернат для дітей із вадами розвитку [8].

Нині спеціальна школа-інтернат має статус КЗ «Черкаська спеціальна школа Черкаської обласної ради», що забезпечує реалізацію права дітей із порушеннями зору на здобуття повної загальної середньої освіти та дітей із порушеннями інтелектуального розвитку на здобуття базової середньої освіти. У штаті працюють 75 фахівців, серед яких учителі, вихователі та їхні помічники, соціальний педагог, лікарі та медичні сестри, логопед, юрисконсульт і допоміжний персонал.

Головною метою діяльності закладу є забезпечення права дітей із порушеннями зору та інтелектуального розвитку (у т. ч. синдромом Дауна і розладами спектра аутизму) на освіту, відновлення і зміцнення їхнього здоров'я, надання кваліфікованої медико-психолого-педагогічної допомоги, сприяння самовизначенню. Завданнями діяльності закладу передбачено також: забезпечення в освітньому процесі системного психолого-педагогічного супроводу з урахуванням стану здоров'я та особливостей психофізичного розвитку учнів; розвиток природних здіб-

ностей й обдарувань, творчого і критичного мислення учнів, здійснення допрофесійної підготовки і соціалізації; сприяння засвоєнню норм етики і загальнолюдської моралі, міжособистісного спілкування, основ гігієни і здорового способу життя, початкових трудових умінь і навичок; сприяння набуттю ключових компетентностей, запровадження педагогіки партнерства, надання консультацій батькам учнів або іншим законним представникам задля забезпечення їхньої активної участі в освітньому процесі.

Гранична наповнюваність у таких класах чітко регламентована і становить: дітей із зниженим зором, тяжкими порушеннями мовлення і легкими порушеннями інтелектуального розвитку – 12 осіб, дітей із складними порушеннями розвитку, помірними порушеннями інтелектуального розвитку – 6. Клас відкривається за умови наявності понад 50 % граничної наповнюваності класів, при цьому допускається перевищення граничної наповнюваності класу не більше, як на 1 особу. У спеціальній школі передбачено утворення класів-комплектів, а початкова школа забезпечує здобуття початкової освіти учнями одного або різного віку, які можуть бути об'єднані в один або різні класи. Для забезпечення перебування учнів у позаурочний час утворюються виховні групи, які за наповнюваністю відповідають наповненню класів.

У своєму складі спеціальна школа має різні структурні підрозділи, зокрема, інтернат із частковим або повним утриманням учнів. Учні можуть проживати в інтернаті спеціальної школи (крім вихідних, святкових і канікулярних днів) у разі, якщо перебування в дорозі в одну сторону перевищує годину або відсутнє пряме транспортне сполучення, або за протоколом реабілітації передбачено обмеження фізичного навантаження.

Відмітною ознакою спеціальної школи порівняно із ЗЗСО з інклюзивним навчанням є відділення корекційно-розвиткової роботи, що обладнане логопедичним кабінетом, кабінетами для проведення групових занять із ритміки (логоритміки), лікувальної фізкультури, кімнатою для сенсорного розвантаження. На потребу дітей із порушеннями зору додатково функціонують офтальмологічний кабінет із затемненою кімнатою, плеоптичного лікування, для занять із розвитку зорового сприймання, інформаційних ресурсів, що обладнаний комп'ютерними тифлокомплексами зі спеціально адаптованим програмним забезпеченням (для сліпих дітей – тифлокомплекси з брайлівським дисплеєм, для дітей зі зниженим зором – із технічними засобами збільшення) і брайлівським принтером, бібліотекою і читальною залом з книгами, що видані з використанням шрифту Брайля, телесенсорними лупами і аудіокнигами, майданчиком для проведення занять з орієнтування у просторі. Робочі місця у класних кімнатах і дошка додатково обладнані індивідуальним освітленням.

КЗ «Вільшанська спеціальна школа Черкаської обласної ради» [1] призначена для забезпечення права на освіту дітей із порушеннями інтелектуального розвитку. Заклад

розпочинає свою історію з 01.03.1960 р. відкриттям середньої школи-інтернату, однак відповідно до розпорядження Черкаського облвнв середня школа-інтернат, так і не розпочавши свою роботу, реорганізована у спеціальну школу-інтернат. Для модернізації матеріально-технічної бази проведено капітальний ремонт приміщення швейної майстерні, закуплено нові електричні швейні машинки, обладнано теплицю для повноцінних занять із квітництва. Також створено кабінет соціально-побутового орієнтування з відповідним обладнанням, що дозволяє соціалізувати дітей з ООП. За рахунок спонсорських коштів закуплено інтерактивні дошки, мультимедійні проектори і принтери, акустичну систему, телевізори і спортивні тренажери.

Згідно з п. 24 Статуту, «медичне обслуговування здійснюється медичними працівниками, які входять до штату спеціальної школи, або відповідними закладами охорони здоров'я, на території обслуговування яких розташована спеціальна школа. У разі потреби медичний працівник спеціальної школи надає першу медичну допомогу до приїзду бригади екстреної (швидкої) медичної допомоги» [1]. Ще однією відмітною ознакою цього закладу треба уважати те, що «відповідно до особливостей розвитку і стану здоров'я діти з ООП можуть розпочинати здобуття початкової освіти з іншого віку, а тривалість здобуття ними початкової та базової середньої освіти може бути подовжена з доповненням освітньої програми корекційно-розвитковим складником» [там само].

Для надання індивідуальної психолого-педагогічної допомоги і проведення моніторингу динаміки розвитку учнів у Вільшанській спеціальній школі функціонує психолого-педагогічний консиліум, до складу якого входять заступник директора (голова), лікар, корекційний педагог (сурдопедагог, тифлопедагог, логопед), практичний психолог, соціальний педагог, інші педагогічні працівники, у т. ч. вчитель початкових класів і вчитель фізичної культури (лікувальної фізичної культури). Основними функціями консиліуму є «моніторинг динаміки розвитку кожного учня (вихованця) і результатів корекційно-розвиткової роботи, надання рекомендацій щодо зарахування, відрахування і переведення учнів (вихованців), визначення оптимальних умов, форм і методів навчання з урахуванням освітніх потреб здобувачів освіти, надання консультаційної допомоги батькам або іншим законним представникам, педагогічним працівникам із питань організації навчання» [1].

Попри те, що Статуту спеціальних шкіл мають багато спільного, освітній процес у Вільшанській спеціальній школі спрямовується на розвиток особистості учня «шляхом формування та застосування його компетентностей і має корекційну спрямованість. Шляхом індивідуального і диференційованого підходів освітній процес забезпечує корекцію порушень розвитку, засвоєння освітньої програми, розвиток здібностей і подальшу соціалізацію. Корекційно-розвиткові (індивідуальні або групові) заняття

проводяться педагогічними працівниками у другій половині дня з урахуванням особливостей розвитку учнів, а для вихованців дошкільних груп і дітей зі складними порушеннями розвитку проводяться протягом дня» [1].

Специфіка навчання дітей з інтелектуальними порушеннями полягає в тому, що домашні завдання в першому циклі початкової школи (1–2-й класи) не задаються, а письмові домашні завдання у другому циклі початкової школи (3–4-й класи) не є обов'язковими. Домашні завдання в 5–10-х (11-х) класах задаються з урахуванням особливостей психофізичного розвитку учнів (вихованців), педагогічних і санітарно-гігієнічних вимог, а зміст, обсяг і форма виконання домашніх завдань визначаються вчителем.

Заняття з предметів корекційно-розвиткового складника навчального плану (предметно-практичного навчання, лікувальної фізичної культури, ритміки, соціально-побутового орієнтування, розвитку мовлення) в індивідуальній або груповій формі проводяться у другій половині дня відповідно до освітньої програми спеціальної школи. Функційними обов'язками медичних працівників передбачено дотримання рекомендацій закладів охорони здоров'я, у т. ч. фізіотерапія, лікувальна фізична культура із застосуванням відповідного обладнання [1].

Кадровий склад КЗ «Золотоніська спеціальна школа Черкаської обласної ради» [2] утворюють 50 педагогічних працівників зі спеціальною освітою – 14 осіб, вищою – 48, середньою спеціальною – 1, незакінченою – 1. Ці фахівці забезпечують педагогічну корекцію як «складну систему впливів на розумово відсталіх учнів, що в поєднанні з медичною допомогою спрямована на подолання негативних чинників на психічну сферу дітей із порушенням вищої нервової діяльності і заснована на їхніх компенсаторних можливостях, тобто на заміщенні та відновленні порушених функцій, формуванні інших способів дій із опорою на збережені або менш уражені функції» [2].

Порівняно з організацією освітнього процесу в масовій школі для дітей із нормою розвитку в Золотоніській спеціальній школі для дітей із порушенням інтелекту вирішення триєдиного завдання з навчання, виховання і розвитку набуває специфічного корекційного забарвлення у визначенні дидактичної мети, змісту і методів педагогічної діяльності. У цьому контексті правомірно застосовувати терміни «корекційне навчання», «корекційне виховання», «корекційний розвиток».

Діагностика особливостей психофізичного розвитку учнів із порушенням інтелекту, прогнозування результатів їхньої соціальної реабілітації, адаптація навчального матеріалу і способів корекційно-розвиткової роботи відповідно до специфіки інтелектуального порушення і завдань щодо його подолання утворюють специфічну систему освітніх завдань, що надають освітньому процесу корекційної спрямованості. Це пояснює орієнтацію педагогічних працівників не на діагностований дефект чи рівень актуального розвитку, а на потенційні можливості

дитини з порушенням інтелекту, її здібності. Такі порушення позначаються на різних сферах особистості дитини з ООП, тому серед пріоритетних напрямів корекційно-розвиткової роботи переважають корекція порушень пізнавальних психічних процесів, мовленнєвого розвитку, емоційно-вольової сфери, моторики, фізичного розвитку, соціально прийнятної поведінки, здатності до саморегуляції.

Педагогічний колектив Золотоніської спеціальної школи у своїй діяльності керується рекомендаціями, що на початку ХХ ст. виокремлені О. Грабаровим, як-от: оздоровлювальна робота, індивідуальний підхід, структурна простота навчального матеріалу, наочність навчання, праця як основний засіб педагогічної корекції. Пріоритетну роль у цьому процесі відіграє дидактичний принцип свідомості навчання, що дозволяє гармонійно поєднувати усвідомлення дітьми з порушеним інтелектуальним розвитком цілей і завдань освітньої діяльності зі знанням прийомів роботи для досягнення найкращих результатів, здатністю до самоконтролю її результатів на всіх етапах навчання. Також до уваги беруться рекомендації І. Єременка, яким уперше розкрито специфіку роботи олігофренопедагога і розроблено основні вимоги, дотримання яких забезпечує ефективну корекційно-виховну спрямованість навчання дітей із порушеним інтелектом.

У Золотоніській спеціальній школі адаптація змісту освіти до пізнавальних можливостей учнів із порушенням інтелекту спирається на «унаочнення навчання, уповільнення процесу навчання, повторюваність у навчанні та вихованні, включення учнів у діяльність із подолання труднощів і перешкод, індивідуальний і диференційований підходи, спеціальну організацію праці, використання гри в корекційно-розвитковій роботі, включення в цей процес оздоровлення і лікування, дотримання охоронно-педагогічного режиму, залучення учнів до суспільно корисної діяльності» [2]. Педагогічний колектив, упроваджуючи ідеї видатних олігофренопедагогів, продовжує вдосконалювати традиційні методики і розробляти власні корекційні технології задля всебічного розвитку дітей з інтелектуальними вадами.

КЗ «Михайлівська спеціальна школа Черкаської обласної ради» [4] вважається одним із найстаріших закладів спеціальної освіти регіону, яким із 20-х років збіглого століття пройдено низку реорганізаційних змін. Уведення до навчальних планів уроків ЛФК і ритміки зумовлено необхідністю корекції порушень фізичного і психічного розвитку учнів, необхідністю формування і розвитку в дітей із мовною патологією рухових здібностей як основи розвитку мовлення, корекції мовленнєвих порушень.

Головна мета занять із ритміки у спеціальній школі полягає в корекції психомоторики розумово відсталих дітей, завдяки чому музика виступає не лише засобом досягнення цієї мети, але й пов'язаних із нею корекційних, оздоровчих, освітніх і виховних завдань. До корекційних

і оздоровчих завдань прийнято відносити виховання правильної постави, ходи, рухової пластики, профілактику плоскостопості, корекцію загальної та дрібної моторики, координації рухів, розвиток моторних функцій і дихання.

Специфіка освітніх завдань передбачає формування рухових умінь і навичок, просторових уявлень, розвиток координації рухів, спритності, сили, витривалості, відчуття ритму, здатності відчувати в музиці, рухах і мовленні ритмічної виразності, вміння сприймати музичні образи і вміння ритмічно рухатися відповідно до певного образу. Виховні завдання спрямовані на виховання в дітей із порушенням інтелекту особистих якостей, почуття колективізму, вміння дотримуватися правил у виконанні ігор і вправ, наполегливості в подоланні перешкод.

У корекційно-розвитковій роботі ритміка відіграє роль системи рухових вправ, що побудовані на основі взаємозв'язку й узгодженості рухів і музики. Вона виступає важливим складником фізичного і художнього виховання, оскільки сприяє гармонійному розвитку в дітей із порушенням інтелекту музичного слуху і пам'яті, виразності рухів, дозволяє ознайомлювати їх із музикою, танцями, піснями, навчає за допомогою рухів передавати характер музичного твору. До змісту корекційно-розвиткової роботи з ритміки входять не лише елементарні рухи (ходіння, біг, оплески, стрибки, притупи), але й більш складні (основні гімнастичні рухи, елементи ритмопластики, танців), музичні ігри і композиції.

Досвід упровадження ритміки в корекційно-розвитковій роботі Михайлівської спеціальної школи впливає не лише на розвиток окремих рухів, але й на особистість дитини з інтелектуальними порушеннями у цілому. Це сприяє розвитку уваги, уміння спрямовувати свої рухи, орієнтуватися в різних ситуаціях, виховує в учнів здатність узгоджувати власні дії з колективними, активізує й організовує партнерську взаємодію всіх учасників освітнього процесу. Багаторічною практикою підтверджено доцільність використання рухів із музичним супроводом, що створюють сприятливе підґрунтя для вдосконалення пізнавальних психічних процесів.

Психомоторика дітей з інтелектуальними порушеннями має специфічні особливості, серед яких заслуговують на увагу відсутність уміння підпорядковувати свої рухи вербальним інструкціям, недостатня диференційованість і координованість рухів, порушення відчуття ритму, незбалансованість темпу рухів, обмежений обсяг активної уваги, її нестійкість, недостатність переключення. Досить чітко виражена обмеженість дрібної моторики пальців рук, напруженість і скутість кистей рук, порушення координації рухів із мовленням.

Виходячи із зазначених особливостей, доцільно вчити дитину з інтелектуальними порушеннями координувати свої окремі, ізольовані рухи, розслаблювати м'язи, виконувати вправи, що спрямовані на певні групи м'язів. Нав-

чанню таких дітей хореографічним постановкам передують робота з прищеплення навичок виразного виконання окремих рухів, що сприяє розвитку вміння контролювати своє тіло, коригувати недоліки просторової спрямованості рухів. Крім того, постановка з учнями танців дозволяє ознайомлювати з їх назвами (гопак, танок, хоровод).

У Михайлівській спеціальній школі вважають доцільним проводити хореографічну розминку на початку заняття з ритміки, поступово повторювати її у вступній і заключній частині заняття залежно від поставлених дидактичних цілей. Позитивні результати дають методичні прийоми, що звернені одночасно до всієї групи дітей або спрямовані на активізацію кожної дитини, зокрема.

Структура уроку ритміки нагадує хвилеподібну амплітуду, що зобов'язує поступово підвищувати навантаження від початку до його другої частини і поступово знімати напруження до кінця уроку. Згідно з навчальним планом заняття з ритміки вводяться у 1–4-х класах по 1 годині на тиждень. На цих заняттях діти з інтелектуальними порушеннями навчаються контролювати темп рухів, запам'ятовувати їх у певній послідовності, уявляти і виконувати рухи за інструкцією вчителя, узгоджувати рухи кінцівок і тулуба. Засвоєння танцювальних рухів дозволяє поєднувати їх у композицію, координувати їх відповідно до відчуття ритму. Ефективність занять із ритміки значною мірою залежить від обладнання кабінету, у якому мають бути музичні інструменти, балетні станки, дзеркала, гімнастичний інвентар, магнітофон та інші приладдя.

Корекційно-розвиткові заняття з ЛФК для дітей з інтелектуальними порушеннями також мають свою специфіку, що зумовлена особливостями їхнього психічного розвитку, адже «зниження тону кори головного мозку утруднює розвиток основних рухів, призводить до нерівномірного розвитку сили м'язів, спричиняє скутість у рухових діях і втомлюваність у тривалих статичних позах» [4]. Учитель повинен брати до уваги висновки медичних оглядів учнів і проводити ЛФК з урахуванням стану соматичного здоров'я, особливостей моторного розвитку, структури дефекту і психофізичних можливостей кожного учня. Завданнями такої роботи передбачено зміцнення соматичного здоров'я учнів, формування в них правильної постави, дотримання правил техніки безпеки під час виконання фізичних вправ, ознайомлення учнів із впливом на їхній організм фізичного навантаження і природних чинників загартування, корекцію порушень фізичного розвитку і психомоторики, виховання зацікавленого інтересу в учнів до уроків ЛФК, до систематичних занять фізичними іграми і вправами.

Корекційна спрямованість навчання, виховання і розвитку учнів з інтелектуальними порушеннями на уроках ЛФК досягається завдяки педагогічним прийомам, що спрямовані на активізацію таких аспектів розумової координації рухової діяльності, як самоконтроль учнями своїх рухів під час виконання вправ за вербальною інструкцією

вчителя, запам'ятовування комбінації цих вправ, диференціація рухів за темпом, напрямом, обсягом, докладними зусиллями, плавністю. У той самий час, ігрові вправи допомагають дітям з інтелектуальними порушеннями засвоювати життєво необхідні рухові вміння, розвивати вольові якості, розширювати комунікативні можливості. Також уроки ЛФК підвищують загальний життєвий тонус даної категорії учнів, сприяють профілактиці ускладнень, що пов'язані з тривалою гіподинамією, формуванню в них рухових компенсаторних механізмів, що допомагає адаптуватися до побутових і соціальних умов.

Педагогічний колектив Михайлівської спеціальної школи дбає про залучення дітей з інтелектуальними порушеннями до елементарної трудової діяльності, формування в них навичок самообслуговування, сприяє соціальній адаптації з опорою на психофізичні можливості до самореалізації в суспільстві.

КЗ «Смілянська спеціальна школа Черкаської обласної ради» відкрита у 1938 р. як школа-інтернат для глухонімих дітей. У 2002 р. рішенням Черкаської облради Смілянську допоміжну школу-інтернат № 8 реорганізують у спеціальну загальноосвітню школу-інтернат м. Сміла, а 13 квітня 2005 р. – у Смілянську спеціальну загальноосвітню школу-інтернат. «Кількість учнів – 109, класів – 10, педагогів – 35, учителів-дефектологів – 10, «вихователів-методистів» – 2, спеціалістів вищої категорії – 9, спеціалістів першої категорії – 15, спеціалістів другої категорії – 2, спеціалістів – 9, звання «старший вчитель» мають 4 особи [5].

КЗ «Корсунь-Шевченківський багатопрофільний НРЦ «Надія» Черкаської обласної ради» організований у 1992 р. як Корсунь-Шевченківська школа-інтернат для дітей із вадами слуху, для яких природний шлях оволодіння вербальним мовленням обмежений, тому спілкування з іншими людьми ускладнене. Звідси одним із пріоритетних завдань стає соціальна адаптація вихованців до середовища людей із нормальним слухом. У 2003 р. школу-інтернат реорганізовано в спеціальну загальноосвітню школу-інтернат для дітей із вадами слуху і відхиленням пізнавального розвитку. Школу-інтернат у 2015 р. перейменовано в КЗ «Корсунь-Шевченківська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів Черкаської обласної ради», а з 1 вересня 2017 р. – реорганізовано в КЗ «Корсунь-Шевченківський багатопрофільний НРЦ «Надія» Черкаської обласної ради» [3].

Наразі в Центрі працює високопрофесійний колектив із 67 педагогічних працівників і 50 осіб обслуговуючого персоналу, а також налічується 19 класів і дві дошкільні групи із загальним контингентом 210 дітей. Центр забезпечує широкий спектр освітньо-реабілітаційних послуг для різних категорій дітей: із тяжкими порушеннями мовлення; тяжкими порушеннями мовлення в поєднанні з розладами спектру аутизму; тяжкими порушеннями мовлення з відхиленням пізнавального розвитку в поєднанні з психорганічним синдромом; тяжкими порушеннями мовлення

в поєднанні з когнітивними і поведінковими розладами; тяжкими порушеннями мовлення в поєднанні з легкими (помірними) порушеннями розумового розвитку, синдромом Дауна; легкими, помірними порушеннями розумового розвитку в поєднанні з тяжкими порушеннями мовлення; порушеннями опорно-рухового апарату в поєднанні з тяжкими системними мовленнєвими порушеннями, відхиленням пізнавального розвитку або розумового розвитку; порушеннями слуху в поєднанні з відхиленням пізнавального розвитку або з порушеннями розумового розвитку; порушеннями слуху в поєднанні з порушеннями мовлення [3].

У структурі Центру діють такі підрозділи: дошкільне відділення зі спеціальними різновіковими групами денного і цілодобового перебування для дітей віком від 3 до 6 (7) років; спеціальна загальноосвітня школа для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку I-III ступенів, із денним або цілодобовим перебуванням учнів, зокрема, початкова школа (1–4-й класи, II ступінь – 5–9 (10) класи, III ступінь – 11–12 класи і реабілітаційне відділення [3]. Заклад працює за 5-денним режимом роботи, але вихованці мають можливість залишатися в ньому й у вихідні дні. Діти знаходяться на неповному державному утриманні, однак право на отримання батьками пенсії на дитину з інвалідністю зберігається.

КЗ «Уманський НРЦ Черкаської обласної ради» за період становлення неодноразово зазнає реорганізації спочатку як дитячий будинок. У 1977 р. старших дітей переведено до школи-інтернату м. Сміла, а на базі Уманської школи-інтернату для глухих дітей відкрито дитячий будинок для глухих дітей [6].

Згодом дитячий будинок для дітей дошкільного віку змішаного компенсаторного типу у 2001 р. переходить у підпорядкування Головного управління освіти та науки Черкаської області. У зв'язку зі зміною ставлення українців до дітей із порушеннями розвитку кількість сиріт поступово зменшується, натомість виникає нагальна потреба в організації виховання дітей, які народились з вадами здоров'я. Тому було прийнято рішення про реорганізацію дитячого будинку для сиріт у навчально-реабілітаційний центр, у якому нині виховуються діти дошкільного і молодшого шкільного віку з дитячим церебральним паралічем, хворобою Дауна, аутистичним спектром і багато інших.

В Уманському НРЦ працюють кваліфіковані педагогічні працівники, вчителі-дефектологи, вчителі-логопеди і вчителі сурдопедагогі, які чітко знають, як допомогти дитині. Такі діагностичні методи, як педагогічне спостереження, індивідуальні бесіди з батьками, робота з вивчення особистості допомагають якнайкраще спланувати роботу фахівців, зробити її ефективнішою. Основними оздоровчими напрямками, за якими працює заклад, є «постійний контроль лікаря-педіатра, медико-профілактичний нагляд, курси протирецидивного лікування з метою підвищення імунітету дитини, профілактика захворювань дихальних

шляхів, фізіотерапевтичні процедури, сеанси ароматерапії, щоденне споживання соків, фруктів» [6].

Виходячи з особливостей психофізичного розвитку вихованців Центр функціонує за такими профілями: 1) для дітей із тяжкими порушеннями мовлення в поєднанні з інтелектуальними порушеннями, відхиленням пізнавального розвитку; 2) для дітей із порушеннями опорно-рухового апарату в поєднанні з тяжкими системними мовленнєвими порушеннями, відхиленням пізнавального розвитку або інтелектуальними порушеннями; 3) для дітей з інтелектуальними порушеннями в поєднанні з тяжкими порушеннями мовлення; 4) для дітей із вадами слуху в поєднанні з відхиленням пізнавального розвитку чи інтелектуальними порушеннями; 5) для дітей із хворобою Дауна і розладами аутичного спектру [6].

У структурі Центру організовано такі підрозділи: 1) дошкільне відділення зі спеціальними групами денного і цілодобового перебування для дітей віком від 2 до 6 (7) років; 2) спеціальна школа (початкова школа) I ступеня з 4-річним терміном навчання. «У складі спеціальної школи (початкової школи) можуть функціонувати класи для дітей із будь-якою інвалідизованою патологією за наявності відповідної навчально-матеріальної бази і кадрового забезпечення. За заявами батьків або осіб, які їх замінюють, діти з тяжкими порушеннями розвитку можуть лише навчатися у спеціальній школі (початковій школі) без проживання в закладі. Відділення корекційно-виховної роботи і розвитку дитини включає сплановану за різними напрямками виховну роботу педагогічного колективу і роботу клубів, студій, гуртків, секцій, що створюються як самим Центром, так і позашкільними установами (на своїй базі і в приміщенні Центру)» [6].

Зазначені структурні підрозділи Центру функціонують з урахуванням вимог чинного законодавства України і затверджуються керівником закладу. Мережа класів (виховних груп) у Центрі комплектується відповідно до нормативів наповнюваності та санітарно-гігієнічних умов. Крім зазначених, у Центрі створюються та функціонують педагогічна рада, методичні об'єднання вчителів і вихователів, психологічна служба. Фахівцем психологічної служби реалізується система заходів із діагностики, психокорекції, консультування дітей для їхньої адаптації та подальшої інтеграції в соціум. Також у Центрі працює служба соціально-педагогічного супроводу сімей дітей із порушеннями психофізичного розвитку, діє консультативний пункт для батьків або осіб, які їх замінюють.

Фахівцями реабілітаційного відділення здійснюється медична, психолого-педагогічна, фізична і соціально-побутова реабілітація, що передбачає надання реабілітаційних послуг згідно з індивідуальною програмою реабілітації дітей із психофізичними вадами, які проживають у сім'ї, за станом здоров'я можуть відвідувати заклад дошкільної чи загальної середньої освіти або навчаються за індивідуальною формою навчання. Діяльність реабілітаційного

відділення Центру передбачає профілактику і реабілітацію основної патології та супутніх захворювань дитячого організму, має комплексний характер і забезпечується комплексом психолого-педагогічних, соціально-побутових, медичних (лікувальних, профілактичних, відновлювальних) і фізіотерапевтичних заходів. Дітям із вадами психофізичного розвитку реабілітаційні послуги надаються безкоштовно. Також у Центрі забезпечують реабілітаційні послуги дітям із вадами психофізичного розвитку, які навчаються в інклюзивних класах (групах) закладів дошкільної та загальної середньої освіти, а також консультативні послуги батькам або особам, які їх замінюють.

«Діти, які отримують у Центрі лише реабілітаційні послуги, реєструються в окремому журналі й утримуються відповідно до чинного законодавства України. Грошове і матеріальне забезпечення відповідає нормам утримання вихованців у спеціальних загальноосвітніх школах. Вихованці дошкільного відділення, спеціальної школи (початкової школи) із числа дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, перебувають на повному державному утриманні та користуються пільгами, установленими законодавством для цієї категорії дітей. Контроль і нагляд за охороною здоров'я та якістю харчування учнів (вихованців) покладається на медичних працівників Центру» [6]. Відносини Центру з юридичними і фізичними особами визначаються укладеними між ними договорами.

КЗ «Черкаський НРЦ «Країна добра Черкаської обласної ради» забезпечує навчання дітей віком від 3 до 18 років за такими нозологіями, як знижений слух, глухота, тяжкі порушення мовлення. Мови організації освітнього процесу – українська і жестова. Контингент вихованців у Центрі налічує 107 дітей віком від 3-х до 18-ти років й охоплює глухих дітей із важкими системними мовленнєвими порушеннями, відхиленням пізнавального розвитку або розумовою відсталістю, дітей зі зниженим слухом, складними вадами розвитку, серед яких переважають ДЦП, розлади спектру аутизму, синдром Вільямса, синдром Дауна. Для повноцінного забезпечення корекційно-розвиткової роботи в Центрі функціонують 2 групи дошкільного відділення, спеціальна загальноосвітня школа-інтернат із психологічною службою, медпунктом, їдальнею на 54 місця і спортивним майданчиком, а також реабілітаційне відділення.

Діапазон послуг, які надають висококваліфіковані фахівці, є доволі широким і включає «корекційно-розвиткову роботу з формування звуковимови, комунікативних навичок, розвитку зв'язного мовлення, корекцію порушень тощо; психокорекційну роботу з розвитку лідерських здібностей, внутрішнього потенціалу, критичного мислення, формування соціальної компетентності; психолого-педагогічний супровід родин, які виховують дітей із порушеннями слуху і мовлення, через консультації психолога, соціального педагога, учителів-дефектологів, провідних сурдопедагогів та інших фахівців м. Черкаси й України;

навчання за програмою загальноосвітнього закладу; розвиток творчих здібностей вихованців шляхом залучення в танцювальні та спортивні секції, розвиток трудових навичок; формування побутових навичок, соціальних комунікацій» [9].

Заклад має сучасну матеріально-технічну і методичну базу, оновлене інформаційно-комп'ютерне забезпечення, зокрема, програмні засоби для повноцінного забезпечення корекційно-розвиткових занять «Світ звуків», «Живий звук», «Видима мова», «Ігри для тигри», «Адаптація ЛОГО», що дозволяє фахівцям Центру працювати за новітніми авторськими методиками. Для всебічного розвитку вихованців і проведення з ними індивідуальних і групових корекційно-відновлювальних занять створено 12 спеціально обладнаних кабінетів інформатики та фізики, біології та хімії, психологічного розвантаження, обслуговуючої та технічної праці, ресурсно-методичний центр, кабінет ЛФК. Задоволенню потреб дітей сприяють спортивна й актова зали, кабінет арт-терапії, бібліотека з читальною залом, фонд якої налічує 4741 найменування [9].

Перевагою Черкаського НРЦ «Країна добра» є можливість цілодобового перебування в ньому дітей, які забезпечуються 5-разовим харчуванням і безкоштовним оздоровленням влітку. Справляє враження те, що навіть після його закінчення триває супровід дитини щодо вступу і подальшого навчання як в Україні, так і за її межами.

Фахівцями Центру вирішуються завдання, що мають пріоритетне значення і спрямовані на «забезпечення права дітей з порушеннями слуху і мовлення, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, на здобуття певного освітнього рівня загальної середньої освіти шляхом спеціально організованого освітнього процесу в комплексі з корекційно-розвитковою роботою і медичною реабілітацією» [9].

У статуті Центру чітко окреслена його місія, що полягає у прагненні «допомогти кожній дитині з особливими потребами усвідомити сенс свого життя, адаптуватися та інтегруватися у суспільстві. Створити організаційні, науково-методичні, інформаційні, ресурсні умови, які сприяють всебічному розвитку особистості, задоволенню інтелектуальних, творчих, емоційних і соціальних потреб» [там само]. Нині колектив фахівців об'єднує робота над проблемою «Транзиція. Модуляція освіти дітей з особливими освітніми потребами в сучасному інформаційно-технологічному просторі».

Із метою методичної підтримки педагогічних працівників у Центрі впроваджуються такі форми і методи: «методична рада; шкільні методичні об'єднання; Школа вдосконалення педагогічної майстерності; Школа становлення новопризначеного та малодосвідченого педагога; педагогічні ради; методична нарада; предметно-методичні тижні; творчі групи; групові та індивідуальні консультації; взаємовідвідування уроків; тиждень педагогічної майстерності «Я атестуюсь»; тиждень молодого спеціаліста;

шкільні конкурси «Кращий вихователь Центру», «Кращий педагог «Країни добра», «Найкласніший класний», «Найкраще методичне об'єднання»; курси підвищення кваліфікації; атестація; психолого-педагогічний супровід» [9].

КЗ «Черкаський НРЦ Черкаської обласної ради» є закладом, метою якого є корекція та оздоровлення дітей дошкільного (від 2 до 7 років) і молодшого шкільного віку з порушенням слуху, мовлення, зору, розумовою відсталістю, відхиленням пізнавального розвитку, порушенням опорно-рухового апарату (у легкій формі). Спеціальна школа (початкова школа) I ступеню має підготовчий клас і 1–4-й класи початкової школи із загальним терміном навчання 5 років.

При зарахуванні дітей до спеціальної школи (початкової школи) Центру допускається перевищення віку дітей, установленого для закладів загальної середньої освіти. Як і для вступу до інших спеціальних закладів освіти загальними протипоказаннями для зарахування дитини до Центру є: «епілепсія із частими епілептичними нападами; стійкий денний і нічний енурез, енкопрез унаслідок органічного ураження центральної нервової системи; судомні напади, шизофренія з наявністю продуктивної симптоматики, тяжкі порушення поведінки, небезпечні для дитини та її середовища; тяжка глибока розумова відсталість, органічна деменція різного походження з вираженою дезадаптацією; психічні захворювання, тяжкі нервово-психічні порушення; психопатія і психопатоподібні стани різного характеру; інфекційні захворювання до закінчення строку ізоляції; бацилоносійство (стосовно дифтерії та кишкових інфекцій); усі контагіозні та паразитарні хвороби очей і шкіри; туберкульоз» [10].

Основними завданнями функціонування Центру є: «створення умов для формування соціально-адаптивної та соціально-продуктивної особистості; забезпечення умов для отримання учнями (вихованцями) якісної освіти певного рівня (дошкільної, початкової); розроблення та втілення у практику інноваційного змісту, форм і методик освітнього і лікувально-реабілітаційного процесу; розвиток природних позитивних нахилів, здібностей і обдарувань, творчого мислення, потреби і вміння вдосконалюватися; формування громадянської позиції, почуття власної гідності, готовності до трудової діяльності, відповідальності за свої дії» [10].

Перебування дітей у Центрі безкоштовне з мінімальним терміном до 6 місяців. Для зміцнення їхнього здоров'я функціонують спортивна і музична зали, медичний кабінет, басейн, кабінет ЛФК, фізіотерапевтичний кабінет, логопедичний кабінет, кабінет психологічного розвантаження (сенсорна кімната). Розвивальні заняття в Центрі проводяться в доступній ігровій формі для вироблення в дітей необхідних знань і навичок, розкриття творчих здібностей, здатності до самостійного мислення.

Якщо виокремити напрями проведення корекційно-розвиткових занять, то вони спрямовані на:

1) *фізичний розвиток*: рухливі ігри, танці, суглобова гімнастика, пальчикові ігри, масажі, профілактика плоскостопості, правильна постава;

2) *мовленнєвий розвиток*: забезпечує логопед відповідно до виявленого дефекту із застосуванням ігор і вправ на розвиток мовного дихання, емоційно-вольового і дихально-артикуляційного тренінгу, розвитку мануального інтелекту;

3) *психічний розвиток*: здійснюється за допомогою розвивальних іграшок і методичних посібників у сенсорній кімнаті, спрямований на розвиток логіки, уваги, пам'яті, мислення, мовлення, комунікативних навичок, емоційної сфери і кругозору дітей.

КЗ «Чигиринський НРЦ Черкаської обласної ради» є загальноосвітнім закладом, метою діяльності якого є реалізація права на освіту дітей з ООП, що зумовлені складними вадами розвитку, їхня інтеграція в соціум шляхом здійснення комплексних реабілітаційних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я, здобуття освіти відповідного рівня, розвиток і корекцію порушень. Фактична кількість осіб, які навчаються в Центрі – 48 дітей.

Структурою Центру передбачено дошкільне відділення для спеціальних різновікових груп денного і цілодобового перебування для дітей віком від 2 до 6 років, а також шкільне відділення для учнів, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку також із денним або цілодобовим перебуванням. У складі шкільного підрозділу функціонують класи для дітей, де поєднуються тяжкі порушення мовлення з розумовою відсталістю, відхиленням пізнавального розвитку, нормальним слухом і первинно збереженим інтелектом, які мають тяжкі системні мовленнєві порушення (алалія, дизартрія, ринолалія, афазія, заїкування, загальне недорозвинення мовлення). Зазначені порушення поєднуються зі специфічними розладами розвитку шкільних навичок та (або) педагогічною чи соціальною занедбаністю. Окремий підрозділ утворює реабілітаційне відділення.

Результати дослідження. Отримані результати підтверджують припущення, згідно з яким досягти оптимальних результатів у корекційно-розвитковій роботі з дітьми, які мають ООП, можна, якщо дотримуватися принципів поваги до особистості дитини з опорою на її позитивні якості, командного підходу у визначенні та реалізації цілей, завдань і змісту навчання, модифікації навчального матеріалу і додаткових засобів підтримки, конфіденційності та дотримання етичних принципів педагогічними працівниками, психологами, соціальним педагогом, учителями-дефектологами, лікарями, іншими фахівцями.

Висновки з даного дослідження. Організація корекційно-розвиткової, психолого-педагогічної та реабілітаційної роботи командою фахівців у закладах спеціальної освіти, спеціальних (інтегрованих) класах у ЗЗСО, навчально-реабілітаційних центрах дозволяє в повному обсязі реалізувати

увати комплекс завдань, серед яких першочергового значення набувають такі:

- дотримання медичних рекомендацій відповідно до індивідуальної програми розвитку кожної дитини з ООП;
- здійснення моніторингу позитивної динаміки розвитку дітей дошкільного і шкільного віку, співвіднесення отриманих результатів із прогнозованою корекційно-розвитковою роботою;
- визначення оптимальних умов, форм, методів навчання і виховання з урахуванням освітніх потреб та індивідуальних психофізіологічних особливостей дітей;
- консультаційна допомога батькам або іншим законним представникам дітей з ООП із питань організації їхнього навчання і виховання;
- з'ясування соціальної ситуації розвитку кожної особливої дитини, її статусу в учнівському колективі з подальшим формулюванням педагогічних рекомендацій у межах професійної компетентності.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в узагальненні досвіду діяльності закладів санаторного типу Черкащини, де освітньо-виховна робота поєднується з лікувально-профілактичною, що збільшує можливості дітей на подолання астенічних станів, відновлення порушень психосоматичного здоров'я для подальшого включення в різні сфери суспільного і шкільного життя.

Список використаних джерел

1. КЗ «Вільшанська спеціальна школа Черкаської обласної ради». URL: <https://internatv.wixsite.com/my-site> (дата звернення: 25.01.2023 р.)
2. КЗ «Золотоніська спеціальна школа Черкаської обласної ради». URL: <http://zolointernat.ck.ua/> (дата звернення: 15.01.2023 р.)
3. КЗ «Корсунь-Шевченківський багатoproфільний навчально-реабілітаційний центр «Надія» Черкаської обласної ради». URL: <http://www.korsun-internat.org.ua/> (дата звернення: 10.01.2023 р.)
4. КЗ «Михайлівська спеціальна школа Черкаської обласної ради». URL: <http://mykhailivka-internat.ck.sch.in.ua/> (дата звернення: 09.01.2023 р.)
5. КЗ «Смілянська спеціальна школа Черкаської обласної ради». URL: <https://spec-school.org.ua/> (дата звернення: 26.01.2023 р.)
6. КЗ «Уманський навчально-реабілітаційний центр Черкаської обласної ради». URL: <http://umandet-dom.ucoz.ua/> (дата звернення: 19.01.2023 р.)

7. Черкаська обласна державна адміністрація. URL: <http://surl.li/esyzk> (дата звернення: 01.02.2023 р.)
8. КЗ «Черкаська спеціальна школа Черкаської обласної ради». URL: <https://zir-school.ck.ua/> (дата звернення: 22.01.2023 р.)
9. КЗ «Черкаський навчально-реабілітаційний центр «Країна добра Черкаської обласної ради». URL: <http://krainadobra.ck.ua/> (дата звернення: 01.02.2023 р.)
10. КЗ «Черкаський навчально-реабілітаційний центр Черкаської обласної ради». URL: <http://detdom.at.ua/> (дата звернення: 05.02.2023 р.)
11. КЗ «Чигиринський навчально-реабілітаційний центр Черкаської обласної ради». URL: <http://center.at.ua/> (дата звернення: 03.02.2023 р.)

References

1. KZ «Vilshanska spetsialna shkola Cherkaskoi oblasnoi rady». [Communal Institution «Vilshanska Special School of the Cherkassy Regional Council»]. Retrieved from <https://internatv.wixsite.com/my-site> [in Ukrainian].
2. KZ «Zolotoniska spetsialna shkola Cherkaskoi oblasnoi rady» [Communal Institution «Zolotonyska Special School of the Cherkassy Regional Council»]. Retrieved from <http://zolointernat.ck.ua/> [in Ukrainian].
3. KZ «Korsun-Shevchenkivskiy bahatoprofilnyi navchalno-reabilitatsiyniy tsentr «Nadiya» Cherkaskoi oblasnoi rady» [Communal Institution «Korsun-Shevchenkivskiy Multidisciplinary Educational and Rehabilitation Center «Nadiya» of the Cherkassy Regional Council»]. Retrieved from <http://www.korsun-internat.org.ua/> [in Ukrainian].
4. KZ «Mykhailivska spetsialna shkola Cherkaskoi oblasnoi rady» [Communal Institution «Mykhailivska Special School of the Cherkassy Regional Council»]. Retrieved from <http://mykhailivka-internat.ck.sch.in.ua/> [in Ukrainian].
5. KZ «Smilianska spetsialna shkola Cherkaskoi oblasnoi rady» [Communal Institution «Smilyanska Special School of the Cherkassy Regional Council»]. Retrieved from <https://spec-school.org.ua/> [in Ukrainian].
6. KZ «Umanskyi navchalno-reabilitatsiyniy tsentr Cherkaskoi oblasnoi rady» [Communal Institution «Umansky Educational and Rehabilitation Center of the Cherkassy Regional Council»]. Retrieved from <http://umandet-dom.ucoz.ua/> [in Ukrainian].
7. Cherkaska oblasna derzhavna administratsiia [Cherkassy Regional State Administration]. Retrieved from <http://surl.li/esyzk> [in Ukrainian].
8. KZ «Cherkaska spetsialna shkola Cherkaskoi oblasnoi rady» [Communal Institution «Cherkassy Special School of the Cherkassy Regional Council»]. Retrieved from <https://zir-school.ck.ua/> [in Ukrainian].
9. KZ «Cherkaskiy navchalno-reabilitatsiyniy tsentr «Kraina dobra Cherkaskoi oblasnoi rady» [Communal Institution «Cherkassy Educational and Rehabilitation Center «Krayina dobra» of the Cherkassy Regional Council»]. Retrieved from <http://krainadobra.ck.ua/> [in Ukrainian].
10. KZ «Cherkaskiy navchalno-reabilitatsiyniy tsentr Cherkaskoi oblasnoi rady» [Communal Institution «Cherkassy Educational and Rehabilitation Center of the Cherkassy Regional Council»]. Retrieved from <http://detdom.at.ua/> [in Ukrainian].
11. KZ «Chyhyrinskyi navchalno-reabilitatsiyniy tsentr Cherkaskoi oblasnoi rady» [Communal Institution «Chygyrinsky Educational and Rehabilitation Center of the Cherkassy Regional Council»]. Retrieved from <http://center.at.ua/> [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 01.02.2023

УДК 373.2.014:005.6

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1\(208\)-81-84](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1(208)-81-84)

АТАМАСЬ МАР'ЯНА СТЕПАНІВНА,

магістрантка, Класичний приватний університет, м. Запоріжжя;
директорка, Кременчуцький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) № 36
Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області, Україна

Atamas Mariana,

Master's student, Classical Private University, Zaporizhzhia;
director, Kremenchuk preschool education institution (nursery-kindergarten) No 36,
Kremenchuk City Council Kremenchuk district Poltava region, Ukraine

E-mail: meryfem@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-1520-6787>

ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

A Розглянуто особливості організації дистанційного навчання в освітньому просторі закладів дошкільної освіти. Умови пандемії, воєнного стану спричиняють погіршення якості освіти. Галузь освіти зіштовхнулася, зокрема з посереднім рівнем використання технологій дистанційного навчання усіма учасниками освітнього процесу, недостатнім рівнем цифрової грамотності та навичок володіння інформаційно-комунікаційними технологіями, неструктурованістю навчального матеріалу на освітніх платформах і відсутністю якісного зворотного зв'язку із здобувачами освіти.

Висвітлено досвід використання закладами дошкільної освіти у дистанційній роботі взаємодію з батьками дошкільників через соціальні мережі, мобільні додатки (вайбер-групи, блоги), онлайн-платформи (GoogleClassroom, ZOOM).

Проаналізовано позитивні та негативні сторони залучення здобувачів дошкільної освіти до дистанційного навчання. За будь-яких нестабільних соціальних умов дошкільна освіта не повинна перериватися, педагоги, діти, їхні батьки повинні взаємодіяти як суб'єкти освітнього процесу, фундамент співпраці повинен базуватися на партнерській взаємодії.

Ключові слова: дистанційне навчання; дошкільна освіта; партнерська взаємодія

DISTANCE LEARNING ORGANIZATION IN THE PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTION

S The peculiarities of the distance learning organization in the educational space of preschool education institutions are considered. The conditions of the pandemic and martial law decrease education quality. The education sector faced, in particular, the mediocre level of use of distance learning technologies by all participants in the educational process, the insufficient level of digital literacy and the skills of mastering information and communication technologies, the unstructured nature of educational material on learning platforms, and the lack of quality feedback from pupils.

The experience of using preschool education institutions in distance work interaction with parents of preschoolers through social networks, mobile applications (Viber groups, blogs), and online platforms (GoogleClassroom, ZOOM) is highlighted.

The positive and negative aspects of the involvement of preschool education pupils in distance learning are analyzed. Under any unstable social conditions, preschool education should not be interrupted, teachers, children, and their parents should interact as subjects of the educational process, and the foundation of cooperation should be based on partnership interaction.

Key words: distance learning; preschool education; partnership interaction

Постановка проблеми. Освітній процес в онлайн-режимі – це дистанційне навчання, альтернативна форма освіти, в рамках якої забезпечується продовження освітнього процесу в карантинних та воєнних умовах за допомогою різних інструментів інформаційно-комунікаційних технологій. Змінюються основні форми взаємодії педагогів

із дітьми та батьками у дистанційному режимі діяльності закладів дошкільної освіти (ЗДО).

Під дистанційними освітніми технологіями розуміються «освітні технології, реалізовані в основному із застосуванням інформаційних і телекомунікаційних технологій при опосередкованому (на відстані) або в повному обсязі опо-

середкованому взаємодії того, хто навчається і педагогічного працівника».

Для забезпечення неперервності освітнього процесу батьки є тою ланкою, яка впроваджуватиме змішаний характер освітніх впливів – тобто поєднання дистанційної взаємодії та залучення технічних засобів із реальною практичною та ігровою діяльністю дошкільників у домашніх умовах.

Батьки в умовах дистанційної освіти виступають своєрідним ретранслятором виховних і навчальних впливів вихователя на дитину, реалізатором запланованих видів діяльності та занять, режимних моментів [4].

Огляд дистанційної дошкільної освіти на засадах партнерської педагогіки. У трьох скандинавських країнах, зокрема, Фінляндії, Швеції, Норвегії проявився результат упровадження інтелектуального та людського потенціалів у вигляді «суспільства знань» (економіки знань). Завданням освіти, відповідно «суспільству знань», стає надання споживачеві базових знань за одним або більше напрямками в освіті – природничому, гуманітарному або технічному. Освітнє виробництво має вловлювати зміни в попиті та швидко втілювати його в програмах різного рівня. На сучасному етапі суспільного розвитку набуті знання є важливим показником рівня зайнятості, а інвестиції в освіту і науку – умовою повної зайнятості в майбутньому [9].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У теперішній час освітня система опинилася сам на сам із проблемами глобальної інформатизації та дистанційного навчання. Найменш готовими до такої організації діяльності виявилися заклади дошкільної освіти.

Освітня сфера України як об'єкт державного управління привертає увагу таких вітчизняних науковців: Л. Гриневич, І. Зязюна, В. Кременя, В. Лугового, В. Мадзігона, С. Ніколаєнка, О. Пометун, О. Савченко та ін. Науковці у своїх працях надають ґрунтовну й систематизовану інформацію про керовану систему, стан і динаміку розвитку освіти, визначають її досягнення, проблеми, перспективи.

Питання організації освітнього процесу в ЗДО є предметом дослідження науковців: А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, К. Крутій, І. Луценко, Т. Піроженко.

Систему управління дошкільною освітою як складну соціально-педагогічну систему досліджено в роботах: Г. Афанасьєва, Н. Маковецької, П. Третьякова, Є. Хрикова та ін.

Оцінка якості освітніх послуг закладом освіти розкрито у доробках Г. Єльнікової, О. Косенчук, К. Крутій, Л. Покроєвої та ін.

Проблема застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в оцінці якості освіти розкрито в роботах Н. Бахмат, В. Бикова, І. Дзегельюнок, О. Косенчук, Л. Калініної, А. Молчанова та ін.

Аналіз наукових досліджень свідчить про підвищення за останні роки зацікавленості науковців до питань організації освітнього процесу в ЗДО, визначення її пріоритетних напрямів, що дає підґрунтя для створення умов

для організації ефективної освітньої діяльності дітей у ЗДО [5].

Мета статті: визначити та обґрунтувати основні методи та форми дистанційної роботи закладів дошкільної освіти з батьками вихованців та дослідити їхню ефективність.

Викладення основного матеріалу дослідження. Ураховуючи нові виклики та реалії, необхідно вибудувати гнучку організаційно-методичну систему організації освітнього процесу в ЗДО, яка ґрунтується на ідеї гуманістичної педагогіки, теорії природовідповідності, ідеї солідарної відповідальності держави, громади, родини, фахівців педагогічної освіти й інших професій освітньої діяльності дітей раннього і дошкільного віку [6].

Відповідно до статті 3 Закону України «Про дошкільну освіту» держава надає всебічну допомогу сім'ї у розвитку, вихованні та навчанні дитини; забезпечує доступність і безоплатність дошкільної освіти в державних і комунальних закладах дошкільної освіти у межах державних вимог до змісту, рівня й обсягу дошкільної освіти (Базового компонента дошкільної освіти) та обов'язкову дошкільну освіту дітей старшого дошкільного віку [10].

Стаття 9 Закону України «Про освіту» містить норму, що однією з форм здобуття освіти є дистанційна форма здобуття освіти. Вона визначається, як «індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [1].

Заклади дошкільної освіти можуть організовувати освітній процес за різними формами. Взаємодія з родинами в умовах упровадження дистанційної освіти можлива у форматі «педагог – батьки – дитина». Таку роботу в умовах дистанційного навчання мають здійснювати вихователі, вчителі-логопеди, інструктори з фізкультури, музичні керівники, практичні психологи та ін. [1].

У дистанційному навчанні існують два основні режими – синхронний та асинхронний, які визначають характер взаємодії учасників освітнього процесу – спілкування одностороннє (безпосереднє) чи із затримкою у часі (опосередковане). Суб'єктами дистанційного навчання в дошкільній освіті виступають діти дошкільного віку, їхні батьки або інші законні представники дітей, педагоги, асистенти дітей з особливими потребами.

Педагоги ЗДО повинні бути забезпечені спеціалізованим програмним оснащенням і засобами інформаційно-комунікаційного зв'язку, у тому числі мережею Інтернет. У свою чергу діти також за допомогою батьків, асистентів, сімейних педагогів (гувернерів), доглядальників повинні мати доступ до відповідних пристроїв та Інтернет-ресурсів.

Основними рисами дистанційного навчання є одночасна інтерактивна взаємодія педагога з дітьми та до-

рослими, які за ними доглядають, виокремлення часу в усіх партнерів освітньої взаємодії для освоєння дитиною пізнавального матеріалу, консультативного супроводу тощо. Позитивними сторонами дистанційного навчання в ЗДО є надання освітніх послуг на відстані, легке залучення додаткових інформаційних джерел, що поглиблюють, унаочнюють, збагачують тему заняття або вид діяльності.

Основними ж недоліками є:

- ненадійне або відсутнє технічне оснащення в умовах воєнного стану;
- переформатування міжособистісної взаємодії вихователя з дітьми та дорослими, які за ними доглядають;
- недостатня інформаційно-технічна грамотність вихователів ЗДО;
- спонтанне (самостійне) перенавчання педагогічних працівників, оволодіння ними новими компетентностями, що необхідні для спілкування в режимі відеозв'язку, недостатньої чи відсутньої візуальної, емоційної та психологічної комунікації зі здобувачами освіти.

Варто відзначити, що перелік сучасних інструментів для реалізації дистанційного навчання постійно поповнюється і дозволяє педагогічним працівникам підвищувати кваліфікацію й удосконалювати свою майстерність [5].

Сутність дистанційного навчання в ЗДО полягає в тому, щоб забезпечити продуктивну взаємодію між учасниками освітнього процесу, зокрема, комунікацію між вихователем, дітьми, батьками (або особами, які їх замінюють) та дітьми між собою. Сталих вимог щодо здійснення дистанційного чи змішаного навчання немає, оскільки кожен педагог, маючи право на академічну свободу, творчо підходить до цієї роботи відповідно до вимог освітньої програми розвитку дітей своєї групи, їхніх вікових та індивідуальних особливостей, сформованих міжособистісних взаємин як із дітьми, так і їхніми батьками [5].

Ми провели опитування 45 педагогів Кременчуцьких ЗДО №1, 36, 48, 65, щоб визначити партнерську взаємодію з дітьми та батьками під час дистанційної роботи.

Педагогам, які здійснюють дистанційне навчання, було запропоновано відповісти на питання «Який режим дистанційного навчання використовуєте?». Синхронний (онлайн-заняття з безпосереднім спілкуванням із дітьми та дорослими, які за ними доглядають) використовують – 8,9%; асинхронний (розміщують освітній матеріал на Інтернет-ресурсах: у соціальних мережах, сервісах для розміщення інформації, онлайн-платформах) – 77,8%; використовують обидва режими – 13,3%.

На питання «Чи спостерігається партнерська взаємодія і зворотній зв'язок між Вами і батьками дошкільників?» Так – 78%, іноді – 18%, ні – 4%.

Ми запитали про спостереження вихователів, ставлення батьків до дистанційного навчання: лише 4% – батьки з дітьми виконують усі завдання; 21% – батьки з дітьми не виконують завдань; 75% – батьки з дітьми виконують деякі завдання.

Для дистанційного навчання педагоги ЗДО використовують Інтернет-джерела: 57,8% – освітні групи у мережі Facebook; 22,2% – освітні сайти; 13,3% – канал YouTube; 6,7% – самостійно створюють контент для дітей,

Організація дистанційного навчання в дошкільній освіті повинна враховувати з одного боку – часткову несамостійність дитини дошкільного віку (вона не орієнтується в часі, має труднощі у під'єднанні до онлайн-занять, потребує допомоги в підготовці матеріалу до заняття, може проявлятися мотиваційно-поведінкова неготовність брати участь у заняттях удома тощо), з іншого боку – потребує високої активності батьків, їхньої готовності брати участь у стимулюванні, організації дитячої ігрової, комунікативно-мовленнєвої, художньо-мовленнєвої, художньо-продуктивної, рухової діяльності та спілкування з вихователем, і з дитиною одночасно. Крім того, дорослі самі повинні бути безбар'єрні у спілкуванні [7].

Налагодити комунікацію у ЗДО з учасниками освітнього процесу можливо за допомогою роботи сайту закладу. Він є тим ресурсом, який може дозволити забезпечити взаємодію всіх учасників освітнього процесу, технічні ресурси сайту дозволяють створити своєрідний банк освітніх ресурсів, постійно оновлювати інформаційне наповнення сайту, використовувати ресурси онлайн-освіти, інформувати, консультувати, надавати зворотній зв'язок тощо.

Найпоширенішою практикою дистанційної роботи є створення в соціальній мережі вайбер-групи для батьків із метою надання їм рекомендацій (фото-, аудіо-, відео-, письмово тощо) стосовно здійснення освітньої діяльності за окремими темами, отримання фотозвітів, надсилання покликань на сторінки з розвивальними завданнями, аудіоказками, піснями, поробками, фізичними вправами в мережі Інтернет, відеороликами за темами занять, проведення конкурсів, марафонів, флешмобів, створення і використання YouTube-каналів тощо [8].

Суттєвою постає й обізнаність у тому, якими сервісами та інструментами можна користуватися в онлайн-режимі. До основних форм онлайн-комунікації належать: відеоконференція, форум, чат, блог, електронна пошта, анкетування, соціальні мережі, служби обміну миттєвими повідомленнями та мобільні застосунки типу Viber тощо дозволяють створювати закриті групи, спільноти, чати, вести обговорення тем, завдань, проблем, інформації.

Отже, з метою забезпечення ефективності комунікації з батьками, педагогічним працівникам необхідно спільно з батьками обрати оптимальні для здійснення кожного конкретного завдання канали комунікації [4].

Проблеми організації навчання в умовах дистанційного навчання можна розділити на дві основні групи: проблеми, пов'язані з організацією освітнього процесу та проблемами, пов'язані з матеріальним та методичним забезпеченням.

До першої групи проблем належать забезпечення присутності дошкільників на заняттях, збереження можли-

вості обміну інформацією між здобувачами освіти, їхніми батьками та педагогами, організація гнучкого розкладу занять, засвоєння дітьми програмових вимог.

Друга група проблем пов'язана з тим, що далеко не у всіх педагогів і здобувачів є необхідна матеріально-технічна база для забезпечення процесу дистанційного навчання.

На сучасному етапі розвитку інформаційних технологій фото- та відеозйомка стали звичною справою. У зв'язку з цим варто наголосити, що, проводячи такі дії, всі учасники освітнього процесу та їхні батьки мають право на захист інформації, про що зазначено в Конституції України, законах України «Про захист персональних даних» та «Про інформацію», Цивільному кодексі України, а також у Європейській конвенції прав людини [8].

Висновки. Отже, партнерська взаємодія ефективно сприяє залученню здобувачів освіти до дистанційного навчання; об'єднує учасників освітнього процесу; забезпечує право дитини на освіту – продовжує формування у дітей комунікативно-мовленнєвої, логіко-математичної, еколого-природознавчої, цифрової компетентності, оптимізує дитячо-батьківські відносини; забезпечує формування особистісних якостей.

Вивчаючи досвід роботи ЗДО м. Кременчука в дистанційному режимі, ми побачили, що застосовуються сучасні дистанційні технології навчання, які дають можливість розвитку і навчання дитини з урахуванням її фізичних і психологічних особливостей. Оскільки це достатньо нові форми діяльності для педагогів дошкільної ланки освіти, існують можливі ризики: використання сайтів низької якості, відсутність зворотнього зв'язку та умов роботи онлайн, неможливість реалізації повноцінної освітньої програми.

Використання дистанційної форми освіти закладами дошкільної освіти у роботі з дітьми дошкільного віку буде ефективним лише завдяки реалізації спеціальних організаційно-педагогічних і дидактично-методичних засобів.

Завдяки дистанційному навчанню забезпечується неперервність освітнього процесу в карантинних і воєнних умовах.

Список використаних джерел

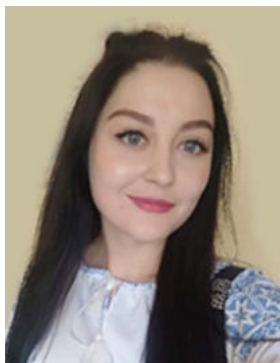
1. Авдєєва О. Дистанційне навчання в умовах техногенних небезпек. *Варіативні моделі й технології трансформації професійного розвитку фахівців в умовах відкритої освіти* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 23 червня 2022 р. / ред. кол.: Л. П. Пуховська, О. В. Просіна. Київ : ДЗВО «Ун-т менеджменту освіти», 2022. С. 11–18.
2. Базовий компонент дошкільної освіти: державний стандарт дошкільної освіти: нова редакція : наказ МОН України № 33 від 12.01.2021 р. Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_re-daktsiyu%20Bazovoho20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
3. Гладченко О., Ратушняк Т., Беспарточна О. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології для забезпечення якісного дистанційного навчання. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2022. № 2. С. 76–91.
4. Ємчик О. Дистанційні форми роботи закладу дошкільної освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 34, т. 1. С. 265–269.

5. Зімакова Л., Тупиця О., Жданюк Л. Дистанційне навчання дітей дошкільного віку на засадах партнерської педагогіки під час воєнного стану. *Педагогічні науки*. 2022. № 79. С. 92–100.
6. Косельчук О. Дошкільна освіта в Україні: нові реалії та перспективи. *Педагогічні науки*. 2022. № 79. С. 151–155.
7. Лист МОН від 04.10.2022 № 1/11679-22 «Щодо організації діяльності закладів дошкільної освіти та захисту законних прав працівників року». URL: <https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/87511/>
8. Ляхощка Л. Педагогічна взаємодія закладу дошкільної освіти і сім'ї із застосуванням цифрових технологій у процесі дистанційного навчання. *Нова педагогічна думка*. 2021. № 1 (105). С. 110–114.
9. Москалик Г. Ф. «Суспільство знань» як простір розгортання інтелекту особистості. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. пр. Харків, 2015. Вип. 51. С. 76–89.
10. Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 № 2628-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> (дата звернення: 26.10.2020 р.)

References

1. Avdieieva, O. (2022). Dystantsiine navchannia v umovakh tekhnohenykh nebezpek [Distance learning in conditions of man-made hazards]. In L. P. Pukhovska, & O. V. Prosina (Eds.), *Variativni modeli y tekhnologii transformatsii profesiinoho rozvytku fakhivtsiv v umovakh vidkrytoi osvity* [Variable models and technologies of transformation of professional development of specialists in conditions of open education]: zb. materialiv Vseukr. nauk.-prakt. internet-konf. (pp. 11-18). Kyiv: DZVO «Un-t menedzhmentu osvity» [in Ukrainian].
2. *Bazovyi komponent doshkilnoi osvity: derzhavnyi standart doshkilnoi osvity: nova redaktsiia* [Basic component of preschool education: state standard of preschool education: new edition]: nakaz MON Ukrainy № 33 vid 12.01.2021 r. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Retrieved from https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_re-daktsiyu%20Bazovoho20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf [in Ukrainian].
3. Hladchenko, O., Ratushniak, T., & Bespartochna, O. (2022). Suchasni informatsiino-komunikatsiini tekhnologii dlia zabezpechennia yakisnoho dystantsiinoho navchannia [Modern information and communication technologies to ensure high-quality distance learning]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy* [Theory and practice of social systems management], 2, 76-91 [in Ukrainian].
4. Yemchuk, O. (2020). Dystantsiini formy roboty zakladu doshkilnoi roboty zakladu doshkilnoi osvity [Remote forms of work of the preschool institution]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk* [Current issues of humanitarian sciences], 34, 1, 265-269 [in Ukrainian].
5. Zimakova, L., Tupytsia, O., & Zhdaniuk, L. (2022). Dystantsiine navchannia ditei doshkilnoho viku na zasadakh partnerskoi pedahohiky pid chas voiennoho stanu [Distance education of preschool children on the basis of partnership pedagogy during martial law]. *Pedahohichni nauky* [Pedagogical sciences], 79, 92-100 [in Ukrainian].
6. Koselchuk, O. (2022). Doshkilna osvita v Ukraini: novi realii ta perspektyvy [Preschool education in Ukraine: New realities and prospects]. *Pedahohichni nauky* [Pedagogical sciences], 79, 151-155 [in Ukrainian].
7. *Lyst MON vid 04.10.2022 № 1/11679-22 «Shchodo orhanizatsii diialnosti zakladiv doshkilnoi osvity ta zakhystu zakonnykh prav pratsivnykiv roku»* [Letter of the Ministry of Education and Culture dated 04.10.2022 No. 1/11679-22 «Regarding the organization of activities of preschool education institutions and the protection of the legal rights of year employees»]. Retrieved from <https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/87511/> [in Ukrainian].
8. Liakhotska, L. (2021). Pedahohichna vzaemodiia zakladu doshkilnoi osvity i sim'i iz zastosuvanniam tsyfrovykh tekhnologii u protsesi dystantsiinoho navchannia [Pedagogical interaction of the preschool education institution and the family with the use of digital technologies in the distance learning process]. *Nova pedahohichna dumka* [New pedagogical thought], 1 (105), 110-114 [in Ukrainian].
9. Moskalyk, H. F. (2015). «Suspilstvo znan» yak prostir rozhortannia intelektu osobystosti [«Suspilstvo znan» yak prostir rozhortannya intelektu osobystosti]. In *Pedahohika ta psykholohiia* [Pedahohika ta psykholohiya]: zbirnyk naukovykh prats (Is. 51, pp. 76-89). Kharkiv [in Ukrainian].
10. *Pro doshkilnu osvitu* [On preschool education]: Zakon Ukrainy vid 11.07.2001 № 2628-III. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 12.01.2023

УДК 373.2.015.31:796.012

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1\(208\)-85-89](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1(208)-85-89)

ОЛІЙНИК ДАРИНА СЕРГІЇВНА,

асистентка кафедри дошкільної освіти та педагогічних інновацій,
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Oliinyk Daryna,

Assistant of the Department of Preschool Education and Pedagogical Innovations,
Zhytomyr Ivan Franko State University, Ukraine

E-mail: daryna_oliinyk@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-8739-3112>

РОЗВИТОК ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ У ДІТЕЙ СЕРЕДЬНОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ РУХЛИВИХ ІГОР

A Охарактеризовано поняття «фізичні якості» та їх вплив на розвиток дітей середнього віку. Визначено, що рухлива гра виступає ефективним засобом комплексного вдосконалення фізичних якостей у дітей даної вікової категорії. Описано критерії, показники та проведено діагностику рівнів розвитку фізичних якостей дітей середнього дошкільного віку. Виявлено, яка фізична якість розвинена гірше, та обґрунтовано, в чому полягає причина, а також описано, яка якість розвинена найкраще.

Ключові слова: фізичні якості; рухлива гра; спритність; гнучкість; швидкість; рівновага; діти середнього дошкільного віку

DEVELOPMENT OF PHYSICAL QUALITIES OF CHILDREN OF MIDDLE PRESCHOOL AGE THROUGH ACTIVE GAMES

S This article describes the concept of «physical qualities» and their influence on the development of children of middle preschool age. It was determined that an effective means of comprehensive improvement of the physical qualities of children of this age category is a mobile game. Criteria, indicators are described and diagnostics of the levels of development of physical qualities of children of middle preschool age are carried out. It was found that children have the worst developed dexterity, which is explained by the insufficient formation of complex coordination of movements in children of middle preschool age. And children showed the best results in terms of flexibility development, which is explained by the high elasticity of the muscles and the mobility of the spine. During the research, we realized that it is necessary to create a program that will help improve indicators: dexterity, speed, balance, flexibility, and endurance in preschool children.

Key words: physical qualities; moving game; agility; flexibility; speed; balance; children of middle preschool age

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Нині в Україні фіксують високий рівень захворюваності населення, особливо серед дітей дошкільного віку. Зокрема, за період навчання дітей у 3–4 рази зменшується кількість здорових дітей, збільшується нестача рухової активності, що затримує розвиток таких фізичних якостей, як сила, швидкість, витривалість, гнучкість, спритність тощо [2].

Зміст освіти в дошкільному віці постійно зростає, що зумовлює збільшення розумового, емоційного і психологічного навантаження, а це у свою чергу призводить до виснаження та перевтоми, що негативно позначається на стані здоров'я дітей. Тому збереження і зміцнення здоров'я дітей, підвищення рівня їхньої рухової активності, розвиток і вдосконалення фізичних якостей є головними завданнями фізичного виховання дітей у закладі дошкільної освіти та пріоритетними напрямками розвитку суспільства [5].

Середній дошкільний вік — це найсприятливіший час для використання ігор у процесі розвитку та виховання дітей. Рухливі ігри різної спрямованості є дуже ефективним

засобом комплексного вдосконалення фізичних якостей. Фізичні якості у дітей проявляються через рухові навички та вміння, а вони, у свою чергу, обумовлені достатнім рівнем їхнього розвитку. Ці дві сторони рухової функції тісно взаємопов'язані і взаємозумовлені. Якщо формування рухових навичок у дітей закріплюється при низькому рівні розвитку рухових якостей, то в подальшому це може призвести до закріплення неправильних навичок виконання руху. Систематичне застосування ігор сприяє розширенню рухливих можливостей дітей, які перетворюються у необхідні життєві вміння та навички. Сформовані рухові навички й уміння дозволяють економити фізичні сили та безпомилково виконувати фізичні вправи, що позитивно впливає на розвиток м'язів, зв'язок, суглобів, кісткового апарату [3, с. 115].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Основні фізіологічні характеристики розвитку фізичних якостей з використанням рухливих ігор і вправ досліджували у своїх працях А. Коробкова, В. Філіна, І. Фоміна, Н. Зімкіна. Вони визначили, що основою розвитку швидкості, сили, спритності та витривалості є морфологічні зміни м'язо-

вого апарату, нервова регуляція рухових і вегетативних функцій організму. Для розвитку цих якостей важливими є координаційна діяльність нервових центрів, яка дозволяє координувати роботу рухових центрів і систем. Розвиток дитячого організму відбувається значно скоріше, аніж оволодіння руховими навичками. Доцільний підбір фізичних вправ дозволяє ефективно впливати на розвиток рухових якостей. Денний режим, як відомо, це правильний розподіл у часі основних фізіологічних процесів організму, що має на меті розвиток різнопланових умінь і навичок. Забезпечення активного рухового режиму передбачає значне зростання сили, швидкості та витривалості, тобто всебічний гармонійний розвиток особистості дитини [9, с. 84–86].

Є. Аркін визначив, що рухливі ігри мають велику роль у системі розвитку рухів. Незалежно від складності рухів, кожна гра має своє особливе значення, а тому має використовуватися відповідно до кожного вікового періоду. Кожній, навіть найпростішій вправі треба надавати ігровий характер. Має бути позитивний настрій, емоційна насиченість, живе сприймання дітей, увага, певні дитячі переживання. Усе це дозволить дитині виконувати певні драматичні дії [4, с. 47].

Гра – це провідна діяльність дитини, а тому вона дає всі можливості для прояву життєвої позиції дитини. Основним мотивом для дитини має стати потреба пережити всі важливі сторони діяльності. К. Ушинський вважав, що гра є самостійною, дає можливість для перетворення навколишньої дійсності, підбурює до активних дій. Він писав, що «у дійсності дитя не більш, ніж дитя. Істота, що не має ніякої самостійності, сліпо і самовіддано захоплена плином життя; у грі ж дитя вже зріла людина, що пробує свої сили і самостійно розпоряджається своїми ж творіннями».

Такі відомі педагоги, як В. Покровський, Є. Водовозова, Є. Тихеева, Є. Аркін зазначили, що розвиток фізичних сил дитячого організму, його працездатності забезпечує активна спільна діяльність, що супроводжується емоційними переживаннями. Тут важливо для дитини бути прикладом, і не тільки долучатися до спільної гри, але й дозволити відчути з боку дорослого дитині значущість самої гри.

М. Лейкіна відводить рухливим іграм центральне місце у роботі з дітьми в закладах дошкільної освіти. Вона визначає доцільне використання імітаційних ігор у

молодшій групі, а також ігор змагального характеру у старших.

У своїй діяльності Г. Бикова вперше намагалася навчити дітей молодшого дошкільного віку основним рухам у процесі проведення рухливих ігор. Однак нею не визначена чітка позиція щодо відношення до рухливих ігор як до засобу навчання.

Впливові рухливих ігор на фізичний розвиток дітей загалом присвячені дослідження М. Шейко, яка підкреслювала, що рухливі ігри зміцнюють опорно-м'язову систему, збільшують довжину тіла, об'єм грудної порожнини, гнучкість і рухливість суглобів, покращують працездатність дихальних органів, вентиляцію легень [7, с. 64].

Крім зазначених вище науковців, що займалися розглядом означеної проблеми є ще багато авторів, які працювали та працюють над цими питаннями, зокрема Т. Круцевич, М. Линець, І. Когут, Л. Загородня, В. Ареф'єв, однак проблема розвитку фізичних якостей у дітей середнього дошкільного віку засобами гри потребує подальшого вдосконалення.

Мета статті: висвітлити критерії, показники та висвітлити результати діагностики рівнів розвитку фізичних якостей дітей середнього дошкільного віку.

Викладення основного матеріалу. Як відомо, розвиток у дітей фізичних якостей є довготривалим і неперервним процесом, який охоплює не тільки весь дошкільний період, а й подальший розвиток майбутнього школяра. Чимало відповідальності покладено на вихователів дошкільних установ. Огляд джерел дозволяє виділити серед фізичних якостей дітей такі одиниці, як сила, витривалість, швидкість, рівновага, гнучкість, окомір, спритність [10].

Як свідчить практика, здійснення діагностики розвитку у дітей фізичних якостей може скоординувати всю роботу з фізичного виховання та допоможе здійснити індивідуальний підхід до кожної дитини.

Із метою дослідження сформованості фізичних якостей у дошкільників засобами рухливих ігор, була проведена діагностика у середній групі на базі Житомирського закладу дошкільної освіти №26, списковий склад якої 26 осіб.

Для здійснення діагностики розвитку фізичних якостей у дітей дошкільного віку були використані наступні показники за відповідними рівнями сформованості базових фізичних якостей (табл. 1):

Таблиця 1.

Показники та рівні розвитку фізичних якостей дошкільників

ФІЗИЧНІ ЯКОСТІ	РІВНІ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ		
	Низький	Середній	Високий
СИЛА	Нетривале або короткочасне протистояння опору середовища, дитина не може довго тримати предмети, положення свого тіла під час	Достатньо тривале протистояння спливу зовнішніх обставин, дитина здатна тривалий час втримувати предмети,	Тривале та впевнене подолання опору зовнішнього середовища, дитина проявляє максимальні м'язові зусилля для виконання рухів, носіння

Таблиця 1. (Подовження)

1	2	3	4
	положення свого тіла під час гри, швидко відчуває втому та виснаження.	втримувати предмети, тримати під час ігор своє тіло в необхідному положенні, інколи досить сильні чинники можуть ускладнити виконання певних рухів дитини.	для виконання рухів, носіння предметів під час гри, тривалий час не втомлюється, тримає силовий баланс, розраховує свій силовий опір.
СПРИТНІСТЬ	Дитина досить складно виконує ігрові рухи під час зміни обставин, може помилятися, не виконує рухи відповідно до рухливої гри.	Дитина достатньо швидко орієнтується в ігровій ситуації, може змінювати положення тіла, але інколи неухважна та потребує більше часу для орієнтування в ігровій ситуації.	Здатний вправно виконувати необхідні ігрові рухи, змінювати положення за правилами та змінювати його за короткий проміжок часу, швидко орієнтується в ситуації та змінює положення свого тіла.
ВИТРИВАЛІСТЬ	Дитина включається в гру, правильно виконує рухи, але не здатна достатньо довго тримати баланс тіла, рухів, втрачає інтерес до гри після деякого часу з моменту початку рухливої гри.	Дитина здатна достатньо довго грати в ту чи іншу гру за умови невисокого рівня складності гри та доступних умов її проведення, здатна грати в декілька ігор при послідовній організації педагогом.	Здатність довго грати в рухливу гру будь-якого виду, при цьому дитина отримує задоволення та не відчуває втоми від виконання рухів, не втрачає рухливості та ігрового бажання до кінця самої гри.
ГНУЧКІСТЬ	Погано розвинена здатність тіла виконувати амплітудні рухи, дитина втрачає інтерес до виконання подібних рухів тривалий час, має негнучке тіло та погано розвинену здатність м'язів.	Здатність достатньо вправно виконувати нахили, тривалі повороти рук і ніг, а також інші малорухомі дії з певними зусиллями та бажанням дитини.	Здатність виконувати ігрові рух з найбільшою амплітудою та м'язовими зусиллями, дитина під час гри здатна виконувати рух з максимальним згинанням кінцівок і тіла.
ШВИДКІСТЬ	Дитина не проявляє великого бажання виконувати ігрові дії максимально вправно та швидко, що спричиняє невдоволення та неправильне проведення гри, дитина виконує нешвидкі, повільні рухи тіла під час гри.	Достатньо швидко виконує під час гри певні рухи, але якщо гра досить довга чи ускладнена, то дитина може відчувати втому та знижувати темп і швидкість виконання рухів.	Дитина досить швидко виконує певні ігрові рухи, змінює своє положення в просторі відповідно до правил гри, здатна виконувати певні дії максимально швидко за короткий проміжок часу, уважна та безпечна під час руху.
РІВНОВАГА	Дитина взагалі не тримає рівновагу або робить це погано, часто спотикається і падає на рівному місці.	Дитина може втримати рівновагу на незначний проміжок часу, проте може впасти при виконанні рухливих вправ, що вимагають координації.	Дитина тримає рівновагу, не спотикається, не падає під час ігор, уважна, може одночасно слухати вказівки дорослого та правильно виконувати вправу.
ОКОМІР	Дитина самостійно не виділяє відстань від предмету; може натикатися на дітей, які йдуть попереду; під час бігу, може вдаритися в предмет, який знаходиться на невеликій відстані; під час прижків не може приземлитися в належному місці.	Виділяє відстань від предметів, які знаходяться на звичному дитині просторі, якщо це нова обстановка, то дитина може не розрахувати відстань; не наштовхується на дітей, які йдуть попереду; в метанні на відстань – відміряє відстань, лише за умови кількаразового повтору.	Дитина виділяє відстань від предметів, при прижках здійснює політ у правильному напрямі, та приземляється в правильному місці; під час шиккування в колону по одному точно вимірює відстань від попередньої дитини.

Давно відомо, що рухлива гра – це провідний вид діяльності для розвитку фізичних якостей у дітей, необхідна умова її всебічного розвитку [1].

Рухливі ігри несуть цінність, тому що вони підштовхують дітей до активності, роздумів, навчають досягати успіху та вміти програвати. Під час таких ігор дошкільники навчаються бути наполегливими, у них з'являється мотивація. Окрім розвитку психічних процесів, у дітей покращуються і загальний стан організму та його процесів [8].

Проведення різних рухливих ігор є ефективним шляхом для розвитку фізичних умінь і навичок, розвитку тіла, виховання фізичних якостей. Для розроблення діагностичної програми були взяті рухливі ігри, які призначені для розвитку тієї чи іншої фізичної якості. Їхня складність і тривалість визначалась віковим періодом дітей, із якими проводили ігри – середній дошкільний вік [6].

Експериментальне дослідження спрямоване на дослідження рівня розвитку фізичних якостей на заняттях із фізичного виховання за умови використання рухливих ігор, а також на визначення перспективи подальшого його використання.

Результати дослідження. Дослідження було проведено у середній групі Житомирського закладу дошкільної освіти №26 протягом грудня 2021 – жовтень 2022 року.

На констатувальному етапі експерименту було використане спостереження як основний метод.

Сила. З метою визначення рівня розвитку сили на констатувальному етапі був використаний метод спостереження під час самостійної рухової та ігрової діяльності. У результаті було визначено, що 30% дітей мають високий рівень розвитку, середню здатність до подолання опору зовнішнього середовища проявили 50% і низькі показники виявилися у 20% дітей. Результати свідчать, що рівень розвитку сили дітей обумовлюється особливостями ор-

ганізації предметного середовища та характером діяльності.

Спритність. За результатом проведеного спостереження виявлено, що 34,5% дітей проявили високий рівень ефективності та правильності виконання рухів під час ігор і вправ, 25% мали середній рівень, що обумовлено характером діяльності та 40,5% мали низький рівень, що характеризує невміння дітей виконувати правильні рухи у визначених умовах.

Гнучкість. За попередньо визначеними показниками було виявлено, що 40% дітей мають високий рівень розвитку гнучкості, 30,5% проявили середній рівень, що свідчать про наявний потенціал дітей до правильного виконання рухів у подальшій роботі, і 29,5% дітей мають низький рівень. Тому визначається необхідність здійснення подальшої роботи з розвитку гнучкості у дітей даного віку.

Швидкість. За результатами можна побачити, що 40% дітей мають високий рівень розвитку швидкості під час виконання вправ, команд вихователя та іншої діяльності, середні показники показали 20,3% дітей, і низькі показники становлять 39,7%, а це свідчить про необхідність подальшої роботи з розвитку швидкості у дітей.

Витривалість. На основі спостереження визначено, що високий рівень проявили лише 30% дітей, середній – 40,4%, низький – 29,6%.

Рівновага. За результатом можна визначити, що високий рівень проявили 25% дітей, середній – 36,4%, низький – 38,6%.

Окомір. На основі проведеного спостереження ми зафіксували, що 25,7% мають високий рівень розвитку даної якості, середній – 40,3%, низький – 34%.

Отже, підсумувавши отримані дані за всіма руховими якостями, ми визначили середній показник їх розвитку (рис. 1.):

Середній показник розвитку фізичних якостей у дітей середнього дошкільного віку

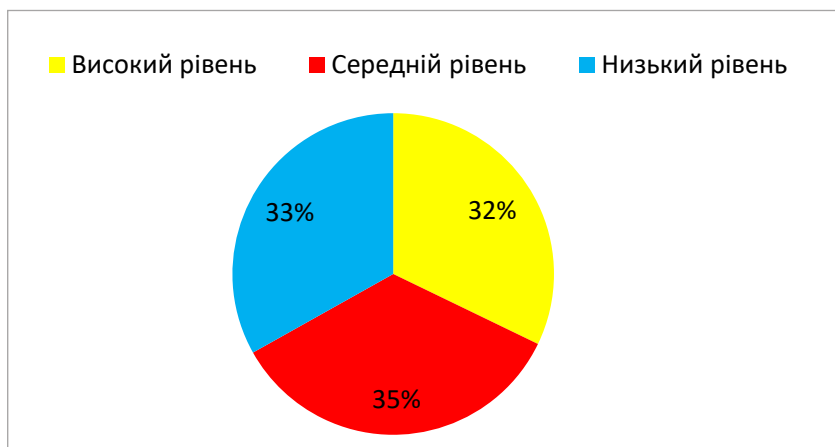

Рис. 1. Середній показник розвитку фізичних якостей у дітей середнього дошкільного віку

Висновки з даного дослідження. Ми з'ясували, що найгірше у дітей розвинена спритність, що пояснюється недостатньою сформованістю у дітей середнього дошкільного віку складних координаційних рухів. А найкращі результати діти продемонстрували щодо розвитку гнучкості, що пояснюється високою еластичністю м'язів, рухливістю хребетного стовпа.

Перспективи подальших розвідок бачимо у розробленні системи організаційно-педагогічних умов, необхідних для гармонійного розвитку фізичних якостей у дітей середнього дошкільного віку засобами рухливих ігор.

Список використаних джерел

1. Бондарчук Н., Чернов В., Тимочко О. Методичні аспекти організації і проведення рольових рухливих ігор на заняттях з фізичної культури в початковій школі. *Науковий вісник Ужгородського університету. Педагогіка. Соціальна робота*. 2021. Вип. 1 (48). С. 44–47.
2. Державна служба статистики. Статистичний бюлетень «Національні рахунки охорони здоров'я (НРОЗ) України 2017». Державна служба статистики України. URL: <http://kh.ukrstat.gov.ua/index.php/zakhvoriuvanist-naselennia>.
3. Загородня Л. П., Титаренко С. А., Барсуковська Г. П. Фізичне виховання дітей дошкільного віку : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2018. 272 с.
4. Зганяйко Г. В., Пусталов В. О. Рухливі ігри : навч.-метод. посіб. Черкаси, 2012. 105 с.
5. Козлова В., Кошель В., Пась К., Сквіва А. До проблеми фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників як системоутворюючих компонентів формування здоров'я. *Збірник наукових праць SCIENTIA*. 2021. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/artic-le/view/8261>
6. Організація і методика проведення самостійних занять для спрямованого розвитку основних фізичних якостей / упоряд.: І. О. Кудряшов, А. В. Русанов. Харків : ХДУХТ, 2015. 29 с.
7. Рухливі ігри: з методикою викладання : навч. посіб. / упоряд.: Г. В. Безверхня, А. А. Семенов, М. М. Килимистий, Р. В. Маслюк. Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. 104 с.
8. Сорочинська О., Гогола І., Шпіхернюк Д. Рухливі ігри як засіб розвитку фізичних якостей дітей старшого дошкільного віку. *Педагогіка і психологія сьогодні: теорія та практика* : зб. наук. робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф. (21–22 січня 2022 р.). Одеса, 2022. С. 149–153.
9. Черненко С. О. Теорія й методика фізичного виховання : навч. посіб. : у 2 ч. Краматорськ : ДДМА, 2021. Ч. 1. 215 с.
10. Balance Exercise. In *American Heart Association*. 2018. URL: http://www.heart.org/HEARTORG/HealthyLiving/PhysicalActivity/FitnessBasics/Balance-Exercise_UCM_464001_Article.jsp#

References

1. Bondarchuk, N., Chernov, V., & Tymochko, O. (2021). Metodichni aspekty orhanizatsii i provedennia rolovykh rukhlyvykh ihor na zaniattiakh z fizychnoi kultury v pochatkovii shkoli [Methodical aspects of organizing and conducting role-playing mobile games in physical education classes in primary school]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Pedagogika. Sotsialna robota [Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Pedagogy. Social work]*, 1 (48), 44–47 [in Ukrainian].
2. Derzhavna sluzhba statystyky. *Statystychnyi biuletyn «Natsionalni rakhunki okhorony zdorov'ia (NROZ) Ukrainy 2017» [State Statistics Service. Statistical bulletin «National health care accounts (NHROZ) of Ukraine 2017»]*. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Retrieved from <http://kh.ukrstat.gov.ua/index.php/zakhvoriuvanist-naselennia> [in Ukrainian].
3. Zahorodnia, L. P., Titarenko, S. A., & Barsukovska, H. P. (2018). *Fizyчне vykhovannia ditei doshkilnoho viku [Physical education of preschool children]: navch. posib.* Sumy: Universytetska knyha [in Ukrainian].
4. Zghaniaiko, H. V., & Pustalov, V. O. (2012). *Rukhlyvi ihry [Moving games]: navch.-metod. posib.* Cherkasy [in Ukrainian].
5. Kozlova, V., Koshel, V., Pas, K., & Skyvka, A. (2021). Do problemy fizychnoho vykhovannia ta valeolohichnoi osvity doshkilnykiv yak systemoutvoriuiuchykh komponentiv formuvannia zdorov'ia [To the problem of physical education and valeological education of preschoolers as system-forming components of health formation]. *Zbirnyk naukovykh prats SCIENTIA [Collection of scientific papers SCIENTIA]*. Retrieved from <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/artic-le/view/8261> [in Ukrainian].
6. Kudriashov, I. O., & Rusanov, A. V. (Comps.). (2015). *Orhanizatsiia i metodyka provedennia samostiinykh zaniat dlia spriamovanoho rozvytku osnovnykh fizychnykh yakosteï [Organization and methods of conducting independent classes for targeted development of basic physical qualities]*. Kharkiv: KhDUKht [in Ukrainian].
7. Bezverkhnia, H. V., Semenov, A. A., Kylymystyi, M. M., & Masliuk, R. V. (Comps.). (2014). *Rukhlyvi ihry: z metodykoï vykladannia [Movement games: with teaching methods]: navch. posib.* Uman: VPTs «Vizavi» [in Ukrainian].
8. Sorochynska, O., Hohola, I., & Shpikherniuk, D. (2022). Rukhlyvi ihry yak zasib rozvytku fizychnykh yakosteï diteï starshoho doshkilnoho viku [Active games as a means of developing the physical qualities of older preschool children]. In *Pedahohika i psykhohohiia sohodennia: teoriia ta praktyka [Pedagogy and psychology today: theory and practice]: zbirnyk nauk. robit uchasykiv mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (pp. 149–153). Odesa [in Ukrainian].
9. Chernenko, S. O. (2021). *Teoriia y metodyka fizychnoho vykhovannia [Theory and methods of physical education]: navch. posib.* (Part 1). Kramatorsk: DDMA [in Ukrainian].
10. Balance Exercise. In *American Heart Association*. 2018. URL: http://www.heart.org/HEARTORG/HealthyLiving/PhysicalActivity/FitnessBasics/Balance-Exercise_UCM_464001_Article.jsp

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 15.01.2023

САМОДРИН Анатолій Петрович,

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки і психології Міжнародного гуманітарно-педагогічного інституту «Бейт-Хана» (м. Дніпро), завідувач Науково-дослідної лабораторії з вивчення і розроблення гуманітарних ідей академіка В. І. Вернадського (м. Кременчук) при Комісії з розроблення наукової спадщини академіка В. І. Вернадського Національної академії наук України (м. Київ), Почесний професор Кременчуцького інституту Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

ПІШОВ У ВІЧНІСТЬ ВІДОМИЙ ПЕДАГОГ, УЧЕНИЙ І ПОЕТ ПОЛТАВЩИНИ АНАТОЛІЙ САМОДРИН

Анатолій Петрович народився 16 січня 1954 року в селі Котовка Магдалинівського району Дніпропетровської області. Після закінчення середньої школи навчався на фізичному факультеті Дніпропетровського державного університету імені 300-річчя Возз'єднання України з Росією (тепер – Дніпропетровський національний університет імені Олеса Гончара), який закінчив у 1976 році та отримав спеціальність «фізик, викладач фізики».

Першим робочим місцем 1 вересня 1976 року стала посада вчителя, з 1979 – заступник директора з навчально-виховної роботи Шевченківської середньої школи Магдалинівського району Дніпропетровської області.

У 1980–1989 роках служив у Збройних Силах СРСР, майор у відставці. У 1989 р., після звільнення в запас за скороченням Збройних Сил, – викладач початкової військової підготовки в СПТУ № 20 м. Кременчука Полтавської області.

У 1990–1991 рр. навчався в Харківському державному педагогічному інституті імені Г. С. Сковороди (тепер – Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди), отримав фах організатора народної освіти.

З 1991 по 2000 роки працював директором загальноосвітньої школи № 3 м. Кременчука Полтавської

області, яка при ньому мала статус експериментального педагогічного майданчика і назву профільно-диференційованої школи. У 1998 р. захистив кандидатську дисертацію за темою «Організація діяльності профільно-диференційованої середньої загальноосвітньої школи» (спеціальність 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки).

З 2000 р. – працював у закладах вищої освіти. У 2000–2002 рр. – завідувач кафедри історії, культури і права Інституту економіки і нових технологій у м. Кременчук, у 2002–2004 рр. – проректор з наукової роботи Кременчуцького інституту Дніпропетровського університету економіки і права й одночасно разом із колегами створював Сучасний гуманітарно-економічний інститут. Новостворений заклад у 2004 р. було передано до Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», із цього року є директором Кременчуцької філії, завідувач кафедри психології і педагогіки Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна».

У 2007 р. присвоєно вчене звання дійсного члена (академіка) Міжнародної академії проблем людини в авіації і космонавтиці.

З грудня 2007 р., після приєднання студентів Кременчуцької філії до Полтавського інституту економіки та права Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», працював доцентом, а з

2011 – професором і завідувачем кафедри соціально-гуманітарних дисциплін (і соціальної роботи, з 2013) у Кременчуцькому інституті Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля (до жовтня 2014 року).

У 2011 р. присвоєно вчене звання «доцент» та захищено докторську дисертацію «Теоретичні засади системи профільного навчання в умовах регіону», присуджено науковий ступінь доктора педагогічних наук (спеціальність 13.00.09 – теорія навчання).

У травні 2014 року присвоєно звання «Почесний професор Кременчуцького інституті Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля».

З жовтня 2014 року обіймав посаду професора кафедри соціальної роботи і соціально-гуманітарних дисциплін (з вересня 2017 року кафедра має назву економіки, маркетингу та соціальної роботи, з вересня 2018 – економічного проектування і соціальної роботи) КІДУ імені Альфреда Нобеля.

У 2017 р. обрано дійсним членом Міжнародної Академії Біоенерготехнологій (м. Дніпро).

З серпня 2018 року обіймав посаду професора кафедри педагогіки і психології, з лютого 2020 – посаду проректора з науки Міжнародного гуманітарно-педагогічного інституту «Бейт Хана» (м. Дніпро).

А. П. Самодрин, працюючи у галузі педагогічної науки, видав понад 300 публікацій. Його основні праці: «Архітектоніка профільної освіти», «Формування навчально-освітнього простору регіону», «Впровадження системи профільного навчання в умовах регіону», «Концепція комплексного моделювання навчально-освітнього простору регіону засадами профільного навчання (Проект)», «Вступ до профільного навчання», «Профільне навчання в середній школі», «Педагогічна організація регіону: теорія і практика», «Технологія відбору учнів до профілів навчання в умовах профільно-диференційованої школи: формування профілів в 6–11 (12), 5–9 класах гімназії, 8–11 (12) класах ліцею», «Профільно-диференційована школа як педагогічна проблема» (у 2-х ч.), «Навколишнє середовище», «Кременчуччина – основа проектування освіти регіону під час випробувань і надалі» тощо. На теренах Кременчуччини разом із колегами ініціював цикл конференцій «Ідеї В. І. Вернадського в освіті».

12 березня 2022 року разом із членами Науково-дослідної лабораторії з вивчення і розроблення гуманітарних ідей академіка В. І. Вернадського при Національній академії наук України опублікував «Звернення до науковців і освітян світу з приводу

російської агресії проти України» (<https://sites.google.com/view/vernadsky-lab>).

А. П. Самодрин був членом спеціалізованих вчених рад із захисту докторських і кандидатських дисертацій зі спеціальностей 13.00.01, 13.00.04, 13.00.09; членом редколегій наукових видань – «Імідж сучасного педагога» (м. Полтава), "ScienceRise" (м. Харків), «Вісник Університету імені Альфреда Нобеля», серія «Педагогіка і психологія» (м. Дніпро), «Збірник наукових праць» ПУ ВНЗ «МГПІ «Бейт-Хана» (м. Дніпро); науковим редактором заснованого ним монографічного щорічника лабораторії Вернадського «Ноосфера Вернадського, сучасна освіта і наука» (м. Київ, м. Кременчук).

Він автор чотирьох поетичних збірок. Рядки вірша «Я вже не Є...» з останньої збірки «Думками посміхаюся» (2021) водночас і філософські, й інтимно-ліричні, і пророче-антирашистські (мільйони росіян не спромоглися «подолати в собі звіра», в їх душах, на відміну від автора, так і не «прокинулася Людина»):

Я вже не Є, не ту становлю силу...
Стаю ніким, ніхто мені не мил...
Світ допива мою гірку наливу
Звитяжних з того ж світу сил.

Я просвітлів – але ж не янгол Богу...
Молочним шляхом сам себе жену.
До осі Світу відшукав дорогу,
Й довідався, що там завжди й живу.

Чому ж в мені прокинулася Людина,
Хто ж напустив у душу Неба край?
Звідтоді себе краю безупинно,
Отримавши на серці безліч ран...

Я просвітлів і вилікував душу,
Й навчився в серця зілля добувати.
Та на останок все ж сказати мушу:
Не зміг в собі тварину подолати...
І з нею зліг негоду переспати.

Науково-педагогічна і громадська діяльність А. П. Самодрин високі оцінені державою та професійною спільнотою. Він нагороджений знаком «Відмінник освіти України» (1995), Грамотою Міністерства освіти України (1978), присвоєно звання «Почесний професор Кременчуцького інституту Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля» (2014), мав інші відзнаки.

Смерть застала Анатолія Самодрин 2 лютого 2023 за редагуванням III-го тому щорічника «Ноосфера

Вернадського, сучасна освіта і наука», який члени лабораторії під його керівництвом підготували до 160-ої річниці від дня народження видатного українського вченого, яка відмічається світовою науковою громадськістю 12 березня 2023 року.

Похований відомий педагог, учений і поет на Свіштовському цвинтарі м. Кременчука.

Глибоко сумуємо з приводу цієї непоправної втрати...

Царствіє небесне Анатолію Петровичу!

Світла пам'ять Ваша залишиться у ділах, книгах, до-

лях Ваших вихованців, у наших спогадах. Творча Ваша спадщина – грандіозна! Тож зробимо так, щоб пам'ять Ваша стала вічною – злилася з творчістю найвидатніших діячів України та Світу, з їхніми долями.

Наукові, педагогічні і поетичні ноосферні здобутки видатного українця Анатолія Самодрини ще чекає висока оцінка і шана нащадків в Україні та світі.

Члени лабораторії висловлюють щире співчуття родині пана Анатолія – дружині, дітям, онукам.

Світла і вічна йому пам'ять...

Талановитий у всьому!

Члени Науково-дослідної лабораторії з вивчення і розроблення гуманітарних ідей академіка В. І. Вернадського: Валентин Рибалка, Олександр Вознюк, Марія Леценко, Володимир Моргун, Геннадій Москалик, Оксана Овчарук, Інна Осадченко, Володимир Піддячий, Микола Піддячий, Віктор Стрельніков, Лариса Тимчук, Віктор Шакотько, Юрій Шилов

Редколегія електронного науково фахового журналу «Імідж сучасного педагога»

На смерть Анатолія САМОДРИНА, 16.01.1954 – 02.02.2023

Сільський хлопчисько із Котовки
в Дніпрі учительство здобув.
Як фізик у армійську підготовку
аж до звання майора досягнув!
Директор школи у Кременчуці
профілював покликання дітей,
щоб трудові кар'єри у кінці
щасливими робили всіх людей!
Від практики в науку вів детектор,
він докторську роботу захистив!

Доцент, професор і за тим проректор –
і в ЗВО усі щаблі він підкорив!
Чудовий чоловік і батько, і дідусь...
В селі завжді для гостей стіл накритий...
А його вірші! Жду їх, не діждусь...
Для кожного душа була відкрита...
Акме – лабораторія Вернадського!
Натураліста й гуманіста «вера»...
...Для А. Самодрини в саду Райському
хай буде Пантеоном – НООСФЕРА...

Царство Небесне, земля пухом, вічна пам'ять...

*Моргун Володимир
Полтава, 02.02.2023*